

Ismail Kadare

Firmanul orb

povestiri

e book
HUMANITAS fiction

ISMAIL KADARE
KISHA E SHËN SOFISË

LAMTUMIRA E SË KEQES
QORRFERMANI
VJEDHJA E GJUMIT MBRETËROR
BREZNITE E HANKONATEVE

Ilustrația copertei: Jules Joseph Lefebvre, *Portretul unui otoman* (detaliu)

ISBN 978-606-779-187-7 (epub)

Editura HUMANITAS FICTION
Piața Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30

Ismail Kadare
Firmanul orb

Traducere din albaneză de
MARIUS DOBRESCU

Cuprins

Biserica Sfânta Sofia
murală

I

Vizirii se trezeau unul după altul. Deşi niciodată nu dormiseră atât de aproape unul de celălalt (cortul ministrului de război era aproape lipit de cel al ministrului afacerilor externe, iar acesta din urmă la numai doi paşi de cel al marelui vizir, ceea ce făcea şi mai concretă ierarhia), era normal, ca în orice stat bine închegat, ca ei să se trezească din somn în ordinea rangurilor. Era în data de 30 mai, albastrul cerului sclipea de-ți lua ochii şi, în afară de asta, cei mai mulți dintre ei erau convinşi că, odată cu Constantinopolul, se prăbuşise întreaga creştinătate, aşa încât vestea că marele vizir se trezise deja, în vreme ce ei erau încă în aşternut, nu li se părea cine ştie ce. După cum era de aşteptat, unii dintre ei săriseră imediat în picioare, dar erau şi câțiva care, fără a fi răniți sau bolnavi, se întorseseră pe partea cealaltă pentru a mai trage un pui de somn, ba chiar se spune că vornicul Palatului Viselor răspunsese la chemarea vecinului său, vistiernicul-şef, cu cuvintele: „nu mă mai bate la cap".

Doar atunci când s-a aflat că sultanul însuşi se trezise, totul s-a cutremurat din temelii. Săreau unul după altul din pat, cu ochii umflați şi cu cearcăne negre în jurul lor, se smulgeau cu greu din mrejele somnului, tânjind parcă să-şi spele mâinile de sângele cu care şi le mânjiseră în vis, se priveau uimiți unul pe altul, ca şi când s-ar fi mirat că reuşiseră să iasă din coşmarul acela, se întrebau: de ce ne-ai dat, Doamne, somnul acesta de plumb? Unii îşi aminteau că nu puseseră geană pe geană vreme de două luni, ori îşi repetau vechea zicală că „somnul e fratele morții", în vreme ce alții şopteau că au fost într-adevăr aproape de moarte, dar au avut noroc să supraviețuiască şi acestei ultime încercări.

Cerul sclipea vesel, iar ei, care cu o zi înainte nu ezitaseră să-şi rişte viața pe zidurile acelea blestemate, se temeau acum să nu se zgârie în țăruşii cortului, ori se apărau de vreo viespe, râzând mai apoi singuri de această teamă exagerată, în vreme ce un gând liniştitor şi senin îşi făcea loc în mintea lor, anume că se

treziseră într-o epocă nouă, complet nouă, în care viața avea o valoare de o mie de ori mai mare ca înainte.

De departe, din capitala cucerită, venea zumzetul armatei, care se afla în cea de-a treizecea oră de jaf şi orgie.

Încă patruzeci şi două de ore, îşi zise arhitectul Kaur. Era întins pe patul său tare şi nici nu dormea, nici nu era treaz. Câteva imagini, cu care ar fi putut uşor însăila un vis şi tot atât de lesne să-l spulbere, îi stăruiau pe retină. Încerca să-şi închipuie care dintre edificiile oraşului fusese deja dărâmat şi care va mai fi pus la pământ în intervalul de patruzeci şi două de ore ce le mai rămânea ostaşilor din cele trei zile cât fusese lăsat oraşul la mila lor. Se aşteptaseră la mai mult, atât ei, cât şi comandanții, poate chiar la o săptămână, sau măcar la cinci zile de jafuri, dar ordinul venise chiar din cortul comandantului suprem: trei zile, conform tradiției, nici o oră în plus.

De afară se auzi galopul unui cal strunit cu greu din goană, apoi zgomotul călărețului sărind din şa şi, în cele din urmă, cuvintele lui: Cortul arhitectului Kaur? Îl cheamă sultanul, acum!

Garda arhitectului intră cu obrazul schimonosit de groază:

— Arhonda, arhitect efendi, te cheamă sultanul.

— Am auzit, răspunse arhitectul şi se ridică din pat. Se îmbrăcă în grabă, îşi aruncă pe umeri mantaua albă cu semnul arhitectului armatei pe guler şi ieşi.

Încă de pe drum înțelese de ce-l chemau. Spre cortul sultanului, amplasat pe un maidan întins, alergau, urmați de gărzile lor, demnitarii şi comandanții armatei. Odată ajuns acolo, află motivul exact al convocării: trebuia organizată intrarea triumfală în Constantinopol.

Dând din cap, răspunse saluturilor venite din toate părțile. Un asemenea entuziasm nu mai văzuse la nici o altă festivitate. Părea că s-au trezit cu toții în paradis după un lung coşmar.

În fine, sultanul ieşi din cortul său. Îi spunea ceva marelui vizir, arătând spre împrejurimi. Era, după cum se pare, chiar el, şi nu sosia lui.

După ce traversă strâmtoarea, mulțimea dregătorilor coborî de pe corăbii şi se înşiră pe țărmul celălalt, unde aşteptau caii. De departe, turla bisericii Sfânta Sofia strălucea în soare. Crucea se mai afla încă pe cupolă. Chipurile demnitarilor erau crispate: oare sultanul chiar avea de gând să intre în clădirea care arbora semnul blestemat?

Arhitectul amorțise. Visul de a pune piciorul în cea mai mare biserică din lume i se părea şi acum la fel de imposibil ca nemurirea însăşi. Repede, îşi zise,

mai repede. Avea senzația că, dintr-o clipă într-alta, biserica se va nărui sau se va muta departe, înainte ca ei să ajungă acolo.

Cei din fruntea coloanei se îngrămădiseră între timp la intrare. Oamenii se ridicau în şa ca să vadă ce se află la poartă. Se auzea „uite că intră“. Vizirii descălecau, unii îşi întorceau privirile îngroziți, gata, gata s-o ia la goană înapoi. Uşa bisericii îi înghițea încetul cu încetul pe toți. Doamne, iartă-mă, îşi zise arhitectul trecând peste prag.

Simți cum capul şi trupul îi fură absorbite de undeva, de sus. O lumină incredibilă, de o strălucire intensă, cobora din cupolă asupra lor. Arhitectul simți cum începe să se descompună. Muşchii, tendoanele care-i țineau, încheieturile i se topeau cu repeziciune. Fusese aruncat brusc în centrul universului. Nu-şi închipuise vreodată că lumina închisă între zidurile unei construcții poate fi mai compactă şi mai dominatoare decât cea liberă, de afară. Strălucirea aceea te făcea să te volatilizezi şi, aşa imaterial cum erai, te arunca în cele mai îndepărtate cotloane ale nemărginirii.

Arhitectul simți aceeaşi surprindere şi la ceilalți. Ochii li se aburiseră ca şi când ar fi încercat să-şi domine bezna interioară, şi haosul, şi groaza, iar lupta asta era mai chinuitoare decât oricare altă luptă.

Privi chipul sultanului pentru a înțelege ce hotărâre va lua. Şirurile aurite de sfinți luceau trist. Chipurile lui Cristos şi al mamei Lui, ba chiar şi cele ale împăraților căzuți în genunchi în fața lor, erau şi ele mâhnite. Încă se mai simțea mirosul lumânărilor şi al tămâiei de la ultima slujbă, ținută cu doar o zi în urmă.

Sultanul îşi ridică din nou privirea spre lumina insuportabilă care cobora dinspre cupolă. Arhitectul şi-l închipui rostind: Să dispară această lumină neruşinată! Să fie acoperită! Chiar acum!

II

Ca şi când ar fi auzit ce-i şoptise la ureche sultanul marelui vizir, oamenii adunați afară şuşotiră cu chipul împietrit de groază: după cum se vede, biserica va fi dărâmată.

Încă înainte ca suveranul să iasă din lăcaş, mesagerii, mai iuți ca vântul, alergară care-ncotro să transmită poruncile.

Din prag, arhitectul privi încă o dată în urmă. Pentru o clipă i se păru că

salahorii vor da buzna în urma demnitarilor pentru a dărâma clădirea. Gândul că va trebui poate să se întoarcă înăuntru pentru a supraveghea doborârea cupolei îl străbătu în linişte. Îşi spuse că până în momentul acela ar fi putut s-o facă, dar acum îndoiala îl făcea să ezite.

Afară, lumina zilei, banală, calpă, ca o haină spălată de o mie de ori, atârna peste oraş. De departe veneau zgomote, tropăituri, strigăte de femei. Îi mulțumi lui Dumnezeu că-i dăduse prilejul să vadă cea mai frumoasă construcție a lumii, înainte de fi dărâmată.

I se păru că aude primele lovituri de târnăcop în ziduri şi închise ochii. Dar era un mesager care se prăvălise de pe cal dinaintea lui. Era chemat la sultan, de data asta numai el, fără nimeni altcineva.

Când intră în cort, ceilalți îşi întrerupseră discuția. Era prima dată când îl vedea de aproape pe sultanul Mehmet. Ar fi vrut să-i spună: cel puțin, pentru dărâmarea ei, nu mă însărcina pe mine, stăpâne. Dar tăcu.

Mehmet II îl fixă cu un soi de uimire, amestecată cu un zâmbet abia schițat.

— Am auzit de tine, îi spuse mutându-şi privirea.

Zâmbetul avea în el un dram de curiozitate, ba chiar de teamă, iar arhitectul ar fi vrut din nou să-i spună: poți găsi pe altcineva s-o facă.

— Toți aşteaptă ca eu să poruncesc dărâmarea Sfintei Sofia, zise sultanul. Tunurile sunt chiar pregătite. Salahorii aşteaptă cu uneltele în mâini. Şi butiile cu păcură, şi gălețile cu pucioasă. Şi tu, arhitectule, poate că eşti gata. – Privirea malițioasă a sultanului fixa acum nu chipul arhitectului, ci un loc de pe trupul său, undeva, mai jos. – Aşa că voi toți sunteți deja pregătiți…

Eu, nu, îşi zise în sinea lui arhitectul. Domnul mi-e martor.

În cele din urmă, sultanul zâmbi.

— Numai că eu am să vă dezamăgesc, spuse cu voce domoală. Eu voi face altceva. Ba chiar contrariul a ceea ce aşteptați voi.

Arhitectului nu-i venea să-şi creadă urechilor. Sultanul spuse că tocmai dăduse ordin să fie întrerupte jafurile şi orgiile ostaşilor, deşi nu trecuse nici jumătate din termenul de trei zile, că turcii nu sunt ca grecii, care distrug şi pun la pământ oraşele cucerite, că va face din Constantinopol capitala imperiului său, iar Sfânta Sofia, despre care se spune că ar fi centrul lumii, nu numai că nu va fi dărâmată, ci va deveni şi mai frumoasă.

Arhitectul nu-şi putea reveni din uimire. Îşi simțea încheieturile reci, iar sufletul de-a dreptul înghețat. Cum poate Sfânta Sofia să devină mai frumoasă decât e, Doamne? se întrebă în sinea lui.

— Te-am ales pe tine să faci asta, zise sultanul.

Şi arătă cu mâna spre arhitect, ca şi când s-ar fi îndoit că în fața sa se afla acesta, şi nu altcineva.

Dar de ce? ar fi vrut să-l întrebe arhitectul. De ce m-ai ales pe mine, stăpâne?

— Cum ți-am spus, nici nu voi dărâma Sfânta Sofia şi nici n-o voi arde, urmă suveranul. O voi face mai frumoasă, aşa cum am zis.

— Nu.

Era deja târziu ca să mai ia înapoi acel „nu“. Îi ieşise deja pe gură şi cei prezenți priviră în toate părțile, de parcă acel scurt cuvânt zbura de colo-colo ca o pasăre rănită.

— Sfânta Sofia nu poate fi mai frumoasă, Măria Ta, zise arhitectul.

Sultanul surâse. Era singurul dintre supuşi care-i spunea „Măria Ta“ şi „stăpâne“, după moda ghiaurilor. Dar lui îi făcea plăcere.

— Ba poate, Kaur, zise. Eu am să transform Sfânta Sofia din biserică în geamie. Iar tu, care ai îndrăznit să spui „nu“, chiar tu ai să faci asta.

Ceilalți se aşteptau ca arhitectul să cadă în genunchi şi să ceară iertare pentru acel „nu“, să repete silaba aceea înainte de a merge la moarte, să mulțumească pentru încrederea pe care i-o arătau, să spună omoară-mă, dar nu fac asta, să ceară un timp de gândire, bani sau securea călăului. Dar el nu făcu nici unul dintre aceste lucruri, ci rămase stană de piatră, alb la față ca un cadavru.

— Te-am ales pe tine pentru că eşti cel mai bun şi… cel mai potrivit, spuse sultanul. Eşti singurul… nici creştin, nici musulman… ba chiar am auzit că eşti hermafrodit… fătălău, nici bărbat, nici femeie… Arhitectul era mai alb ca varul. – Privirea sultanului se fixase din nou pe locul acela de sub brâu. – La noi, ăştia sunt considerați sfinți, continuă el cu acelaşi glas ostenit. Iată de ce-ți încredințez ție centrul lumii.

Acestea fură ultimele lui cuvinte, la care nici nu aştepta vreun răspuns. Făcu stânga-mprejur şi ieşi urmat de gărzi.

III

Zile întregi se învârti în jurul bisericii. Privitorii curioşi, spionii care-l supravegheau, pentru a-i raporta apoi orice mişcare, oamenii de taină ai sultanului nu pricepeau nimic. Nu intrase niciodată înăuntru, ci se învârtea doar

jur-împrejurul ei de parcă ar fi avut de-a face nu cu clădirea în sine, ci cu umbra ei. Aşa era scris şi în rapoarte: „pare că nu-l interesează biserica, ci umbra ei“.

Adevărul e că asta şi făcea, cerceta umbra. Îşi spunea că, înainte de toate, o construcție poate fi înțeleasă dacă-i analizezi umbra. În ea se simt mai bine ca-n orice şi convulsiile, şi suferința ei.

În timp ce se învârtea în jurul bisericii avu două crize de epilepsie. Una dintre gărzile lui, care era şi medic, în vreme ce-i sprijinea capul pentru a nu se răni, îi făcu semn celuilalt să noteze locul în care se întâmplase nenorocirea, gândindu-se că i-ar putea folosi mai târziu.

Simțea chiar el privirile curioşilor din jur, care neîncrezătoare, care ostile. În afara celor care aşteptau cu nerăbdare demolarea bisericii, erau şi dintre aceia care se rugau ca mai bine să fie dărâmată decât transformată în geamie, sau alții care nu ştiau ce să creadă, să se bucure că nu a fost pusă la pământ sau să se întristeze că avea să fie pângărită.

Unul dintre privitori, trimis special de sultan, spuse că, după părerea lui, arhitectul, plimbându-se de colo până colo în jurul construcției, nu făcea altceva decât să dărâme şi să construiască ceva în sinea lui, pregătind, cu alte cuvinte, ceea ce urma să facă.

În ziua în care avea să intre în biserică făcu o baie zdravănă. Privind spre cer, ca şi când ar fi vrut să-şi aducă trupul gol ofrandă Domnului, se rugă ore în şir. Rugăciunea sa avea şi umilință, şi ură, dar şi o amenințare surdă. Doamne, iartă-mă, i se adresă lui Dumnezeu, dar ieşind din gura sa cuvintele păreau că spun: în asta să nu te amesteci, Doamne.

Îşi zări trupul în oglinda de argint, un trup plat, aproape transparent, de un alb spre galben de ceară, o alcătuire străvezie, cu venele albastre prin care sângele aproape că se vedea alergând de la nord la sud şi de la est la vest.

Un fătălău, repetă în sinea lui cuvintele sultanului, fără a-şi lua ochii de la sexul său, un fel de ochişor greu vizibil, ezitând parcă între forma masculină şi cea feminină, cu o cunună de perişori incolori deasupra. Nu degeaba se născuse el în 23 septembrie, zi căreia în multe locuri i se spunea *noaptezi*. Un fătălău, îşi aminti vorba suveranului, privindu-şi în continuare sexul. Un bisexual sau, mai bine spus, un asexual.

Începu din nou să se roage, iar în rugăciunea sa era atât nelinişte, cât şi uşurare.

Înainte de a se îmbrăca, îşi imagină intrarea sa în biserică şi lumina aceea venită de sus, cu care spera să se obişnuiască. Topeşte-mă, i se adresă ca şi când

ar fi vorbit cu un apropiat al său.

Ar fi vrut să plângă, dar, spre uimirea sa, râse. Avea o libertate inutilă, pe care nu-i era teamă că o va pierde. Ştia că, în absenţa ei, avea să fie şi mai liber, dar nici de asta n-avea nevoie.

Fireşte că n-avea nevoie. Doar… în ziua aceea îndepărtată… a nunţii sale… cu el însuşi.

IV

Cei care se miraseră la început de şantierul din jurul bisericii s-au lămurit repede, ba chiar le-a părut rău că avuseseră îndoieli. Fireşte că locul acela nu semăna cu nici un alt loc din lume, câtă vreme aici se petrecea ceva nemaivăzut până atunci, ceva ce nu avea nimic de-a face nici cu construirea, nici cu demolarea unei construcţii, având totuşi ceva în comun cu amândouă, sau cu nici una din ele, ori poate câte ceva din fiecare.

Ce era acolo nu semăna cu nici o clădire în construcţie sau în demolare. Nu era nici cetate, nici zid, nici piramidă şi nici imaginea falsă a unui turn mobil. Nefiind nici una dintre acestea, se putea crede că era locul răvăşit de un cutremur petrecut cu sute de ani în urmă, situaţie care putea avantaja, în funcţie de împrejurări, ambele variante. Ai fi avut mai curând impresia că era marele zid construit de chinezi şi de barbari, împreună, sau o cetate ridicată în comun de asediatori şi cei asediaţi, ori calul de lemn (acesta din urmă, văzut în relaţie cu oraşul cucerit de curând şi cu ultimele discursuri ale sultanului, devenise tema zilei), care nu se ştia cui avea să-i fie de folos: grecilor împotriva Troiei, sau Troiei împotriva grecilor.

Arhitectul privea gânditor gropile cu var şi cu mortar, grămezile de bolovani, de nisip, cárele ce veneau şi plecau scârţâind. O înconjurase din toate părţile, şi aşa, pe furiş, avea s-o cucerească fără ca ea să-şi dea seama. Zeii îi oferiseră în cele din urmă posibilitatea să facă ceva în deplină armonie cu natura lui. Să se prăbuşească şi să se reclădească prin ea. N-avea să se afle nicicând cine era învingătorul şi cine învinsul, aşa cum nu pricepuse niciodată care dintre cele două tendinţe predomina în fiinţa lui: cea masculină sau cea feminină.

Va fi, fără doar şi poate, prima construcţie din lume supusă unei asemenea transformări. Nu credea că poate scoate din ea duhul creştinismului, totuşi spera

să facă acolo prima casă în care să stea sub acelaşi acoperiş cele două mari religii ale lumii.

Privea culoarea vopselei, care când răspândea o lumină din adânc, când căpăta nuanțe închise şi triste. Era greu, fără îndoială. Era ca şi cum ar fi putut exista două suflete într-un singur trup.

Uneori, mai ales în preajma crizelor de epilepsie, în străfulgerările acelea de întuneric şi lumină, avea impresia că poate să comunice cu urgiile care o şubreziseră, pentru a afla ceva mai multe despre ea. Dar momentul de dinaintea şocului era scurt, în vreme ce slăbiciunea de după criză îl afecta pentru mult timp.

Culorile cu care va acoperi chipurile lui Cristos şi al Maicii Domnului erau acolo, în nişte cazane mari, deja pregătite, în aşteptare. Dar el nu se grăbea. Îşi începuse treaba cu patru fraze din Coran, care erau pictate în cele patru colțuri ale clădirii. Găsise şi locul în care avea să se înalțe minaretul, şi locul special de rugăciune pentru sultan. Îi era mai greu să marcheze direcția în care se afla Mecca şi s-o mascheze pe cea care indica Ierusalimul, ce-ți sărea în ochi din primul moment.

La fiecare sfârşit de săptămână, sultanul cerea un raport asupra desfăşurării lucrărilor. În ziua în care a fost adusă semiluna de bronz care avea să înlocuiască crucea de pe cupolă, a venit şi marele vizir. În vreme ce funiile şi scripeții ridicau semiluna şi o fixau în locul crucii, toți înțepeniseră în aşteptare. Dar nu s-a întâmplat nimic. Razele soarelui sclipeau la fel de indiferent pe metalul lustruit ce se apropiase fără teamă de cer. Dimpotrivă, luna, când ieşi, îşi lumină fără milă rivala.

V

Fără grabă, oamenii treceau pensula cu vopsea peste chipul lui Cristos şi al mamei Lui. Dar vopseaua era atât de subțire, încât, după ce se usca, coroana de spini, prima care reuşea să sfâşie vălul de culoare, se ivea din nou, urmată de rănile crucificării şi apoi de toate celelalte.

Meşterii veneau să i se plângă, cu o întrebare mută în priviri: n-ar fi trebuit să mai pună culoare în amestec? Dar arhitectul făcea exact contrariul: o subția şi mai mult, ca şi când ar fi vrut să-i dea nuanța cerului.

Acum, Cristos şi Maica Domnului păreau că stau în spatele unei perdele transparente. Intriganții începuseră să-i trimită mesaje sultanului. Când l-au anunțat să se prezinte în fața lui, arhitectul ştia ce va urma. Acuzele „ghiaur!“, „trădător!“, „nerecunoscător!“ îl lăsară rece, ca şi când ar fi fost rostite în fața unui mort. Singura diferență era că el stătea în picioare.

Când îi veni rândul să se explice, vorbi scurt şi clar. Modul în care vopsea peretele care trebuia modificat era singurul corect. Altfel, spiritul creştin, acoperit complet de vopsea, avea să răzbată mai puternic la suprafață. Căci era acolo, îl simțea în fiecare piatră, ba chiar şi sub ea. Nu trebuia acoperit cu brutalitate, în nici un caz. Doar astfel, cu blândețe, aşa cum făcea el, spiritul acela avea să dispară firesc.

Ca de fiecare dată, ieşi învingător. Dar, întorcându-se în biserică, nu mai simți nici o bucurie. Se uită lung la vopseaua din cazane. Era atât de străvezie, încât îi oglindea, ca prin ceață, chipul. Rămase mult timp aşa. Semăna cu o mască. Poate că tot astfel, chipul trecător al omului e zugrăvit undeva, în cartea lumii.

Ca de obicei, se învârti o vreme în jurul bisericii. O parte dintre stâlpi aveau deja şi icoane, şi citate din Coran. La fel, partea stângă a cupolei. Treisprezece din cele patruzeci de ferestre, de asemenea. Biserica se retrăgea încet. La un moment dat părea că se predă, după care contraataca fulgerător. El făcea acelaşi lucru. Îi suporta vicleşugurile, căci nu şi-o putea închipui decât aşa, ca pe o bătrână vicleană. Uneori îl punea pe gânduri viitorul ei. Ce se va întâmpla cu ea după ce va intra sub pulpana noului spirit: va îmbătrâni brusc, va întineri sau va deveni nemuritoare? Cum era şi firesc, majoritatea vedeau în transformarea ei o victorie a islamului. Alții, mai puțini la număr, din contră, vedeau în asta rezistența creştinismului. În vreme ce un grup minuscul, doar câțiva, interpretau lucrul acesta ca pe un semn, şi anume că nimic nu e imposibil, că imposibilul poate fi depăşit. Descoperind acest adevăr se îngroziseră, alergaseră acasă, îşi băgaseră capul sub perini ca să-şi alunge gândurile rebele, apoi, văzând că în felul acesta ele sunt şi mai primejdioase, stătuseră zile întregi cu ochii larg deschişi, ba chiar îşi tunseseră părul până la piele, de teamă că fărâmele de îndoială ar fi putut să se ascundă în el. În cele din urmă, au înțeles că toate zbaterile lor sunt inutile şi că nimic nu reuşea să le alunge îndoielile şi nici nu le putea da răspunsul la întrebarea dacă cele două credințe închise în aceeaşi închisoare vor putea supraviețui sau vor muri împreună.

Vântul uscat, pornit dinspre stepă, îi sporea incertitudinea. Uneori, în şuieratul lui i se părea că aude urletul lupului cenuşiu, vechi simbol otoman, dar nimeni

nu înțelegea ce se ascunde în vuietul acela prelung.

Arhitectul păşea agitat de la altar la locul de rugăciune al sultanului şi înapoi. Sub şuieratul vântului, stâlpii păreau şi mai siniştri. Al treilea, al patrulea, al şaptelea, stâlpul care transpiră, despre care se spunea că-i lua cu mâna durerea de cap împăratului atunci când îşi sprijinea fruntea de el, al doisprezecelea, cu un loc secret în partea de sus, al paisprezecelea, lângă care se spune că-şi făcuse penitența o doamnă din înalta societate, şi celelalte la rând, la fel de sumbre.

E timp, îşi spunea în vreme ce păşea din ce în ce mai agitat printre ei. Era timp, fără discuție că era, pentru a-i înțelege mai bine, pentru a-i distruge sau pentru a îngenunchea în fața lor.

VI

Prima slujbă islamică a avut loc într-o vineri. Sultanul s-a aşezat la locul său, singur. Ceilalți şi-au ocupat locurile rânduite în spațiul central. Imamul a citit din Coran, cu iataganul scos din teacă, semn că lăcaşul acela, cucerit cu sânge, tot cu sânge va fi apărat.

Sultanul nu a ridicat niciodată privirea spre cupolă, ca să nu dea de înțeles că ar fi vrut s-o dărâme.

Formula „Allah e mare“, strigată din sute de piepturi, a răsunat de câteva ori, după care s-a risipit în spațiul rece.

După rugăciune, sultanul a rămas la urmă cu o parte dintre viziri şi gărzile. N-a dat nici un semn că l-ar durea capul, deşi, când s-a apropiat de stâlpul care transpiră, şi-a sprijinit fruntea de el.

Oamenii din suită nu ştiau ce să facă: să se prefacă că nu s-a întâmplat nimic, să se mire sau să cheme medicul.

Timpul trecea greu, iar privirea marelui vizir îi trăda îngrijorarea. Gărzile înțepeniseră în aşteptare. Cu ochii pe jumătate închişi, sultanul părea că vrea să ațipească. Doar unul din umerii lui, cel drept, se smuci de două ori la rând, cuprins parcă de tremur. Apoi, cu o mişcare bruscă, nu doar fruntea, ci întregul său trup se desprinse de stâlp, ca şi când ar fi vrut să evite o lovitură. Pumnul drept, încleştat pe teaca hangerului, părea de ceară. Un „ah“, pe care-şi închipuiră că le scăpase fără voia lor, nu fu auzit totuşi de nimeni. Sultanul murmură ceva printre dinți, dar lăsă hangerul în teacă. Ba chiar îşi luă mâna de

pe armă şi o duse la frunte.

În vreme ce medicul-şef venea în goana mare, sultanul întoarse spatele stâlpului şi, fără a privi pe nimeni, se îndreptă spre ieşire.

Arhitectul Kaur rămase în cele din urmă singur. Încă mai avea în urechi ultimele cuvinte din şuşotelile lăsate de alai în urmă, asemenea foşnetului prelung al unui caftan de mătase. Stâlpul… a vrut… să-l lovească… mişeleşte… pe suveran…

Se apropie de stâlp, privi o clipă pata minusculă de umezeală de pe el, apoi închise ochii. Îi deschise cu speranța că din pata aceea străvezie avea să se ivească ceva. Dar ea era ca şi până atunci, poate ceva mai subțire. Se apropie, îşi sprijini capul de stâlp şi aşteptă. Stâlpul era rece. Totuşi, nişte bătăi uşoare, care se sincronizau, pare-se, cu zvâcnetul tâmplelor lui, se auzeau din ce în ce mai clar. Vorbeşte, îşi zise arhitectul, lipindu-se de stâlp. Dă-mi un semn, dacă poți.

VII

Nu-i adevărat că aş fi vrut să-l lovesc pe sultan. Totul a fost fructul imaginației lui. Din clipa când şi-a sprijinit fruntea de mine, am simțit cât de mult seamănă cu ceilalți. Cunosc bine această specie de suverani. De nouă sute de ani de când sunt aici, zeci de împărați ai Bizanțului şi-au sprijinit fruntea de mine, aidoma sultanului turc, crezând că scapă de migrene. În realitate, nu de asta voiau să scape ei, ci de altele. Le-am cunoscut bine supărările. Ca un tremur treceau prin trupul meu primele lor îndoieli, urmate de altele, de două ori mai cumplite, şi aşa mai departe; ranchiuna, pe care o luau drept iubire, primele gânduri de crimă, groaza singurătății şi fulgerul trist al toamnei târzii, visat alături de nestematele putrede ale coroanei.

Plecau uşurați de lângă mine, dar când veneau data următoare, otrava făcea să le explodeze venele de pe frunte. Şi mă strângeau din ce în ce mai tare, precum strânge înecatul un capăt de funie, sperând imposibilul.

Îți spun toate astea nu pentru că mi-ai cerut, nu pentru că mi-ai spus „dă-mi un semn, dacă poți“ (o, ei toți m-au rugat aşa), ci pentru că tu eşti altfel… Încă de când ți-ai lipit trupul de mine, iar eu am simțit linişte aceea de templu, am înțeles că eşti din alt aluat decât ei. Eşti la fel ca mine.

Sute de ani n-am reuşit să-i înțeleg, tocmai pentru că-mi cereau să fac

imposibilul. Veneau să-şi sprijine fruntea încruntaţi la chip, simulând suferinţa, deşi în realitate abia aşteptau să se lipească de mine. Sub mătasea brodată cu aur le simţeam sexul încordat şi la fel de nemilos ca jungherul. Iar crăpătura femeilor era şi mai cumplită. În vreme ce bărbaţii voiau să mă pătrundă, ele îşi imaginau contrariul: să fie posedate de mine. Îşi apăsau sexul mai tare decât bărbaţii şi aşteptau gâfâind înnebunite. Şi asta pentru că nici una din cele două tabere nu credea că aş fi altfel, că aş fi diferit.

Eu sunt ca tine, iubitul meu, de asta ne şi înţelegem noi doi. Toată istoria milenară a statului care s-a prăbuşit acum o am aici, în porii aceştia. Gândurile lor, ca nişte fulgere şerpuitoare, mă străbat în sus şi-n jos, lăsându-şi urmele peste tot. Iar puţin mai devreme, când din creierul sultanului au ieşit primele gânduri, suveranul a simţit că ele au întâlnit fragmente din gândurile celorlalţi. Pentru că ei fac parte din aceeaşi specie, iubitul meu. Indiferent de semnele pe care le poartă pe haine şi de zeităţile cărora li se închină.

Eu ştiu toate acestea, ştiu chiar că prin asta am devenit periculos. Ştiu dinainte ce pumnal va fi însângerat. Iar în copacul primăvăratic, căruia voi îi vedeţi doar frunzele, eu văd sicriul secret ce se va face din lemnul lui… Am avut de multe ori impresia că n-am să reuşesc să-i rezist acestei presiuni enorme şi o să explodez. Ei ştiu asta, aşa că s-au întrebat adesea cum să-mi închidă gura.

Ai putea să-ţi închipui că mi-am pierdut minţile. Oricum, tu nu eşti atât de crud ca ei, iubitul meu. În cel mai rău caz, vei pune să fiu legat în lanţuri, aşa cum sunt ţinuţi nebunii în cămaşă de forţă. Dar o ştiu, vei fi atât de generos, încât să nu le vorbeşti despre nebunia mea. Le vei spune doar că ai ordonat ca bătrânul stâlp să fie legat de teamă ca nu cumva să se prăbuşească. Iar turiştii, învârtindu-se în jurul meu, vor crede şi, poate pentru prima oară în cei nouă sute de ani ai mei, voi simţi iubirea celorlalţi… Dar tu ce faci, plângi?

Tirana, aprilie 1994

Adio trecutului

Beqir Ali, dregător în N., zări trăsura de cum se ivi pe drumul mare, la început ca un punct, pe urmă ca o cutie neagră ce se apropia în goană.

Apără-mă, Allah, îşi zise când văzu stema oficială imprimată pe uşă. Atunci înțelese că neliniştea din după-amiaza aceea de septembrie, orele acelea nesfârşite pe care el, cu toată teama pe care o simțea, le blestemase în câteva rânduri fără motiv (maică-sa îi spusese de mult că zilele nu trebuie blestemate nicicum, nici chiar atunci când se vede clar că-şi pierd conturul şi încep să semene cu nopțile), înțelese acum dintr-odată că toată neliniştea lui avusese un motiv ascuns.

Fără să se mişte de la fereastră, urmări cu privirea apropierea trăsurii de porți, vizitiul coborând să bată în ele, apoi pe şeful slugilor lui, care, după ce deschise canaturile, porni valvârtej pe scări în sus.

Cu respirația întretăiată de efort, rosti cuvintele dezlânat, dar Beqir Ali le înțelese: e un înalt funcționar, care vine direct de la Dolmabahçe, de la palatul sultanului.

Apără-mă, preaputernice Allah, repetă în sinea lui Beqir Ali şi, cu toate că încerca să coboare treptele fără să se țină de balustradă, o atinse de două-trei ori.

Nou-venitul îl aştepta în picioare în salonul de primire. Într-o clipă, Beqir Ali pricepu că nici măcar lunga sa experiență nu-l ajută de data asta să desluşească adevăratul rang al oaspetelui. Ceea ce arăta veşmântul prăfuit era contrazis de atitudinea lui distantă, aşa cum aceasta din urmă îi era pusă sub semnul întrebării de privirea ostenită. În orbitele neobişnuit de adânci se aflau doi ochi încercănați, pe jumătate adormiți. Beqir Ali înțelese că oaspetele era extenuat.

— Vin direct din capitală cu o misiune specială, zise el, scoțând dintr-un cotlon al hainei o hârtie împăturită.

Beqir Ali luă scrisoarea, o desfăcu, dar nu reuşi să descifreze decât Palatul Dolmabahçe, Biroul General şi ştampila cunoscută în partea de jos. Sărută documentul în dreptul ştampilei, se plecă uşor şi, după ce o împături la loc, i-o întinse oaspetelui.

— Bun venit în casa mea, Mărite. Sper că drumul nu te-a obosit peste măsură.

Celălalt deschise brațele.

— Drumul a fost de-a dreptul istovitor. Iar hanurile sunt groaznice.

— Aşa, aşa, făcu Beqir Ali. Numai eu ştiu ce pățesc când merg la Istanbul. În afară de Hanul Vechi, la ieşirea din Ioannina, toate celelalte sunt ca vai de lume. Sită te fac ploşnițele şi păduchii.

Beqir Ali înțelese că vorbeşte mai mult decât trebuie, dar îi era peste puteri să-şi pună frâu gurii. Observase că există o categorie de oameni a căror prezență apăsătoare este accentuată de liniştea din jur. Aşa cum era şi oaspetele lui.

Evitându-i, cine ştie de ce, privirea, Beqir Ali continuă să pălăvrăgească despre porțiunile cu drum prost, despre monumentul lui Derviş Ulema, care, cu toate avertismentele repetate, nu fusese încă tencuit, despre clădirea vămii de la Ibriktepe, care, din păcate, laolaltă cu vameşii, creează o impresie urâtă despre statul otoman, mai cu seamă în ochii străinilor…

Bănuind că exagerase cu critica, îşi întrerupse brusc vorbăria, dar observă că celălalt îl privea cu o asemenea indiferență de parcă n-ar fi trecut niciodată pe drumul acela.

Gând care îl nedumeri un moment pe Beqir Ali. Noroc că-şi aminti de baie.

— Cred că după un asemenea drum, o baie…

— Oh, cu plăcere, zise nou-venitul.

De pe veranda unde ieşise pentru a lua o gură de aer proaspăt, Beqir Ali auzi zumzetul paşnic din gospodărie. Erau instalați în odăi cei doi însoțitori ai nouvenitului. De la bucătărie se auzea clinchet de oale. Beqir Ali oftă din nou. După-amiaza aceea parcă nu voia să se mai sfârşească.

Îşi aminti ochii roşii de nesomn ai musafirului, apoi straiul prăfuit, în buzunarele ascunse ale căruia cine ştie ce documente secrete mai erau, şi-şi spuse din nou: Apără-mă, Allah!

Un moment păşi pe vârfuri, apoi cu paşi uşori intră în casă. Mergând la fel de discret, pătrunse într-un coridor îngust, deschise o uşă şi ajunse pe un culoar lung, acoperit, luminat printr-una dintre fantele zidului. Din spatele peretelui se auzea cum curge apa.

Beqir Ali îndepărtă tava de aramă atârnată pe perete şi-şi lipi ochiul de gaura minusculă. Din cauza aburului din încăpere, mişcările omului păreau molatice şi dureroase. Beqir Ali simți cum i se înmoaie genunchii. Prin gaura aceea din perete îi pândise pe slujbaşii veniți din capitală ori de câte ori avusese îndoieli asupra cuvintelor sau scopului călătoriei lor. Era ferm convins că ceea ce ascund ochii sau gura este trădat de trupul gol. Acolo, în mijlocul aburilor, pe marmura

udă, omul îşi dezvăluie cele mai ascunse gânduri. Acolo se vedeau lăcomia şi viciile, îndoielile şi hotărârea de a nu se da în lături de la nimic, regretul sau cerbicia.

Beqir Ali îşi reținu cu greu un nou oftat. Trupul oaspetelui nu trăda nimic, cu excepţia unei suferințe ascunse, misterioase, ca şi când spinarea nu i-ar fi fost biciuită de şuvoaiele de apă, ci de un bici nevăzut.

Omul acesta este ori nebun, ori sfânt, îşi spuse Beqir Ali. În mişcarea lor, membrele îi trădau o mare nedumerire, ca şi când ar fi cerut ceva. Trupul lui gol nu te lăsa să înțelegi nici lucrul acela care lui Beqir Ali i se părea mereu simplu: dacă-i plăceau femeile sau bărbații. Lucru pe care Beqir Ali le exploatase de multe ori, mai ales în ultima vreme, pentru a umili funcționari ce păreau incoruptibili.

Îşi luă ochiul de la gaura din perete doar atunci când celălalt începu să se şteargă cu prosopul.

Puțin timp după aceea, şedeau amândoi pe sofaua camerei de oaspeți, prin geamul căreia se zărea o parte din prispă. Beqir Ali era trist. Îşi găsea cu greu vorbele cu care el, ca gazdă, era obligat să însuflețească discuția. Celălalt arăta clar că nu-i place să vorbească. Nu eşti oaspete, ci momâie, îl categorisi în câteva rânduri Beqir Ali. Omul din fața lui privea gânditor pe fereastră cum se lasă seara, cu nişte ochi care acum, după baie, păreau şi mai osteniți.

— Iată, aşadar, asta e Albania, zise cu voce domoală, ca şi când ar fi vorbit singur.

— Vii pentru prima oară aici? întrebă gazda.

Oaspetele dădu din cap că „da“.

Continuă apoi să dea din cap şi după asta, de parcă ar fi răspuns în acelaşi fel unor întrebări pe care cineva din interiorul lui, poate diavolul însuşi, i le punea. Făcu gestul acesta de câteva ori, după care, cu acelaşi glas pierit, spuse:

— Păcat.

Beqir Ali simți cum i se răcesc genunchii. Ce însemna acel „păcat“, strecurat parcă întâmplător în clipele de linişte? Păcat pentru ce? Sau pentru cine?

Aşteptă cât aşteptă ca musafirul să mai spună ceva, dar celălalt părea că nu va continua. Privea indiferent pe fereastră cu ochii aceia stinşi, lipsiți de orice tresărire, care-ți înghețau sufletul. Beqir Ali se simți tentat în câteva rânduri să-l apuce de gât şi să-i şuiere în obraz: Pentru cine-ți pare ție rău? Poate pentru mine, pentru soarta mea! Vorbeşte, căzătură!

Beqir Ali ştia din proprie experiență că oaspeții de vază care veneau din

capitală aduceau adesea decretul de mazilire pentru cârmuitorii locali. Erau primiţi cu onoruri de către aceştia, mâncau şi beau, iar la un moment dat scoteau din buzunarul secret al anteriului *katil*-firmanul: „Sultanul îţi cere capul“. După care, celui condamnat nu-i mai rămânea decât să se supună destinului şi să-şi întindă singur gâtul spre şnurul de mătase, aşa încât să i se frângă ceafa înainte de a i se tăia capul.

O fi făcut-o de multe ori, îşi spuse, fixându-l pe celălalt cu privirea. Dar omul continua să rămână tăcut, ca şi când Beqir Ali nici n-ar fi fost acolo.

Poate că în timpul cinei ceva-ceva tot va spune, îşi zise gazda.

Şi, într-adevăr, în timpul mesei, nou-venitul spuse ceva, dar vorbele lui, în loc să-l liniştească, îl exasperară şi mai rău pe Beqir Ali.

Sultanul era neliniştit în privinţa Albaniei. Beqir Ali repetă mult timp în minte aceste cuvinte ale înaltului oaspete, după fiecare dumicat pe care-l înghiţea. Ele nu-i prevesteau nimic bun. Dimpotrivă chiar, după o asemenea introducere urmau de obicei acuzele şi condamnarea.

Dar până la urmă de ce să se consume aşa? se încuraja singur Beqir Ali. La urma urmei nu el era guvernatorul Albaniei. El era doar un dregător de provincie. În ordine ierarhică, mai avea cinci sau şase superiori care răspundeau direct pentru situaţia de acolo. Până să-i vină lui rândul…

Ştia că asta e o slabă consolare. Şi asta pentru că orice mare demnitar târa după el, când se prăbuşea, o mulţime de subalterni.

Luându-l pe departe, încercă să priceapă de la celălalt de ce este atât de supărat marele sultan. În ultimii doi ani, slavă Domnului, răscoale nu mai fuseseră. Iar taxele, din câte ştia el, Albania le plătise regulat. La fel şi cu recruţii.

— Ehei, Beqir Ali, îl întrerupse celălalt, fiind gata, pare-se, să-şi dezlege limba. Dar privirea, cine ştie de ce, i se opri pe vazele cu flori din fereastră şi clătină din cap. Florile de toamnă anunţă iarna. Nu se spune şi pe-aici la fel?

— Cum?… Da… Sigur că se spune.

Beqir Ali aşteptă degeaba ca oaspetele să-şi continue discuţia despre supărarea sultanului, numai că celălalt nu dădea semne că ar face-o. E mut ca pământul, ca peştele, îşi zise gazda. Chiar şi atunci când pronunţă două-trei fraze, acestea fură extrem de vagi, parcă pentru a-l ameţi şi mai tare pe celălalt. Somn şi haine vechi sunt câte vrei, zise într-un rând, ca şi când şi-ar fi continuat discuţia cu cineva aflat hăt departe. În zadar încercă Beqir Ali să înţeleagă rostul acelor vorbe, căci nu reuşi cu nici un chip.

Pierzându-şi orice speranţă, îşi propuse să renunţe la prudenţă şi să-l întrebe deschis de ce este neliniştit padişahul pentru Albania. Şi-i aminti din nou de pace, de taxe şi de recruţi.

Musafirul îl privi suspicios la început, apoi, cum s-ar părea, îşi aminti că tocmai el fusese cel care vorbise despre supărarea suveranului.

— Lucrurile astea nu sunt chiar aşa de simple, Beqir Ali, zise aproape în şoaptă. Nu e vorba despre răscoale, taxe sau cine mai ştie ce. Sunt lucruri mai adânci… Ochii sultanului văd mai departe decât ai noştri…

Dacă n-ar fi fost vorba despre sultan, Beqir Ali s-ar fi enervat la culme, aşa cum o făcea mereu atunci când careva îi spunea că „lucrurile sunt mai adânci decât par". Fraza asta, cine ştie de ce, îl scotea din pepeni. Ce prostie mai e şi asta? îşi întrerupea mereu interlocutorul. Nu există lucruri adânci în lume. Adâncă e doar groapa în care ne vom întinde o dată pentru totdeauna. Toate celelalte sunt baliverne.

— Aşa, Beqir Ali, urmă musafirul, multe nopţi nedormite a avut marele sultan din cauza Albaniei.

— Allah! exclamă gazda, neştiind ce să spună. Gândul că sute de demnitari ai statului, ca să nu mai pomenim miile ori sutele de mii de slujbaşi mai mari şi mai mărunţi, dorm ca porcii, în vreme ce soarele lumii nu poate pune geană pe geană, i se amestecă cu invidia pentru ochii oaspetelui, care-i trădau de departe insomniile. Poate că tocmai pentru asta, pentru cearcănele de sub ei, câştigase el bunăvoinţa sultanului, în timp ce alţii, cu ochii umflaţi de somn, atrăseseră invidia, iar mai apoi supărarea suveranului, nedormit cine ştie de când.

— Toate ţările din Balcani, una după alta, s-au desprins de imperiu, urmă el cu o voce monotonă, ostenită. Doar Albania a mai rămas. Iar marele sultan suferă pentru ea, aşa cum suferi pentru copilul făcut la bătrâneţe.

Beqir Ali suspină înduioşat. Acum era de înţeles de ce n-avea somn suveranul. Ba chiar începuse să-i fie clar şi scopul venirii demnitarului din capitală. Slavă Domnului că n-a venit pentru mine, îşi spuse şi, uşurat, îşi băgă lingura în chiseaua cu halva. Slavă Domnului, îşi repetă în gând, cu gura plină.

Cina se sfârşise de mult, iar ei băuseră deja şi al doilea pahar cu şerbet. Afară începuse o ploaie subţire, monotonă. Lui Beqir Ali i se făcuse somn. Ştia că nu e bine ca musafirul său să vadă asta, cu atât mai mult cu cât puţin înainte se pomenise despre insomnia suveranului. Şi totuşi îşi reţinea cu greu căscatul.

O bucată de vreme urmărise cu privirea mişcarea felinarelor prin curtea casei,

unde, pare-se, servitorii îşi făceau treburile obişnuite, dar asta, în loc să-l învioreze, îi sporise senzația de somn. Ba chiar imaginile de afară se suprapuseră unui început de vis ce se înfiripa în mintea lui. Servitorii alergau spre grajd, unde se afla un cal bolnav, să-l acopere cu un pled de atlaz. Dinspre grajdul aflat în fundul ogrăzii se auzi un nechezat, iar Beqir Ali scutură din cap.

— Ți-e somn, da? îl întrebă oaspetele.

— Nu, nu… De unde ai scos-o… Somn şi haine vechi? Ha, ha, n-am mai auzit până acum expresia asta.

Cine ştie de ce, Beqir Ali îi ceru iertare.

— Nu-i nimic. Nu-i nimic. O să mă ridic şi eu. Nu mi-e somn, dar drumul m-a terminat de tot.

Beqir Ali se simțea ca năuc. Spuse nişte vorbe de circumstanță, deplasând masa aşa încât celălalt să-şi poată elibera genunchii. Apoi i-o luă înainte, luminându-i drumul cu o lampă de aramă. Întrebarea dacă n-ar fi trebuit să-i ofere o distracție şi, dacă da, ce-ar fi trebuit să fie, femeie sau băiat, întrebare ce-l obsedase de câteva ori în timpul mesei, la fel ca şi gaura din peretele băii, acum, când se apropiau de odăile de dormit, îi dădea frisoane.

Îi revăzu fulgerător trupul în baie, aşa tulbure şi neclar ca apărut din negura hăurilor, şi nu reuşi să se lămurească ce ar fi trebuit să-i ofere.

Nu mi-e somn, îi spusese musafirul. În cazul acesta, cum ar fi vrut să-şi petreacă noaptea aceea atât de lungă? Această ultimă întrebare îi alungă lui Beqir Ali orice îndoială.

Ridicând lampa ca să lumineze mai bine uşa dormitorului, dar lăsând chipurile în întuneric, îi spuse cu fereală:

— Allah ne-a făcut nopțile lungi şi plictisitoare când n-avem pe cineva alături… Dacă scumpul nostru musafir doreşte să petreacă puțin, mai ales că n-are somn… am fi fericiți să-i trimitem o fată sau un băiat…

Celălalt rămăsese în pragul uşii.

— Crezi, Beqir Ali? zise cu o voce impersonală şi, fără să-şi întoarcă privirea, intră în odaie.

Gazda rămase în picioare cu lampa în mână, care brusc i se păru de două ori mai grea. Crezi, Beqir Ali? repetă cuvintele celuilalt. Şi preoții din Samarkand ar fi vorbit mai limpede. Ce avea el de tras cu strigoiul ăsta…

Se întoarse păşind rar spre camera de oaspeți şi-i observă o bucată de vreme pe servitorii care strângeau masa. Nu-i mai era somn deloc şi nu erau semne că-i va fi prea curând. Ce diavol mi te-a trimis pe cap? îl ocărî de câteva ori în sinea

lui. Într-un rând îşi spuse că n-are de ce să se teamă. Iar dacă n-avea somn, să se ducă la naiba. De ce să se perpelească Beqir Ali pentru… aia a lui? Ceilalţi fuseseră mai sinceri când venise vorba despre asta. Să-ți spun drept, Beqir Ali, mie-mi plac băieții. Sau: Ce băieți, frate, eu sunt mort după femei. Şi tot aşa, fiecare după preferințele lui şi după cum a lăsat Dumnezeu. Doar ăsta, acum: Crezi, Beqir Ali? Orgolios nevoie mare. Ptiu, sări-ți-ar ochii, pufni Beqir Ali. Stai să-ți arăt eu ție orgoliu.

Mai-marele slugilor, care nu-l scăpa din ochi, se apropie la primul semn al stăpânului.

— Ai pregătit-o pe Meryem?

— E pregătită, beiule. Şi Leyla e gata, dacă i-or plăcea blondele.

— Ce blonde, frate? Ăstuia nu ştiu nici măcar dacă-i plac băieții sau femeile. Aşa că, pentru orice eventualitate, pregăteşte-l şi pe Mehmet.

— Precum zici, beiule.

Beqir Ali se gândi o clipă.

— Cât despre Leyla, ai dreptate, îi spuse celuilalt. Poate că-i plac blondele.

Puțin mai târziu, călcând cât mai uşor pe duşumele, Beqir Ali ajunse în camera vecină cu dormitorul oaspetelui. Dădu încet la o parte pânza cu citatul din Coran care acoperea orificiul de supraveghere şi-şi lipi ochiul de el.

Celălalt, îmbrăcat cu un cămeşoi lung de noapte, stătea nemişcat pe pat. Ştia deja din experiență că un om, când e supravegheat, pare mereu mai țeapăn decât este de fapt (emoția celui care spionează sporeşte probabil imobilismul victimei), dar de data aceasta era ceva ieşit din comun. Dacă n-ar fi fost mătăniile, pe care le învârtea monoton cu o mână, ai fi crezut că este un manechin de ceară.

Omul nu se mişcă nici atunci când uşa scoase un scârțâit şi în odaie intră Leyla. Urmărea doar mişcările pline de lentoare ale fetei, care se apropie şi se aşeză pe pat lângă el. Putoarea, ce meserie are-n ea, îşi spuse Beqir Ali. O undă de invidie îl străbătu vag. O fracțiune de secundă i se păru că fata e mai afectuoasă cu oaspetele decât cu el, un biet dregător de provincie. Dracu' ştie ce au în cap şi femeile astea, îşi zise. Din capitală, în afară de decrete, bârfe şi croieli moderne, veneau şi tot felul de năravuri ciudate, inventate în mod sigur de ghiauri. Le ocărâse şi le blestemase, ba chiar le şi scuipase cu scârbă, împreună cu prietenii, la cafenea, dar femeile păreau că numai la ele se gândesc. Aflaseră despre ele, iar acum tropăiau de nerăbdare să le şi încerce. Uite, Leyla asta, care intrase legănând cu atâta neruşinare din şolduri, cu siguranță că aştepta ceva de la musafirul din capitală.

Cu acelaşi aplomb, îşi dezlegă cu o mişcare uşoară şiretul cămăşii subţiri, care-i lunecă de pe trup. Goală cum era, se întinse alături de oaspete, cu un picior întins şi cu celălalt îndoit din genunchi, poziţie care-i dădea un aer de doamnă. Iar ca şi când asta n-ar fi fost de ajuns, îndrăzni chiar să-i şi vorbească necunoscutului, ba chiar îi şi zâmbi ştrengăreşte.

Hei, putoarea naibii, i se adresă Beqir Ali în gând. Nu înţelegea nici el de ce, dar simţea că din tot ceea ce se putea petrece între ei nimic n-ar fi putut să-l facă mai invidios decât ceea ce-i şoptea. Oare ce i-o fi spus, curviştina naibii, se întrebă plin de gelozie.

Nici nu-l interesa dacă el i-a răspuns sau nu. Văzu doar cum privirea îi trece de la părul ei blond la pata neagră a pubisului (observase că bărbaţii, fără excepţie, turbează comparându-le), numai că privirea aceea era rece ca gheaţa.

O privi cât o privi pe fată cu aceeaşi expresie indiferentă, apoi mâna cu mătăniile se întinse spre pântecul ei. Îi mângâie o vreme sexul cu aceeaşi mişcare lentă, aşa cum mângâi un copil pe cap fără să pui prea multă pasiune, doar ca să-ţi faci datoria, cum fac unii oameni de teamă să nu se spună despre ei că nu iubesc copiii.

Hm, bine ţi-a făcut, putoarea naibii, răbufni cu un aer victorios Beqir Ali atunci când fata, văzând indiferenţa evidentă a musafirului, se ridică din pat şi se grăbi furioasă să iasă, fără a-şi face griji că n-are nimic pe ea.

Acum să vedem cum o să se descurce micuţul Mehmet, îşi zise gazda şi, cine ştie de ce, îşi frecă palmele. Era din cale-afară de curios cum o să se termine povestea asta. Hm, ce mai musafir, mormăi de câteva ori. Te înţelegi mai bine cu un catâr, pe cuvânt.

Sulemenit discret pe obraji, Mehmet nu intră ca Leyla, ci se arătă mult mai supus. Lui Beqir Ali îi plăcuse dintotdeauna băiatul ăsta. Era mai ruşinos ca o fată şi aprecierea iubiţilor nu-l făcuse nici mai fudul şi nici nu-i schimbase obiceiurile.

Oaspetele, ca şi când l-ar fi aşteptat, nu se miră văzându-l intrând. Şi rămase la fel de nemişcat atunci când băiatul îşi lepădă şalvarii de mătase, cu modele cusute pe laturi, şi se întinse ca un miel la tăiat.

Străinul îi privi o clipă trupul cu aceeaşi indiferenţă cu care o privise şi pe Leyla. Numai că de data aceasta, în vreme ce-l mângâia, mâna lui nu mai lăsă mătăniile, aşa încât bobiţele de fildeş lunecară cu o mişcare de şarpe pe trupul băiatului.

Dar asta nu dură mult. Îşi retrase mâna şi privirea îi deveni din nou rece şi de

nepătruns, în vreme ce bobițele mătăniilor începură din nou să se mişte monoton printre degetele înțepenite.

Nu vrea, îşi zise Beqir Ali. Totuşi, mai avea o fărâmă de speranță, câtă vreme băiatul rămânea întins lângă celălalt. Dar îşi pierdu orice nădejde când străinul, după ce-i atinse cu vârful degetelor lobul urechii, îi spuse ceva. Băiatul se ridică cu aceleaşi mişcări timide de la început şi, strecurându-şi mai întâi piciorul drept, apoi pe stângul în şalvari, ieşi din odaie la fel de supus precum intrase.

După cum se vede, nu poate, îşi spuse Beqir Ali. Îşi încheiase, cum se spune, socotelile cu treaba aia o dată pentru totdeauna, iar acum îl trimiteau cu misiuni secrete de colo-colo. Să fii sănătos cu galoanele tale cu tot, îşi zise Beqir Ali, cu dosarele şi rapoartele pe care le faci.

Deşi îl durea ochiul, nu renunță să-şi spioneze în continuare musafirul. Poate că nu trebuia să-l judece cu dispreț. Pentru că nici el însuşi nu era străin de asta. Obrajii scofâlciți erau cea mai bună mărturie.

Ehei, cât de diferiți erau demnitarii de altă dată. Ți se bucura sufletul auzindu-le isprăvile, atât de pe câmpul de luptă şi din politică, cât şi din aşternut! Beqir Ali nu putea uita săptămâna petrecută în capitală, în anii tinereții lui. După aceea, treburile îl mai duseseră acolo, oficial sau la vreo festivitate măreață, dar satisfacția pe care o simțise în săptămâna aceea de neuitat n-avea să se mai repete. Îşi amintea şi acum totul ca şi când ar fi fost ieri. Capitala întreagă se pregătea să sărbătorească „Noaptea puterii“. Dintre toate sărbătorile oficiale, aceasta era singura care-i răscolea simțurile lui Beqir Ali. În noaptea aceea, conform tradiției, marele sultan avea să se culce cu o fecioară. Întreaga capitală nu vorbea decât despre asta. Iar cei care nu comentau, o făceau în gând. Oraşul era cuprins de o mare nerăbdare. După pilda suveranului, toți demnitarii făceau pregătirile necesare. Băile fuseseră încălzite cu zile înainte. Lămpile clipeau ațâțător… În seara aceea, Beqir Ali rătăcise până târziu prin oraş. Prin case şi palate, felinarele luminau feeric. Acolo, fiecare după gustul său, care cu femei, care cu băieți, bărbații se pregăteau pentru o noapte de dragoste.

Stat binecuvântat, îşi spusese Beqir Ali, plin de admirație pentru statul lui. Obiceiuri frumoase, mărețe. Şi pentru prima oară în viață simți pe limbă gustul special al puterii. Ceea ce în limbajul comun se numea atât de simplu „carieră“ nu era doar satisfacția unei mese bogate, a umblatului cu trăsura oficială etc., etc. Era ceva mai profund, care înfierbântă omul mai ceva ca dorința, care-l face să turbeze mai rău ca ea.

Nici mai-nainte, când întâmplător se culcase cu o ghiaură, şi nici mai apoi, în

luna de miere, Beqir Ali nu fusese atât de excitat ca în noaptea aceea. Acelaşi sentiment i se păru că vede şi în ochii celorlalţi trecători. După cum se părea, legătura care se crea între dorinţa măreaţă a suveranului şi cea a fiecăruia dintre supuşi crea atmosfera aceea atât de agitată. Poate că tocmai în acest scop fusese creată binecuvântata sărbătoare, pentru ca fiecare cetăţean, bărbat sau femeie (ele, din motive care se subînţeleg, trebuie că aveau creierul şi mai înfierbântat decât bărbaţii: în locul soţului, şi-l închipuiau pe suveran şi tot aşa), deci pentru asta fusese creată sărbătoarea, pentru a se da posibilitatea cetăţenilor ca o dată pe an să se simtă egalii marelui padişah.

Aşadar, Beqir Ali se învârtea ca turbat printr-una dintre pieţele din centru, când se auzi bubuitul tunului care anunţa, după tradiţie, că suveranul a dezvirginat-o, în cele din urmă, pe fecioara aleasă.

Într-o clipită, mişcările mulţimii au devenit dezordonate. Oamenii se opreau, se uitau în toate părţile ca pentru a vedea dincotro bubuise tunul sau în ce direcţie e palatul imperial.

— Ehei… aşa… pe cuvânt, bodogăni un beţiv, dar, pentru că nu-l asculta nimeni, deveni mai curajos şi-şi repetă vorbele, lipindu-le, de data asta, o expresie trivială.

Bucuria, exaltarea şi curiozitatea se simţeau pretutindeni.

— Hei, băiete, ai chef? îi şopti lui Beqir Ali o femeie acoperită cu feregea. După accent i se păru că e ţigancă. De fapt, numai ele puteau bântui pe străzi la ora aceea.

Fără să-i spună nimic, Beqir Ali o urmă. Într-un cotlon întunecos, înainte de a o lua în braţe, ea îi ceru o monedă, iar el, fără a sta pe gânduri, îi dădu.

— Cum ţi s-a părut? o întrebă Beqir Ali, ridicându-se de jos.

— Hm, făcu ea, binişor.

Ţiganca naibii, o drăcui în sinea lui Beqir Ali.

— Păi ce, doar n-oi fi eu padişahul, îi spuse.

— Cum? Cum? zise ţiganca şi brusc izbucni în hohote de râs.

— Ce ai de cotcodăceşti aşa? o întrebă el.

Dar ea continua să râdă, iar el plecă în linişte. De departe, din beznă, hohotele ei îl urmăriră ca un val şi Beqir Ali grăbi paşii ca şi când s-ar fi simţit vinovat de ceva.

Împreună cu uşurarea, simţi şi o tristeţe. În palatele măreţe, ce se ridicau în jurul lui, în aşternuturi de mătase, curtezane delicate, parfumate din belşug, făceau dragoste cu stăpânii lor, în vreme ce el, ca un câine vagabond, se iubise

cu o țigancă vulgară.

Golul pe care-l simțea în suflet nu-i lăsa nici o fărâmă de speranță, iar din adâncul ființei lui se ridica un strigăt înăbuşit. Mai târziu, amintindu-şi de „Noaptea puterii“, îşi spusese că dorința lui de a parveni, apărută pe nepusă masă, turbarea bezmetică în numele căreia ar fi fost în stare să calce peste cadavre, se născuse probabil în noaptea aceea.

În vreme ce bântuia pe străzi (în palate, odată cu dorința se stingeau una după alta şi luminițele), prin minte îi trecură tot felul de ciudățenii legate de numărul de femei din haremul înalților demnitari, lucruri auzite în bodegile mizerabile din port. Câte ceva din uluiala de atunci îi mai rămăsese şi acum.

Allah, cât de viguroşi erau pe vremea aia, îşi zise, ridicându-se din locul de unde îşi spiona oaspetele. În timp ce acum sunt nişte neputincioşi, oricum ai lua-o.

O tristețe vagă, o melancolie apărută din neant, inexplicabilă, puse stăpânire pe Beqir Ali.

Că maşinăria marelui stat otoman se mişca mai greoi, că peste decrete, slujbaşi şi treburile statului se aşternuse un soi de moleşeală şi de lene, erau lucruri pe care le putea observa oricine, şi cu atât mai mult Beqir Ali, care îi slujea pe înalții dregători de peste douăzeci de ani. Şi totuşi, nu s-ar fi aşteptat ca această moleşeală să pătrundă până în fibra oamenilor.

Din informațiile spionilor săi, care-i raportau tot ce se vorbea prin cafenele, reieşea că oamenii gândeau, în general, că treburile statului merg prost din cauza ghiaurilor. Unii spuneau că Poarta, chiar dacă combate pe bună dreptate creştinismul, trebuie să profite de experiența statelor creştine. Alții, dimpotrivă, susțineau că din relațiile cu creştinii vin toate necazurile, drept pentru care ele trebuie sistate imediat. Aceştia din urmă erau de regulă susținători ai statului şi ai islamului, pensionari. În scrisorile lor, unele semnate, altele anonime, se plângeau că influența ghiaurilor tot creşte, iar statul e foarte indecis când e vorba să combată depravarea.

Cu inima, Beqir Ali era de partea acestora din urmă, deşi opiniile celor dintâi îl atrăgeau uneori cu toată perfidia de care e în stare Satana. Nu se grăbea să-i condamne, dar nu risca nici să le atragă atenția pensionarilor pentru devotamentul lor. Stătea şi aştepta, aşa încât nici una din tabere nu-l iubea şi cu siguranță că-l reclamaseră superiorilor din capitală.

Mintea lui urzea de mult fel de fel de teorii inspirate de bârfele din cafenele. Acum, lungit pe sofaua din camera de oaspeți, se chinuia să înțeleagă cum de-şi

pierduseră puterea bărbăției înalții demnitari ai statului, iar răspunsul lui era că singurii vinovați erau din nou ghiaurii. Se zvonea că în capitală apăruseră practici noi, aduse cu siguranță din blestemata de Europă. Se spunea că femeile scriu răvaşe de dragoste şi că bărbații, când le primesc şi când citesc în ele „te iubesc", „te aştept" şi alte astfel de bazaconii, sar în sus de bucurie, iar dacă sunt scrise altfel de mesaje, ca, de pildă, „nu te mai iubesc", înnebunesc de durere şi nu le mai trebuie în veci altă femeie.

Ehei, făcu în sinea lui Beqir Ali. Un susur uşor îi întrerupse şirul gândurilor. A început din nou ploaia, îşi zise.

Ascultă o bucată de vreme susurul ei potolit. Era o ploaie domoală, tristă. „Te iubesc", „te aştept", repetă în sinea lui cuvintele unei scrisori imaginare, pe care, deşi o disprețuia, visa în secret s-o primească.

Când capul îi căzu pe-o parte, se surprinse moțăind. În geamurile ferestrei ploaia lovea la fel de liniştit. Gândul încercă din nou să-i zboare la osteneala generală, la prăbuşirea lentă, inevitabilă a lucrurilor, când simți că i se fixează brusc într-un singur punct: şi dacă nu era aşa? Dacă oaspetele din capitală îi respinsese oferta nu pentru ceea ce credea Beqir Ali, ci pur şi simplu pentru că nu voia să se lase mituit?

N-a fost nevoie de mai mult de o clipă pentru ca îndoielile să i se strecoare din nou în suflet. Cât de dobitoc fusese puțin mai înainte, când, auzind că sultanul nu poate dormi de grija Albaniei, nu se arătase mai îngrijorat. Nu-i vorba de mine, ci de Albania, îşi spusese prosteşte. Uitase că, chiar nefiind unul dintre demnitarii importanți ai Albaniei, era totuşi unul dintre cârmuitori. Oare fuseseră puține cazurile când marele padişah, pentru a pacifica o provincie, îi trecuse prin ascuțişul spadei pe toți guvernanții ei, fără excepție, începând cu cel mai mare şi terminând cu cel mai mic?

Beqir Ali simți cum i se pune un nod în gât. Oare îngrijorarea suveranului ar fi putut exista fără cadavrele şi sângele de a doua zi?

Cine ştie de ce, se imagină prăbuşit pe-o parte, cu gâtul tăiat, dar nu cu iataganul sau securea, ci cu o foarfecă. (Îşi aminti după aceea că aşa fusese găsit, cu o săptămână în urmă, un bărbat ucis de soția lui.)

Nechezatul unui cal îl scoase din meditație. Fără să ştie nici el de ce, ca trezit brusc de nechezatul acela pe care-l recunoscu ca fiind al unui cal străin, Beqir Ali coborî treptele şi ieşi în curte.

Aşa dezbrăcat cum era, se duse direct la grajd. Împingând uşa, lumina lămpii îl ajută să desluşească în penumbră siluetele cailor. Mirosul paielor şi al

bălegarului, fornăitul şi bătăile surde de copite îi erau familiare. Neobişnuite erau doar cele ce-i frământau sufletul.

De ce l-ai făcut pe om atât de rău, Allah? se întrebă în sinea lui. Gândurile se legau anevoie în mintea lui ostenită. Cele mai cumplite decrete veneau aduse de cai, doar că ei nu ştiau nimic. Galopau veseli şi atunci când aduceau vestea cea bună, ca şi atunci când aduceau moartea cu ei.

Palma lui Beqir Ali mângâie crupa unuia dintre bidivii. Nici un cal n-a condamnat vreodată un alt cal, îşi spuse. În vreme ce oamenii nu se gândesc decât la asta…

Ieşi trist din grajd şi la fel de gânditor intră în casă. Se întinse pe pat şi ciuli urechile pentru a auzi susurul ploii, care, în orice altă situație, i-ar fi adus somnul, şi simți nevoia să plângă. Trăim o singură dată pe pământ, Doamne, îşi zise. De ce nu ne hărăzeşti doar zile fericite?

Cu siguranță că miezul nopții trecuse de mult, dimineața nu era departe, dar somnul încă îl ocolea. Îşi aminti că, în urmă cu doi ani, petrecuse multe nopți fără somn, la fel ca acum. Abia fusese destituit marele vizir Iusuf şi erau aşteptate în fiecare zi alte destituiri şi condamnări. Într-o sâmbătă, ca pentru a mai uita de griji, se dusese să-şi petreacă sfârşitul săptămânii la un văr, la țară. Dar grijile, în loc să-i dispară, îl chinuiseră şi mai rău. I se părea că acum, plecat de acasă, răul avea să-l găsească mai repede. În noaptea aceea n-a închis un ochi. Spre dimineață, când somnul părea să-l răpună, auzise nişte voci îndepărtate. I se părea că cineva strigă „Beqir Ali!“, „Beqir Ali!“. O, Doamne, au venit să mă ia, îşi spusese. Alb ca hârtia la față, se ridicase din pat şi, aşa cum era, în picioare, la geam, îi aşteptase pe jandarmi. Abia atunci când auzise vocea gazdei sale, care întreba de la fereastra lui „Care eşti acolo?“, iar apoi răspunsul celuilalt: „A murit Munir Ali“, îi venise inima la loc. Niciodată n-a simțit o uşurare mai mare la auzul veştii că-i murise una dintre rude, ca-n ziua aceea.

Allah, trecuse atâta vreme şi neliniştea de atunci părea că-l cuprinde din nou… Dar stai, îl înşela auzul, sau cineva îl striga din nou, de data asta pe numele lui adevărat: Beqir Ali, Beqir Ali?

Se ridică în şezut. Se asigură că nu visa şi ciuli din nou urechile. Strigătul se repetă, ceva mai încet ca înainte şi foarte aproape, poate chiar la uşa dormitorului său: Beqir Ali, Beqir Ali.

Nu se putea înşela, era vocea musafirului. Culmea e că Beqir Ali nu simțea nici un fel de teamă. Şi totuşi, murmură: sunt în mâna ta, Doamne!

Se apropie de uşă, o deschise şi, într-adevăr, îl zări în prag pe celălalt, înalt şi

mai alb la față decât cămaşa de noapte.

— Dormeai? îl întrebă. Sigur că dormeai. Iartă-mă, Beqir Ali.

— Ce este?

— Nimic, Beqir Ali. Iartă-mă încă o dată că te-am trezit.

— Nu-i nimic, nu-i nimic… Ce s-a întâmplat?

— Nimic, Beqir Ali. De fapt te-am trezit degeaba… chiar degeaba… Doar ca să mai stăm nițel la taclale… dacă vrei şi tu…

Înainte de a privi chipul celuilalt, privirea lui Beqir Ali îi cercetă veşmântul de noapte, ca să se convingă că nu avea nici un buzunar secret de unde să scoată firmanul de mazilire.

E nebun, îşi categorisi în sinea lui oaspetele. Vrea să stăm de vorbă la ora asta. Dar îți mulțumesc, Doamne, că mi-ai trimis un nebun în locul unui…

— Vin, Mărite, vin, îi spuse vioi. Numai să pun ceva pe mine şi vin să vorbim cât ai chef.

— Iartă-mă, Beqir Ali, spuse din nou musafirul când se aşezară pe sofa, lângă soba în care unul dintre servitori se grăbi să bage câțiva tăciuni găsiți cine ştie prin ce cotlon de vatră.

— Ce vorbe-s astea! îi răspunse Beqir Ali. Pentru mine, discuția cu tine e un adevărat balsam. Şi, dacă aş fi ştiut că nu dormi, ți-aş fi bătut chiar eu la uşă.

— După cum ți-am spus şi mai-nainte, somnul mă cam ocoleşte. Mai ales când schimb patul… Allah a făcut lungi nopțile de toamnă. La început am zis să mai adaug câteva rânduri la raportul meu, dar mâna, cine ştie de ce, nu mă ajută.

— Ce raport, dacă-mi e îngăduit să-ntreb? zise cu o voce pierită Beqir Ali.

— A, nu ți-am spus? Dar ăsta e şi scopul călătoriei mele: întocmirea unui document, a unui raport, cum se spune acum, despre situația Albaniei.

Beqir Ali îl privea ca năuc.

— E vorba despre viitorul ei?

Oaspetele dădu din cap.

— Exact. După cum poți să-ți închipui, dragă Beqir Ali, în ultima vreme marele sultan a primit mai multe rapoarte asupra Albaniei, dar nici unul dintre ele nu l-a mulțumit.

Beqir Ali clătină din cap ca şi când ar fi vrut să spună: se-nțelege că nu a fost mulțumit, de vreme ce te-a pus şi pe tine să bați atâta drum.

— Poate dă Domnul ca raportul tău să fie cu noroc, zise.

— Nu se ştie, răspunse oaspetele. Documentul sau, mai bine zis, raportul meu va fi ceva complet diferit, iar lucrurile astea au fie o soartă fericită, fie una

tragică.

— Ce vorbe mai sunt şi astea? făcu gazda.

— Dar indiferent cum va fi, am conştiința liniştită: Eu îmi slujesc cu credință țara şi Islamul şi nu-mi pasă dacă raportul va fi sau nu acceptat. Important pentru mine este ca înaintea lui Allah să fiu curat ca aurul.

Hm, făcu în sinea lui Beqir Ali, căruia nu-i plăcea defel direcția în care se îndrepta discuția. Şi nu-i veni inima la loc decât atunci când celălalt începu să vorbească din nou despre raport. Cum îi pomenise pe scurt şi în timpul cinei, era vorba despre momentul în care armata şi administrația otomană vor fi obligate să părăsească Albania, aşa cum se întâmplase în întreaga Peninsulă Balcanică. Ăsta era şi miezul problemei: cum să țină Albania aproape după separare?

Beqir Ali strânse din buze. Nu-i convenea deloc un asemenea mod de a pune problema. Mai bine să nu ajungă treaba până acolo, îşi zise. Căci altfel, dacă o țară se rupe de împărăția-mamă, ce mă mai interesează pe mine dacă e aproape sau departe? E la fel ca în cazul bărbaților plângăcioşi, care, după ce se despart de nevastă, tot la ea se gândesc: cu cine s-o culca?, şi-o aminti de mine sau nu? şi alte tâmpenii de-astea. Te-ai despărțit de femeie, scoate-ți-o din cap. Ducă-se la naiba. La naiba să se ducă şi Albania dacă s-o desprinde.

Dar oaspetele, după cum se părea, gândea cu totul altfel. El continuă să-i explice că spiritul otoman, oricât de puternice i-ar fi temeliile în Albania (şi aminti de religia islamică îmbrățişată de jumătate dintre albanezi, de stăpânitorii locali legați prin mii de fire de sultan, de categoria aceea de intelectuali cu tendințe proislamice, de puternica organizație „D.B.“ – Dum Baba –, pregătită, în caz de nevoie, să pornească o răscoală prootomană), deci, oricât de puternice i-ar fi temeliile, toate acestea nu erau suficiente pentru a stăpâni situația.

La un moment dat, musafirul simți că Beqir Ali ar fi vrut să intervină.

— Poate că toate astea ți se par nişte ciudățenii.

— Hm. Cum să spun… Desigur… Aud pentru prima dată asemenea lucruri, atât de complicate. Ştii, eu nu sunt altceva decât un cârmuitor de provincie… Totuşi, ca să fiu sincer, chestia aia cu spiritul otoman mi se pare nițeluş cam ciudată. Dacă țara asta se rupe de noi, atunci ce ne interesează care e spiritul ei, otoman sau naiba mai ştie cum?

Părea că celălalt abia aşteptase momentul acesta, pentru a izbucni într-un râs prelung, eliberator.

— În asta constă şi deosebirea dintre mine şi tine, Beqir Ali, zise după ce termină să râdă (râsul lui fusese atât de deplasat, încât lui Beqir Ali i se păru că,

după ce încetase, îi trebuise o bucată de vreme pentru a-şi recompune trăsăturile feței, asemenea celui care, după ce a mâncat un prânz bogat, se şterge îndelung la gură şi pe obraji cu şervetul). Tocmai în asta constă şi diferența: tu eşti un slujbaş, un birocrat, cum li se spune acum ăstora în capitală, în vreme ce eu sunt un ideolog. Un cuvânt greu, nu-i aşa?

— Eh, făcu Beqir Ali.

— Eu văd lucrurile mult mai profund, Beqir Ali. Administrația e ceva de suprafață. Poți s-o instalezi sau s-o retragi uşor dintr-o țară. În vreme ce chestia cealaltă, spiritul, dacă s-a prins, cu greu mai poate fi smuls. De ani de zile mă preocupă şi lucrez la ea, Beqir Ali. Iar esența raportului meu asta este… Stai, o să încerc să fiu mai explicit.

Tăcu apoi mai îndelung ca până atunci, pe urmă ceru apă şi o bău fără să-şi ia privirea de la ferestrele întunecate. Înainte de a relua discuția lăsată la jumătate, vorbi despre cu totul altceva, lucruri care nu aveau nici o legătură cu ea. Se plânse de reumatism, zise că au dreptate bătrânii când spun că somnul de zi şi apa băută noaptea sunt grele, şi doar când trase adânc aer în piept şi continuă „Ascultă, acum, Beqir Ali“, gazda înțelese că, vrea, nu vrea, trebuia să-l asculte până la capăt.

— După cum ți-am spus puțin înainte, eu sunt credincios până-n măduva oaselor, Beqir Ali.

Îşi trecu palma peste față, apoi îşi şterse colțurile gurii, ca şi când ar fi vrut s-o îmbuneze, şi îşi continuă perorația. Spuse că cuvântul religios e prea puțin în cazul lui. Era mai mult de atât. Era un asiatic convins, care încă din tinerețe urâse Europa şi pe europeni. Urâse oraşele şi femeile lor, bisericile, cafenelele, ziarele, curiozitatea lor morbidă, votul, parlamentele, logica lor rece, modul cum merg, cum se îmbracă, cum argumentează, spiritul lor de contrazicere, orgoliul, agitația permanentă, tot ce avea de-a face cu ceea ce ei numeau „drepturile omului“, care nu erau, de fapt, altceva decât demonul care-i strica lui somnul. Toate acestea îi erau odioase, în vreme ce sufletul lui ofta după binecuvântata somnolență a Anatoliei, după stepa pustie şi nesfârşită peste oraşele, satele şi cerul căreia stăpâneşte un singur om, de care depinde soarta ta, legată de el prin mii de fire într-atât de misterioase, încât nici tu însuți nu ştii de unde-ți vine binele sau răul, creşterea sau căderea. Iar totul îşi are rădăcinile jumătate în viață şi jumătate în vis, astfel încât te simți eliberat de grija faptelor şi a urmărilor lor, şi aşa buimac cum vii, tot aşa şi pleci din lumea asta, fără să te trezeşti pe deplin vreodată… Astfel, Beqir Ali, am urât de mic lumea lor, şi chiar atunci, în

tinerețea mea timpurie, n-am visat decât s-o distrug. Să pun la pământ templele, turbarea şi libertatea lor, iar în locul lor să instaurez liniştea noastră binecuvântată. Pe scurt, să transform țările supuse crucii în teritoriu musulman. Pare imposibil? Aşa s-ar părea, ba chiar visul acesta ar fi putut să nu se nască dacă n-ar fi existat un exemplu. Iar acest exemplu este, dragă Beqir Ali, chiar Albania.

Şi lovi sofaua cu palma ca să sublinieze ideea de teritoriu, iar în mintea lui Beqir Ali se învârti câteva clipe una dintre stupizeniile care-i treceau uneori prin cap, inutile şi fără rost, atât de idioate, încât nimeni n-ar fi avut curajul să le exprime, deci în mintea lui se născu întrebarea dacă terenul pe care era construită casa aceea e Albania şi dacă tot Albania e sofaua pe care şedeau, ori covoarele aduse de el tocmai din Anatolia?

Musafirul continua să lovească sofaua cu palma.

— Visul acesta s-a întrupat într-adevăr… Albania, creştină o mie cinci sute de ani, într-o mare de ghiauri, la numai o sută de mile de Vatican, era a noastră, adică asiatică. Înțelegi ce lucru măreț e acesta, Beqir Ali? Era semnul sigur trimis de Allah că Islamul avea drumul deschis către întreaga lume… Aşadar, în urmă cu patru sute de ani visul acesta s-a realizat… numai că… numai că… toată treaba era să nu se întrerupă… înțelegi ce vreau să spun, Beqir Ali. Toată treaba e ca el să continue, adică… Albania să rămână în Asia… Iată de ce nu-l ia somnul pe măritul sultan.

Beqir Ali îşi reprimă fără milă un căscat, care tocmai în clipa aceea nenorocită încerca să-şi facă simțită prezența.

— E greu, fără îndoială, urmă celălalt. De asta ne stoarcem toți creierul să găsim o soluție, iar mesajele curg fără-ncetare pe masa suveranului. A venit ceasul adevărului, Beqir Ali. Europa creştină încearcă să-şi ia Albania înapoi. E a mea, spune, dați-mi-o. Aşadar, a bătut ceasul adevărului. Iar clipa încercării supreme este aceea în care armata şi administrația noastră, carcasa adică, vor părăsi această țară. Ai văzut cum sunt nucile când li se sparge coaja? Abia atunci se vede ce e înăuntru: au miezul sănătos sau negru, mâncat de viermi. La fel stau lucrurile şi cu o țară ocupată, la sfârşitul ocupației. Când coaja e spartă – nu te mai strâmba aşa, Beqir Ali, armata şi administrația noastră se vor retrage curând din țara asta, e mai mult ca sigur, dar n-am să insist prea mult să-ți explic de ce –, deci când învelişul se va sparge, vom vedea ce este sub el: o Albanie îmblânzită, asiatică, sau o altă Albanie, străină şi inabordabilă. Ca să fiu sincer, înainte am crezut că după patru sute de ani de ocupație, Albania va fi sedusă în

cele din urmă de noi şi va arăta aşa cum o dorim cu toții. Asta ar fi fost într-adevăr o minune. Pentru că este chiar o minune atunci când o țară, căreia i-ai pus cu atâta chin căpăstrul supunerii, se învață în cele din urmă cu el şi, când i-l scoți, în loc să te părăsească, ea rămâne cu tine. Atunci da, poți spune că ai câştigat-o.

Dădu apoi gânditor din cap.

— Precum ți-am zis, eu credeam că aşa se va întâmpla cu Albania, dar, după cum arată lucrurile, situația e alta. După patru sute de ani de conviețuire, albanezii continuă să nu ne iubească, iar tu ştii asta mai bine ca mine, Beqir Ali.

Beqir Ali dădu aprobator din cap.

— Şi totuşi, eu cred mai departe în vechiul vis, zise oaspetele, amestecând jăraticul din sobă. Sclipirile lui scânteiară în inelele de pe mâna care ținea vătraiul. Cred încă în visul acesta, cu o singură condiție: ca lucrurile să fie făcute chiar de albanezi, fără a fi influențați de nimeni şi cu atât mai puțin de noi. Ți se pare ciudat? Ți se pare imposibil? Uneori devin realitate chiar lucrurile ciudate, imposibile.

Răscoli din nou tăciunii, privindu-i fix, fără ca sclipirile lor să-i lumineze fața.

— Esența raportului meu chiar în asta constă: cum să fie asimilați albanezii prin ei înşişi. Când va începe asta, atunci Albania se va integra singură în Asia, iar cei patru sute de ani de relații turco–albaneze nu vor mai părea decât prefața însângerată a unei viitoare păci. Toate astea îți par cumva incredibile? Ai tot dreptul, Beqir Ali, să te îndoieşti. Acum o să încerc să-ți explic mai pe îndelete.

De data asta răscoli tăciunii mai mult ca până atunci, iar sclipirile vagi ale inelelor îi dădură lui Beqir Ali un sentiment asemănător prevestirii unei mari nenorociri.

— Un singur om poate face ceea ce nu poate reuşi nici armata, nici hogii şi nici vizirii noştri, spuse imediat. Dar cu o singură condiție: să fie albanez, iar albanezii să-l accepte drept conducătorul lor.

Oaspetele luă din nou vătraiul, dar, cine ştie de ce, renunță să-l mai folosească, şi Beqir Ali, de asemenea, fără a şti nici el de ce, îşi spuse în sinea lui: slavă Domnului.

— Acum patru sute de ani, un om a deschis o rană imposibil de vindecat în trupul imperiului nostru. Cred că ştii despre cine vorbesc, despre blestematul de Skanderbeg. E oale şi ulcele de sute de ani, nici mormântul nu i se cunoaşte, dar ce contează? Amintirea lui e vie şi, împreună cu ea, faptele lui. El a fost demonul care a întors roata istoriei acestei țări, refuzând supunerea binecuvântată în care

abia se cufundase şi îndreptând-o spre afurisita Europă. După cum ştii, el însuşi şi-a schimbat numele din Skânderbeu în Gherghi şi s-a declarat primul cavaler al creştinătății.

Eh, suspină Beqir Ali, simțind la rândul său impulsul de a amesteca în jăratic, şi ar fi şi făcut-o dacă în momentul acela vătraiul n-ar fi fost în mâna celuilalt.

— Ceea ce s-a făcut e bun făcut şi nu este cazul să ne lamentăm, zise oaspetele. Momentul de față cere altceva: să găsim un om, un alt prinț, care să fie exact opusul lui Gherghi Kastrioti. Să găsim un Antigherghi, cum îi spun ghiaurii.

Un Anticrist, îşi spuse Beqir Ali. Îşi aminti că într-o declarație din dosarul poetului N.B. întâlnise cuvântul acesta. Vedea ochii musafirului aproape de tot, dar, spre norocul lui, jăraticul se răcise suficient pentru a nu se mai oglindi în ei.

— Un hoge în locul prințului, asta îi trebuie acestei țări, urmă celălalt. Când Asia se va restrânge, când va fi cât un sâmbure, aşa cum se restrânge totul în vârtejul timpului, aşadar când Asia va fi o amintire în această țară, ea se va adăposti toată în făptura acestui om. Pentru că va veni o zi în care, aşa cum timpul redus la esența lui va dospi şi se va extinde iar, tot astfel şi Asia va renaşte şi va exploda la rândul ei: cătuşele, teroarea, tirania. Nu ştiu dacă pricepi, Beqir Ali. Noi trebuie să ne lăsăm fermentul, sămânța în mintea acestui om şi niciunde în altă parte.

Beqir Ali nu putu să-şi ascundă uluiala. Fusese atâta vreme cârmuitorul ținutului, cunoştea atâtea secrete şi vicleşuguri cu care se deprinde un om pus să guverneze, dar nimic din toate acestea. În mintea unui om şi niciunde în altă parte, repetă în sinea lui cuvintele celuilalt.

— O să te întrebi cine o să fie acest om, ce chip va avea. Asta este esența problemei, Beqir Ali, pentru asta fac nopți albe de atâta vreme.

Amestecă din nou îndelung tăciunii din vatră. În scânteierile muribunde ale jarului se ghicea oboseală şi ironie, asemenea zâmbetului dinaintea morții.

— Că chipul lui ar trebui să fie cumplit, şocant, asta se subînțelege, zise oaspetele, dar ajunge numai asta?

Rămase pe gânduri, fără a lăsa vătraiul din mână. Dădu apoi din cap ca pentru a se împotrivi unui gând, pe care păru a-l accepta în cele din urmă.

— Acum cincizeci de ani, eremitul Hadji Halil Ruhollaku a călătorit patru luni neîntrerupt, din peştera lui până în capitală, pentru a-i expune suveranului gândurile lui legate de un ținut al cărui nume nu-l voi pomeni acum. Ținut care devenise, în anii aceia, principala problemă a statului. De multă vreme îşi cerea

desprinderea de imperiu, iar pretențiile ei erau susținute de câteva state europene cu care se învecina. Marile interese politice ale statului nostru reclamau pace cu aceste state, dar, pe de altă parte, sultanul ținea la acest ținut, aşa cum ține acum la Albania. Ce să facă? Indecizia s-a prelungit multă vreme, până ce în capitală a ajuns eremitul Hadji Halil Ruhollaku. El a cerut să se întâlnească cu sultanul şi a aşteptat o săptămână încheiată la poarta Dolmabahçe până ce a fost primit. El i-a prezentat suveranului un plan care la început li s-a părut tuturor nebunesc.

Oaspetele coborî glasul, apoi schimbă tonalitatea înainte de a reveni la normal, ca şi când doar aşa, cu o voce ce părea a nu fi a lui, ar fi putut prezenta ideea eremitului. În esență, aceasta se referea la conducătorul care trebuia pus în fruntea mişcării de independență a ținutului respectiv. Câtă vreme statul otoman stăpânea încă țara aceea, el putea să-l pună în fruntea mişcării pe omul cel mai potrivit.

— Treaba asta ți s-ar putea părea de-o simplitate uluitoare, aproape banală, şi ai putea să te întrebi pe bună dreptate de ce era nevoie ca eremitul Ruhollaku să călătorească patru luni pentru a-i expune sultanului un plan atât de copilăresc. Aşa mi s-a părut şi mie când am auzit asta pentru prima oară. Dar nu te pripi, Beqir Ali. Ceea ce l-a sfătuit eremitul nu era nici simplu, nici copilăresc.

Ca şi când ar fi spus o poveste, oaspetele îi dezvălui gazdei lui propunerea eremitului, care, spre uimirea lui Beqir Ali, era cu totul altfel decât îşi închipuise el. În fruntea mişcării pentru independență trebuie pus nu un fidel al statului otoman, în nici un caz aşa ceva, se încăpățânase eremitul, pentru că un fidel, oricât de bine s-ar preface, avea să fie demascat într-o bună zi. Conducătorul mişcării trebuia să fie un… altfel… de om…

Lui Beqir Ali nu-i venea să-şi creadă urechilor. Viitorul conducător trebuia să fie cineva care avea ceva de ascuns. Ceva urât, mizerabil în trecutul său. Să-şi fi ucis propria mamă, de pildă, să aibă o boală ruşinoasă sau un viciu, cum ar fi pederastia, care în unele țări este un viciu pentru oamenii simpli, dar un păcat cumplit pentru conducători.

— Poate că ție ți-a zburat gândul la dosarele poliției secrete. Sunt sigur că la alea te-ai gândit.

Gazda zâmbi ca unul prins asupra faptei. Într-adevăr, la ele se gândise. Avea şi el vreo unsprezece, nu numai ale oponenților, ci şi ale subalternilor.

— Ți-am spus să nu te grăbeşti, Beqir Ali, zise musafirul. Dosare secrete? În nici un caz. Doar statele slabe, guvernele fără minte pot face asemenea greşeli. Îi bagă omului dosarul sub nas şi-i spun: noi ştim că ai luat mită de la cutare

negustor, sau au lăsat-o gravidă pe cumnată-ta, ori ai fluierat în biserică, aşa că o să faci cum spunem noi, altfel te-a luat mama naibii, spuse oaspetele şi dădu îndelung din cap. Nu, Beqir Ali, doar statele slabe, cum ți-am spus, fac aşa ceva. Slăvitul nostru imperiu n-ar putea să se umilească atât de mult. Noi lăsăm destinul, timpul, să acționeze singur. Noi alegem doar omul potrivit, apoi ne tragem deoparte. Ne spălăm pe mâini, cum se spune, lăsându-l apoi singur cu demonul din inima lui… Ca să mă întorc la ținutul acela şi la sfatul eremitului.

Oaspetele povesti cum suveranul a ascultat sfatul pustnicului şi a dat ordin să se acționeze întocmai. A fost găsit omul care avea unul dintre viciile despre care am vorbit şi s-au tras toate sforile ca în fruntea mişcării să fie pus chiar el. Adevărul e că respectivul n-avea cine ştie ce tragere de inimă. Poate că se simțea vinovat pentru păcatele tinereții. Şi totuşi s-a făcut tot ce era omeneşte posibil pentru a fi declarat conducătorul mişcării. Ceea ce s-a şi întâmplat, după care ținutul s-a desprins de imperiu. Deşi cu inima grea, sultanul a acceptat fără să murmure.

— A început din nou să plouă, zise musafirul înainte de a-şi relua povestirea. – Acum nu mai încerca să iasă din stilul fabulei, ba chiar în câteva rânduri a folosit expresii precum „şi astfel s-a dus vara şi a venit iarna“, care, lui Beqir Ali, i-o aminti pe bunică-sa când îl adormea cu poveşti, în copilărie. – Şi-n felul acesta se arătară repede rezultatele sfatului bătrânului eremit. Noul conducător, după primele festivități şi ceremonii, şi-a dat arama pe față. O agitație cumplită, care avea legătură cu viciul lui de odinioară, nu-i dădea pace. Îşi închipuise că pata aceea neagră din biografia lui fusese uitată, dar îndoiala că acum, când conducea statul, vechile păcate îl vor ajunge din urmă îl chinuia zi şi noapte. Mai întâi întrebările: cine ştie şi cine nu, cine ar fi putut povesti altora şi cine era dispus să tacă. I se părea insuportabil să-şi imagineze cum, în serile petrecute cu prietenii, aceştia se vor prăpădi de râs pe seama lui – ah, ce conducător avem, l-ați văzut cum se umflă-n pene în fața armatei care defilează, sau când loveşte cu pumnu-n masă la şedințele de guvern? Dacă ar şti oamenii… câțiva ani în urmă… într-o odaie dosnică… din taverna lui cutare. Dar să nu ne lungim prea mult cu detalii despre discuția lor ca-ntre prieteni. Erau insuportabile, deci, pentru conducător aceste îndoieli şi această suferință. Iar într-o zi s-a petrecut ceea ce se aştepta: încruntat, palid la față din cauza nopților nedormite, el s-a hotărât să facă ceva. Să pună punct bârfelor despre el. Să-i condamne pe bârfitori. Să-i şi ucidă, dacă era nevoie.

— Să-i ucidă, repetă oaspetele. La început pe cei care vorbeau. Apoi pe cei

care ar fi putut să vorbească. După care… pe toți cei care ştiau… sau ar fi putut să ştie.

Beqir Ali aşteptă cu groază până ce vocea celuilalt îşi recăpătă tonalitatea molcomă de povestitor. Acum suspiciunile îl torturau şi mai mult pe conducător. Şi a început să lovească. Dar nu i-a fost uşor să afle cine-i ştia secretul şi cine nu. Aşa că a poruncit să fie distruşi cu familie cu tot. Apoi cu tot cercul de prieteni. Iar după asta, cu tot ce era în jurul lor. Totuşi, la început, crimele trebuiau justificate. S-au inventat aşadar comploturile împotriva statului, pretexte valabile în orice situație. Crimele se țineau lanț. Pentru că crima este precum câinele. E atrasă de sângele altei crime, apoi de al alteia şi aşa mai departe. Dar, pentru a se asigura continuitatea terorii şi a execuțiilor trebuia ca întreaga maşinărie a statului să ia chipul şi asemănarea lui.

— Ei bine, cum poate ştii, Beqir Ali, europenii suportă toate astea mai greu ca noi. Ei au inventat cuvinte teribile pentru aşa ceva: tiranie, dictatură. Vorbele astea îi sperie mai tare decât ciuma. Astfel încât noi am ştiut că, într-o zi, Europa liberală îl va certa rău pe protejatul ei. În vremea asta noi n-a trebuit nici măcar să-i cerem să i se împotrivească Europei. Pentru că avea s-o facă singur.

Oaspetele îi povesti pe scurt despre răcirea relațiilor cu Europa, şi apoi despre conflictul cu ea. Iar după asta, cum era şi previzibil, întoarcerea privirilor spre Asia.

— El trebuia să se întoarcă la noi într-o zi, Beqir Ali, aşa cum a prezis eremitul cel sfânt, odihni-s-ar în pace acolo unde se află. Trebuia s-o facă, pentru că noi eram singurul lui refugiu. Mesajul nostru era pe cât de simplu, pe atât de clar: fă ce vrei acum, cât eşti pe val, du-te dincolo, dacă vrei, dar să ştii că acolo nu vei sta prea mult. În vreme ce la noi eşti bine-venit. Iar el s-a întors într-adevăr la noi, împreună cu țara lui, unde a stăpânit până ce moartea i-a închis ochii pe vecie.

— Lumina-i-ar Allah spiritul, zise Beqir Ali în şoaptă, temător, ca şi când ar fi putut stinge cu respirația lumânarea din fața sa.

— Ploaia s-a oprit, spuse gânditor oaspetele.

Beqir Ali, care aştepta cu nerăbdare o întrerupere pentru a lua vătraiul de fier şi a răscoli o vreme jăraticul, ca omul care abia aşteaptă să se scarpine, renunță, cine ştie de ce, la gestul său. Îşi spuse tulbure că în felul acesta avea să evite vreun gând nesăbuit: în loc să răscolească cu fierul prin cenuşă, să-l lovească pe musafir peste față o dată, de două ori, de trei ori. Îl dojeni pe Allah că-i trimite asemenea încercări, se rugă şi oftă în forul său interior.

— Ai putea să te întrebi cât de moral este ca statul nostru binecuvântat să se folosească de asemenea lucruri murdare şi urâte pentru a-şi asigura aliaţi.

Îl privi pe Beqir Ali direct în faţă, ca pentru a-i repeta, fără cuvinte, întrebarea.

— Ei, cum să spun… pe cuvânt că nu…, murmură Beqir Ali.

— Ai tot dreptul să-ţi pui o asemenea întrebare. Şi nu te-aş învinui pentru asta. Toţi cei care aud pentru prima oară lucrurile acestea şi-o pun. Răspunsul, Beqir Ali, e simplu: totul e permis când este în joc victoria noastră. Înţelegi?

Beqir Ali făcu „da“ din cap. Vătraiul era la locul lui, dar el nu îndrăzni să-l ia.

— Ehei, oftă celălalt cu zgomot. Ca să ne întoarcem la treaba cu Albania… Uite, la soluţia asta mă gândesc eu şi pentru ea. Ceva asemănător, pricepi, Beqir Ali? Să găsim un om precum acela despre care am vorbit, şi Albania va fi a noastră pentru totdeauna. Ea ne va iubi sincer şi încă mai tare decât ne iubim noi înşine. Iar când ne vom asigura câţiva aliaţi ca ea şi vom avea astfel un inel de apărare de jur împrejur, atunci vom putea spune că am câştigat războiul cu creştinătatea. Aceasta va fi, cum ţi-am zis, şi esenţa raportului meu. Pentru ca realizarea eremitului Ruhollaku să nu rămână izolată, ci, pornind de la ea, să se ridice o construcţie întreagă. Ceva ce astăzi se numeşte doctrină. Iar dacă ea va fi aprobată de suveran, atunci rămâne misiunea voastră să căutaţi şi să găsiţi omul despre care am vorbit. Poate chiar tu ai să-l găseşti, Beqir Ali.

Privirile lor se întâlniră şi rămaseră aşa câteva clipe.

Să-l găsesc pe Anticrist, îşi spuse Beqir Ali. Tulbure, aşa cum le întâlnise prin denunţuri şi rapoartele de anchetă, îi trecură prin minte frânturi din istoria creştinilor.

Musafirul privi o bucată de vreme afară ca şi când ar fi încercat să vadă ceva anume, ceva ce nu reuşea să ajungă la el.

— Mi se pare că se luminează de ziuă, spuse.

Beqir Ali clătină din cap.

— E mijlocul lui octombrie, iar vremea s-a răcit ca iarna.

Celălalt continua să privească prin geamurile întunecate.

— Ştii cum numesc ghiaurii vremea pe care o trăim? zise imediat. Secolul XX…

— A, da, am auzit de la alde pierde-vară ăştia de pe aici, poeţi…

— Secolul XX, repetă celălalt. Sună caraghios, nu? De câţiva ani, spun ei, am intrat în acest secol… De opt ani, dacă nu greşesc…

Beqir Ali aşteptă ca pe celălalt să-l pufnească râsul, la fel ca adineauri, dar omul era mai încruntat ca înainte.

— Acum, că am scos toată otrava asta din mine, cred că o să pot dormi, zise şi, căutându-şi cu piciorul papucii, se sprijini de marginea sofalei pentru a se ridica. Noapte bună, Beqir Ali.

— Noapte bună, Mărite, îi răspunse gazda sa.

I se păru că duşumelele scârțâie chiar şi după plecarea oaspetelui.

Se rugă din nou Domnului, apoi, complet amorțit, se apropie de fereastra pe care se uitase insistent celălalt. Simțea cum prin geam pătrunde tot frigul de afară. În depărtare sclipeau câteva luminițe. Erau ferestrele caselor în care, dintr-un motiv sau altul, oamenii se treziseră devreme.

Prin mintea lui continuau să se perinde frânturi din istoria creştinilor. Ordinul regelui Irod pentru căutarea copilului Cristos. Sosirea regilor magi. Pilat din Pont spălându-şi mâinile…

Ostenit, închise ochii. Dacă raportul musafirului său avea să fie aprobat… şi dacă vorbele lui nu fuseseră doar bâiguielile unui nebun, cum să-l găsească el pe nefericitul hoge, micul prinț al Asiei?

Nu-şi amintea ce făcuse regele Irod pentru a-l găsi pe Cristos. Dar nici el nu va precupeți nimic. Va scotoci sat cu sat, fără să-şi găsească liniştea până ce n-o da de el. Va redeschide dosarele, denunțurile făcute sub tortură. Poate că va trebui să coboare în celula în care era ținut unul dintre poeți… Acolo unde va afla alte şi alte detalii ale acestei poveşti străvechi, amănunte care să-i folosească, chiar dacă Irod îl căutase pe Cristos pentru a-l ucide, în vreme ce el îl căuta pe Anticrist pentru cu totul altceva… pentru a-l urca pe tron.

Dar este acelaşi lucru, îşi zise după un moment de gândire. Este acelaşi lucru, Allah, repetă şi întinse mâna să se sprijine de perete, căci i se părea că-şi pierde mințile.

Tirana, 13 octombrie 1987

Firmanul orb

1

În penultima săptămână din septembrie s-a văzut că cele ce se petreceau nu erau deloc întâmplătoare. După ce Ibrahim, noul hoge, a căzut pe treptele minaretului imediat după prima lui rugăciune, care trezise admirația tuturor credincioşilor, s-a vorbit despre boala neaşteptată a prințului moştenitor, ivită, de asemenea, după prima lui ieşire în public, ca şi despre alte câteva întâmplări nefericite ce avuseseră loc una după alta în săptămâna aceea tulbure, la sfârşitul căreia avea să apară încă o surpriză. În vreme ce ambasadorul Angliei se grăbea spre palatul imperial, unde urma să-i transmită sultanului vestea mult aşteptată că guvernul britanic aprobase un credit important, trăsura lui s-a răsturnat.

O femeie (sau poate un bărbat acoperit cu feregea), despre care se credea că se uitase urât spre trăsură în vreme ce aceasta trecea podul Hamam cu câteva secunde înainte de a se răsturna, fusese căutată de mulțime, care o şi urmărise o vreme pe străduțe, fără a putea s-o prindă. Dar, chiar dacă nu dăduseră de ea, un lucru era clar pentru toată lumea: trăsura ambasadorului, la fel ca şi căzătura tânărului hoge, precum şi boala prințului moştenitor, laolaltă cu celelalte întâmplări, aveau o singură cauză – deochiul.

Şi lucrul acesta nu se întâmpla pentru prima oară. Memoria colectivă, ba chiar şi cronicile statului erau pline cu astfel de situații, care arătau că deochiul poate produce din când în când nenorociri la fel de mari ca molimele, dacă nu chiar şi mai grave. Nu fără rost, în tradiția populară se spune din cele mai vechi timpuri „lovi-te-ar ochiul rău“.

Dar în toamna aceea, poate din cauza frigului şi umezelii, ori poate şi din pricina crizei economice, impactul acestui flagel s-a resimțit mai puternic ca altă dată. Drept pentru care neliniştea şi nervozitatea oamenilor ajunseseră la culme, precum şi îngrijorarea din raportul care se spune că-i fusese prezentat suveranului.

De zile întregi se aştepta reacția acestuia. Dacă nu un decret, măcar o hotărâre,

o proclamație ori o circulară secretă, se şuşotea peste tot.

Până marți seara, cancelaria sultanului nu emisese nimic. Şi, ca întotdeauna în asemenea ocazii, împreună cu vechile întrebări legate de hotărârea care urma să se ia, apăreau nedumeriri noi, de regulă mai neclare ca primele.

Înainte vreme, cazurile de „crimă cu ochiul rău“ erau aspru pedepsite, asemenea celor de erezie: făptaşii erau aruncați în groapa cu var nestins, jupuiți de vii sau omorâți cu pietre. Aşa îşi aminteau unii că se întâmplase în capitală cu bătrâna Shanisha, jupuită de vie pentru că, după ce-o privise chiorâş pe fiica fostului sultan Aziz, aceasta căzuse bolnavă de epilepsie, ceea ce-l doborâse pe bietul părinte şi-l făcuse să-şi piardă şi tronul, eveniment urmat de tulburări după care a trebuit să treacă ani buni până ce statul să-şi revină.

Aşa erau pedepsiți în vechime vinovații, dar acum, când, după marile reforme, imperiul fusese modernizat, asemenea condamnări erau considerate barbare şi oarecum învechite.

Şi atunci, ce-ar fi trebuit făcut cu ei? Să fie luați în brațe, să le fie îngăduit să lovească mai departe, nenorocind nu numai oameni, ci şi oraşe întregi? Astfel vociferau cei care-i voiau pedepsiți fără milă, opunându-se oricărei concesii din partea statului. Şi într-adevăr, cum poți să combați o belea ca asta fără nişte măsuri ferme? N-ar fi trebuit cumva să-i pui pe făptaşi să poarte niscai farafastâcuri dintr-alea, descoperite de curând în ținuturile ghiaurilor, nişte ciudățenii de sticlă numite „ochelari“? Sau să-i legi la ochi cu nişte cârpe negre, din cele pe care le folosesc tâlharii mărilor?

Nu, nici vorbă de aşa ceva, pentru că ochiul vrăjmaş îşi trimite la fel otrava, dacă nu chiar şi mai şi, din spatele feşei negre, şi cu atât mai mult dindărătul blestematelor de sticle, chiar dacă le-ai înnegri cu funingine, cum făceau acum câțiva filfizoni din capitală.

Aşa comentau oamenii, încercând să ghicească ce se va întâmpla, până când, vineri, decretul a fost publicat.

Ca toate marile decrete, şi acesta avea un titlu scurt: „Firmanul orb“, nici aşa de cumplit şi nici aşa de blând cum se aşteptau oamenii. Era ceva ambiguu, un titlu dintre cele care nu dau satisfacție nici uneia din părți şi care te bagă în ceață, în urma căruia te simți totuşi dator să-ți manifeşti admirația pentru stat şi suveran, mai ales pentru acesta din urmă, care ştia să se ridice şi să rămână deasupra pasiunilor omeneşti.

Uluitor de repede, chiar în prima săptămână de după publicare, s-au aflat câteva detalii din şedința de guvern unde „Firmanul orb“ a fost analizat înainte

de a i se da forma finală. Ca de fiecare dată, s-au confruntat fără menajamente clanul Köprülü[1] cu acela al Sheh-ul Islamului. Susținătorii clanului, fără a cuteza să iasă împotriva decretului, ceruseră măsuri mai blânde împotriva făptaşilor: demiterea din posturile şi demnitățile publice, arestul la domiciliu, ori cel mult reținerea şi trimiterea lor în locuri speciale, aşa cum se procedează cu leproşii. Sheh-ul Islamului şi grupul lui cereau, dimpotrivă, revenirea la vechile pedepse, în vreme ce sultanul, care ascultase cu răbdare ambele tabere, nu fusese de acord nici cu una, nici cu cealaltă din opinii, sau, mai bine spus, le aprobase pe amândouă. „Firmanul orb" era o concesie făcută ambelor clanuri, astfel încât întreaga nemulțumire a celor ce se opuneau măsurilor barbare să fie îndreptată împotriva Sheh-ului Islamului, şi invers, furia fanaticilor, împotriva grupării Köprülü. Sultanul însuşi nu numai că se poziționase în afara confruntărilor, dar atrăsese compătimirea egală a tuturor pentru suferința pe care i-o pricinuia dorința sa de a pune capăt certurilor nesfârşite dintre cele două clanuri rivale.

1. Familie de origine albaneză, care a ocupat demnități importante la curtea sultanilor în Evul Mediu. (*N. tr.*)

Înainte de a fi publicat şi distribuit prin mesageri, în unele cercuri din capitală s-au aflat punctele principale ale decretului. Conținutul „Firmanului orb" era, mai mult sau mai puțin, acesta:

Deoarece în ultima vreme se înmulțiseră cazurile de „crimă cauzată de ochiul rău" şi pentru că deochiul (cuvântul fusese găsit într-un vechi dicționar din secolul al XVI-lea) avea tendința de a se transforma într-un pericol veritabil, statul, ca să se apere pe sine, dar şi pe cetățenii săi de acest flagel, era dator să intervină cu o serie de măsuri.

Făptaşii nu erau condamnați la moarte, ca odinioară, ci li se lua doar posibilitatea de a face rău.

Se decretase, aşadar, să li se scoată ochii vinovați tuturor celor care se dovedeau a avea aşa ceva.

Această acțiune, orbirea, urma să se facă în schimbul unei despăgubiri oferite de stat, care avea să fie mai mare pentru cei care se prezentau singuri, voluntar, şi mai mică pentru ceilalți.

Orbirea (cuvântul se folosea pentru prima dată într-un document oficial) avea să le fie provocată cu forța, chiar fără despăgubire, acelora care, prin diferite metode, se eschivau procedurii, se ascundeau sau se opuneau.

Se făcea apel către cetățenii secularei împărății să-i demaşte deschis sau prin

scrisori anonime pe toți cei vinovați, dându-le numele complet, adresa sau locul de muncă. Denunțul putea să aibă ca obiect atât oameni simpli, cât şi demnitari, indiferent de funcția pe care ar fi avut-o în ierarhia statului.

Această ultimă frază a făcut ca privirea multora să încremenească preț de o clipă, ca şi când ar fi căutat în eter un punct invizibil.

2

De când începuseră să se utilizeze ambele metode de adresare publică – cea veche, prin crainici, şi cea nouă, prin intermediul ziarelor –, existau unele decrete care făceau o impresie mai puternică citite la răspântie şi altele care impresionau mai degrabă ochiul, lucru care depindea desigur de natura decretului şi de destinația pe care o avea acesta: mulțimea ignorantă sau oamenii cu carte.

„Firmanul orb“ a avut imediat un ecou cumplit pentru ambele modalități de publicitate. Ba chiar, la început, a existat impresia că poate fi înțeles pe deplin numai atunci când îl receptai pe ambele canale, cu ochiul şi cu urechea. Aşa se explică probabil că aceia care-l auzeau citit de crainici se grăbeau să cumpere ziarul pentru a-l vedea scris, şi, dimpotrivă, cei care la început îl citiseră în presă lăsau ziarul pe măsuța cafenelei sau pe scaunul terasei şi se grăbeau spre o răspântie pe unde urma să treacă crainicul.

Un sentiment cunoscut, uitat oarecum de câțiva ani, începuse să plutească în aer: frica. Era o frică ciudată, complet diferită de temerile de boală, de tâlhari, de fantome sau de moarte – era frica de stat. Rece, diformă, cețoasă, dar acoperind totul, zi de zi şi oră de oră, aceasta a început să prindă în capcana ei sute de mii de oameni. Tot astfel cum se întâmplase cu şase ani în urmă, când se inițiase campania împotriva sectelor religioase, ce începuseră să se revigoreze. Ba chiar şi mai demult, cu cincisprezece ani în urmă, când se descoperise complotul din armată, bănuit la început a cuprinde doar un mic grup de înalți demnitari, dar care şi-a întins mai pe urmă tentaculele în mii de familii.

Oamenii, deprinşi prin natura lor să rememoreze nenorocirile comune, uitaseră atmosfera specială care se creează în pragul marilor şocuri, paralizia şi liniştea cumplită din zilele pustii dintre apariția amenințării şi prima reacție, atunci când există speranța că lucrurile nu sunt adevărate, că statul ar putea da

înapoi, că totul poate să dispară ca un vis urât, toate acestea, în loc să atenueze groaza, o adânceau şi mai tare.

Aşa credeau ei, dar când, după bătăile de tobă, auziră primele cuvinte ale crainicilor, pricepură că n-au uitat nimic, că totul se păstrase adânc în conştiința lor, ascuns cu grijă, precum otrava dintr-un inel. Şi, la fel ca în vechime, înainte să realizeze creierul despre ce-i vorba, celulele gustative de pe limba lor au simțit uscăciunea cunoscută, după care aveau să vină toate celelalte. Încă de la început s-a văzut că, în comparație cu campania împotriva sectelor interzise sau cu celelalte campanii mai vechi, aceasta de acum era mult mai cumplită. Şi era astfel pentru că avea de-a face cu ceva confuz şi generalizat. Iar ei ştiau bine ce înseamnă asta. O simțiseră, ei sau apropiații lor, chiar şi atunci când lovitura avea o destinație precisă, cum a fost în cazul sectelor sau al unor demnitari, ca şi în complotul din armată. În vreme ce acum era în discuție un lucru iluzoriu prin definiție – cum este felul în care priveşti – ba chiar mai mult, era ceva legat de un organ pe care-l avem cu toții, ochiul, şi nimeni n-ar fi putut să se dea deoparte spunând că n-are legătură cu asta; deci acum au înțeles cu toții că noua campanie avea să fie ceva teribil din punct de vedere al cruzimii şi dimensiunilor. Se simțea de la început că vârtejul ei avea să-i înghită pe toți, la întâmplare şi fără milă, torturându-i până la ultima picătură de vlagă.

Încă de sâmbătă dimineața, peste tot, în familii, birouri şi cafenele nu se discuta decât despre noul decret. Dar, după cum se întâmplase şi în campaniile de dinainte, în contradicție totală cu groaza cumplită pe care o provoca în sufletul oamenilor, discuțiile despre noua decizie se desfăşurau lejer, fără a o lua în tragic, chiar cu umor. Oamenilor li se părea că aceasta este modalitatea cea mai potrivită pentru a spulbera din ochii celorlalți, şi în primul rând dintr-ai lor, orice îndoială că s-ar teme de decret sau că ar putea face obiectul lui. La fel ca înainte, îşi aminteau vechi zicale, precum „celui care are trupul drept nu-i e teamă că umbra-i va fi strâmbă“, ori „cine are şoim să-şi păzească ochii“. Şi totuşi, venea un moment când, în toiul discuției sau al veseliei, privirile se opreau o secundă pe unul sau pe altul ca o săgeată de gheață. Era clipa în care fiecare gândea despre celălalt: dar dacă-şi închipuie că am ochi din *ăia*?

Dar asta nu ținea decât o clipă, apoi privirile se limpezeau, iar glumele şi râsul continuau. Iar discuția se învârtea de obicei în jurul acelor întrebări pe care toți se prefăceau că le evită, dar care îi preocupau pe toți: cum sunt ochii care deoache şi cum pot fi descoperiți?

Opiniile erau foarte diferite. Înțelepciunea populară spunea că *deochitorii* se

găseau mai ales printre cei cu ochii deschişi la culoare şi ceva mai rar printre cei cu ochi negri sau căprui, deşi culoarea nu era un criteriu imbatabil pentru stabilirea lor, mai ales când era vorba despre un imperiu multinațional, în care unele popoare aveau ochii, la fel ca părul şi pielea, mai deschise la culoare decât celelalte. Nu, culoarea ochilor nu era un criteriu suficient, era doar un semn, aşa cum insuficient, pentru a fi învinuit, era să ai ochii saşii, ieşiți din orbite, prea mari sau prea mici. Fără discuție că aceste criterii nu contau, ba chiar nici luate toate laolaltă nu te puteau include automat în categoria bănuiților. Era altceva, altă chestie… O combinație specială a înseşi naturii ochiului cu urmele pe care privirea lui le lăsa în spațiu… Era, fireşte, greu de sesizat, cu atât mai mult cu cât nici decretul nu oferea vreo explicație. Dar, în vreme ce documentul nu se oprea la asemenea detalii, comisiile speciale, care se formau peste tot, aveau, desigur, instrucțiuni precise pentru demascarea deochitorilor, aşa încât să poată fi evitate confuziile şi posibilele erori.

De regulă, acesta era momentul în care oamenii, înăbuşindu-şi cu greu oftatul, îşi continuau discuția pe un ton la fel de vesel ca şi până atunci.

Iar asta se întâmpla de obicei prin birouri, prin cafenelele pline cu iscoade sau în familie, în prezența invitaților, după care, rămânând singuri, oamenii se repezeau prin cotloanele în care țineau oglinda şi rămâneau gânditori ore întregi dinaintea ei. Şi asta făceau cei cu ochii negri, ca să se convingă că au pupila atât de închisă la culoare, încât nu pot fi bănuiți de nimic, cei cu ochii albaştri sau verzi, ca să se convingă de contrariul, saşiii, care şedeau mai mult ca toți ceilalți, cei cu ochii inflamați, cei cu tensiune sau fel de fel de boli, cei atinşi de gălbinare, umflați de la vreo măsea stricată sau de la băutură, chiar şi cei bolnavi de cataractă.

Nimeni, cu excepția orbilor, nu putea fi sigur că rămâne în afara acțiunii decretului şi, după cum au înțeles toți în cele din urmă, în asta şi consta puterea opresivă a „Firmanului orb“.

Dar, în vreme ce o parte dintre oameni credeau că afişând o atitudine veselă ar fi putut îndepărta spectrul pericolului, existau şi cei care, pe nesimțite, încercau să se dea la fund, să nu mai iasă pe stradă sau la cafenea, cu speranța că în felul acesta lumea avea să-i uite. Închişi în casă, adesea întinşi pe pat şi acoperiți cu velințe, ei se chinuiau să şi-i amintească pe duşmanii personali sau pe cei ce le vânau postul la birou şi care ar fi putut profita de ocazie pentru a-i denunța. Alții, în schimb, pentru a preveni răul, denunțau ei primii, în speranța că, pârându-şi din vreme duşmanii, le-ar fi putut anihila veninul.

În timpul acesta, în vreme ce presupunerile, şuşoteala şi zvonurile despre noul decret continuau, odată cu denunțurile şi redactarea listelor întocmite pe baza lor, acțiuni secrete care se desfăşurau deja, cu siguranță, a fost anunțată şi Comisia Centrală care urma să dirijeze campania şi care avea nenumărate filiale pe toată întinderea imperiului. Imediat după asta, au fost deschise nişte birouri ciudate, cu nişte denumiri şi mai anapoda, create prin combinarea cuvântului turcesc „orb“ cu un cuvânt împrumutat, cine ştie de ce, din blestemata limbă a „frâncilor“ sau „inglezilor“: *orboficiu*.

Oamenii stăteau grupuri-grupuri dinaintea firmelor abia instalate şi, deşi pe majoritatea dintre ele erau scrise între paranteze, sub *orboficiu*, cu litere mici, cuvintele „Birou de orbire“, trecătorii, aproape fără excepție, întrebau: Ce-i cu birourile astea? Ce se va-ntâmpla în ele?

Ce se va-ntâmpla în ele? Se ştie ce se va-ntâmpla. Dar tu pe ce lume eşti, n-ai auzit de firmanul cel nou, decretat de marele nostru sultan, lungi-i-ar Allah zilele?

Totuşi, ceea ce urma să se facă în aceste birouri nu a fost clar de la început. Mulți oameni credeau că acolo aveau să se strângă denunțurile, pentru a fi trimise apoi mai sus, alții, şi asta s-a întâmplat atunci când în ele au fost instalate paturi de fier cu chingi, ca la spital, au priceput că scoaterea ochilor păcătoşi avea să aibă loc chiar acolo. Dar, cu trecerea vremii, şi mai ales atunci când campania a ajuns la apogeu, s-a înțeles pe deplin ce era într-adevăr un orboficiu şi ce avea să se facă acolo. În afară de denunț, pe care fiecare cetățean, chiar dacă adresele poştale ale filialelor erau afişate peste tot, putea să-l predea direct aici, era adevărat că din aceste birouri nu lipsea patul chirurgical de fier. Dar acesta avea mai cu seamă un rol simbolic. În realitate, orbirea se făcea în altă parte, cu rare excepții, atunci când trebuia dat un exemplu într-un cartier sau pe o stradă din vecinătate.

După cum s-a văzut în săptămânile care au urmat, orboficiile au servit, înainte de scopul lor cunoscut, şi la altceva. Ele, în ciuda a ceea ce au crezut oamenii la început, oricât de sumbre şi de pustii erau – ca şi denumirea lor, de altfel –, cu timpul au devenit locuri de adunare şi de dezbatere. Acolo veneau oamenii să afle ultimele noutăți despre campanie, să se lămurească asupra unora dintre articolele decretului sau instrucțiunilor elaborate de Comisia Centrală, să schimbe impresii despre cutare sau cutare vecin, care, după numeroase ezitări, se prezentase în cele din urmă singur cerând să i se scoată ochii, lăudându-l cu cuvinte înălțătoare pe sultan etc., etc.

Erau unii care preferau să petreacă o parte din zi în orboficiu, ba alţii chiar îşi luau ceaşca cu cafea de la cafeneaua din colţ şi veneau s-o bea aici, iar cei mai tineri serveau ca mesageri voluntari, ducând şi aducând scrisori sau ordine cine ştie de unde. Cei mai zeloşi dintre ei se înghesuiau în faţă să vorbească cu glas tunător şi privirea înflăcărată despre beneficiile pe care le va aduce „Firmanul orb“, în urma cărora lumea, eliberată de blestemul deochiului, avea să fie mai veselă şi mai frumoasă.

Între timp, cei care ştiau să scrie scriau pe ziduri sloganele care se publicau de zile bune pe prima pagină a ziarelor: „Pentru binele general, demască vinovaţii!“, sau „Dacă te culci cu un chior, te scoli saşiu“, primul urmând să devină, după toate probabilităţile, sloganul principal al campaniei.

Veselia festivă era întreruptă când şi când de goana nebună a câţiva cetăţeni, care, urlând şi blestemând, târau vreun individ prins asupra faptului, sau pe vreun altul care-şi bătuse joc de decretul împărătesc.

Voluntarii îşi abandonau atunci ceaşca cu cafea şi-şi frecau palmele de satisfacţie chiar sub nasul victimei. Aşa, puişor, te-ai ascuns cât te-ai ascuns, dar până la urmă tot ai căzut în cursă. Ia, hai să-ţi vedem puţin ochişorii. Albaştri, nu? Se dau în vânt ibovnicele după tine, nu? Acum să vedem ce-o să mai rămână din ei! Aşa, blestematule, stârpitură, credeai că o să poţi lovi fără să dai socoteală? Na, că ţi s-a-nfundat!

Victima se milogea, îi ruga, n-am făcut nimic, spunea, mă jur, întrebaţi în cartier, la spiţeria unde muncesc, nu-mi scoateţi ochii, aveţi milă!

Îşi ferea ochii, dădea din mâini să scape, pentru că avea impresia că orbirea se va face chiar acolo, ceea ce-i făcea pe ceilalţi să se strice de râs.

3

Lucrurile se clarificau de la o zi la alta, iar oamenii simţeau că se obişnuiesc cu ceea ce li se părea de neînţeles în primele săptămâni. Ca de fiecare dată, la început situaţia părea mai uşor de acceptat, după care apărea mereu altceva, un lucru care iniţial scăpase neobservat şi care arunca totul în aer. Într-una dintre circularele sale, Comisia Centrală precizase clar cele cinci metode de orbire: bizantino-veneţiană (cu un fier cu două ace), tibetană (prin presarea pântecului cu bolovani până la ieşirea globilor din orbite), metoda locală (cu soluţie

concentrată de piatră acră), romano-cartagineză (prin expunerea la lumină puternică) şi europeană (ținerea în întuneric).

Dar în aceeaşi circulară se preciza, de asemenea, că, în afară de răsplata în bani, toți cei care se prezentau voluntar în fața comisiilor aveau dreptul de a-şi alege metoda de orbire, avantaj pe care-l aveau şi alte persoane, cărora, din diferite motive, Comisia Centrală le putea oferi acest drept.

Nu era greu de presupus că cele două metode care aveau să fie preferate, considerate chiar o ultimă răsplată pentru victime, erau cea romano-cartagineză şi cea europeană. Acestea două, în afara faptului că asigurau orbirea fără durere, lăsau neatinşi ochii victimelor, fără a produce cicatrice sau găuri urâte pe față.

Singura diferență între aceste două metode era intervalul de timp necesar orbirii. În vreme ce metoda romano-cartagineză necesita două-trei minute de privit forțat în soare până la pierderea vederii, metoda europeană prevedea o perioadă de aproape trei luni, timp în care victima trebuia să stea cu ochii legați, aşa încât privirea să i se stingă treptat.

Fireşte că metoda romano-cartagineză, în afara faptului că scutea nefericitul de o lungă tortură psihică (luni întregi în beznă, tristețe, amintiri chinuitoare etc.), avea în ea ceva curat şi luminos, de vreme ce era implicat şi soarele; astfel că foarte curând a devenit metoda preferată atât de voluntari, cât şi de celelalte victime, în special din castele superioare, pe care preaputernicul firman nu ezita să le lovească.

Cât despre metodele celelalte, cele violente, care prezentau numai dezavantaje – şi durere, şi mutilare, şi lipsa răsplății –, era greu să spui care dintre ele era cea mai cumplită. Aşa s-au şi explicat mai târziu ezitările victimelor, care-şi schimbau de multe ori decizia, renunțând chiar în ultimul moment să se mai pronunțe şi lăsându-i decizia felcerului, cu singura rugăminte de a face cât mai repede ceea ce era de făcut.

În paralel cu instrucțiunile despre cele cinci metode de orbire, se comentau, de asemenea, şi celelalte măsuri urgente ce trebuiau luate, ceea ce arăta că ziua în care va începe aplicarea „Firmanului orb“ era aproape. Astfel, pe lângă şcoala superioară de medicină s-a înființat un curs scurt pentru pregătirea felcerilor, în vreme ce câteva dintre atelierele din capitală finalizau primul lot de instrumente de fier cu ace pentru orbirea bizantino-venețiană, altele, primele cantități de piatră acră, pe care le puneau în vase de ceramică pentru a rezista călătoriei în provinciile de margine. Cât despre bolovanii necesari pentru metoda tibetană, aceştia se găseau peste tot şi, în plus, nici nu era nevoie să fie prelucrați.

4

Maria se strădui să termine cât mai repede treburile casei, pe care le făcea împreună cu cumnată-sa, apoi îi spuse acesteia că o doare capul şi urcă în camera ei. Cealaltă o urmări cu o privire nemulțumită. De obicei, după ce trebăluiau prin gospodărie, tinere fiind amândouă (soția fratelui nu avea decât un an mai mult decât Maria), se obişnuiseră să şuşotească o bună bucată de vreme, întrerupte la un moment dat de privirea supărată a mamei Mariei. Se teme să nu-ți povestesc amănunte din viața de cuplu, îi şoptea soția fratelui ei, stăpânindu-şi cu greu râsul. Maria îşi muşca şi ea buzele ca să nu râdă.

Adevărul e că îi mai spusese câte ceva, mai ales înainte de logodna Mariei, şi apoi în prima săptămână de după ceremonie. Fata asculta cu ochii scăpărându-i de curiozitate cuvintele măsurate ale celeilalte, pe care ruşinea şi decența le făceau să se strecoare picătură cu picătură, în vreme ce curiozitatea ei nestăpânită le-ar fi vrut ca o revărsare de ape ieşite din vad.

Dar, spre mirarea cumnatei, în ultima vreme, tocmai când se pregătea să-i povestească mai multe înainte de căsătorie, Maria începuse s-o evite.

Cumnata ridică din umeri. La ce să te aştepți într-o casă de nebuni, îşi zise, în care fiecare membru al familiei are alt dumnezeu.

Trăise una dintre surprizele ei cele mai mari auzind că, în casa viitorului ei soț, aşa cum era în multe familii de origine albaneză din capitală, se putea întâmpla ca membrii aceleiaşi familii să aibă religii diferite, ca să nu spunem chiar opuse. Iată, socrul ei, Aleks Ura, rămăsese creştin, în vreme ce pe unul dintre fii, care slujea în marină, îl făcuse musulman, iar pe celălalt, soțul ei, îl lăsase creştin. Poate că ar fi făcut acelaşi lucru şi dacă ar fi avut două fete, dar, pentru că Maria era singură la părinți, încercase oarecum s-o apropie de ambele cúlturi. Şi, fiindcă nu voise să facă din ea un om cu două credințe (deşi erau destui care făcuseră asta), îi pusese cel puțin două nume de botez. Astfel, dacă pentru cei din casă şi rubedenii era Maria, pentru ceilalți, ca şi pentru logodnicul ei, era doar Meryem.

Cu ceva timp în urmă, bărbatu-său încercase să-i explice această situație, care-şi avea rădăcinile în destinul şi istoria patriei lor îndepărtate, Albania, dar ea nu înțelesese aproape nimic din explicațiile lui alambicate. Pricepuse doar că două

credințe diferite avuseseră şi frații lui Aleks, la fel şi bunicii şi străbunicii lui.

În perioada când se negocia logodna ei, s-a întrebat uimită de ce insistă atât de mult ai ei să se încuscrească cu această familie ciudată, dar a aflat foarte repede adevărul. Familia în care avea să intre era înrudită (pe departe, totuşi) cu faimoşii Köprülü. În plus, numele ei, Ura, era vechiul nume al clanului, pe care ei, din considerente superioare de stat, şi-l schimbaseră, traducându-l din albaneză în osmană.

Adevărul e că, de când se măritase, nu-l întâlnise pe nici unul dintre membrii celebrei familii, cu excepția unui nepot de-al lor, un copil palid de zece-doisprezece ani, venit în vizită împreună cu maică-sa în urmă cu un an şi ceva. Pe băiat îl chema Mark-Alem, era ursuz, şi, când socrul ei, Aleks, obsedat să explice originea numelui familiei, îi desenase puştiului un pod cu trei arce, care se afla undeva, în Albania centrală, şi unde cândva se făcuse un sacrificiu, băiatul dăduse îndărătnic din cap şi spusese: nu vreau să aud poveşti de groază.

Familie de nebuni, îşi zise din nou tânăra nevastă, fără a-şi lua privirea de la scara pe care Maria urcase în camera ei. Ce naiba făcea, ore întregi, închisă acolo?

Nu-i stătea în fire să-şi spioneze apropiații şi totuşi, după ce ezită o vreme, se lăsă împinsă de curiozitate şi urcă încet, fără grabă, treptele. În fața uşii fetei răsuflă adânc, se asigură că nu e nimeni în jur, după care îşi lipi ochiul de gaura cheii.

Iar ceea ce văzu o lăsă cu gura căscată: dezbrăcată complet în fața oglinzii înalte, Maria îşi punea şi-şi scotea o pereche de chiloți de mătase cu dantelă.

E posibil atât de repede? se întrebă tânăra nevastă, fără să-şi poată lua ochii de la trupul alb al fetei, care se legăna molatic. Triunghiul de deasupra pubisului trecu fulgerător prin fața oglinzii, înainte de a dispărea sub peticul de mătase.

Nu, îşi zise tânăra nevastă, simțindu-şi, cine ştie de ce, cerul gurii uscat. Nu se poate ca o femeie să se legene aşa înainte de a cunoaşte plăcerile dragostei. Dar cum de s-a întâmplat aşa de repede?

Fără voia ei, duşumeaua scârțâi uşor, iar fata din odaie se întoarse brusc, acoperindu-şi sânii cu mâinile. Dar, văzând că uşa avea zăvorul tras, se linişti repede.

Tânăra nevastă se retrase încet, cu atenție, şi la fel de prudent coborî treptele. Fără îndoială că au făcut dragoste, îşi zise. Doar aşa se explică cum de i-a dispărut curiozitatea în ultima vreme.

Nu-şi putea scoate din cap imaginea trupului obsedant de alb al celeilalte, cu

linia dulce a şoldurilor unduindu-se molatic la orice mişcare, şi-şi spuse din nou: da, da, altfel nu se explică.

5

Cumnata avea perfectă dreptate. Cu două săptămâni în urmă, în circumstanțe absolut neprevăzute, între ea şi logodnicul ei avu loc ceea ce, în imaginația ei, nu se putea întâmpla decât în prima noapte de după căsătorie.

Era adevărat că, la ei în casă, la fel ca în cazul multora dintre familiile venite din Peninsula Balcanică, oamenii se purtau mult mai dezinvolt decât în familiile musulmane din capitala imperiului. Totuşi, oricât de libertine ar fi fost obiceiurile şi oricât de îngăduitor era tatăl ei, Aleks, el n-ar fi acceptat nici în ruptul capului ca fiica lui să se închidă în cameră cu logodnicul, şi cu atât mai puțin să-şi piardă fecioria înainte de nuntă.

Dar ziua aceea fusese într-adevăr cumplită. Se întâmplase cu două săptămâni înainte, când cei ai casei umblau cu toții ca bezmetici, şi asta din cauza noului decret care tocmai fusese publicat. De departe, de la răspântia vecină, printre loviturile înfundate de tobă se auzea vocea crainicului, care repeta textul, iar fata nu-şi putea dezlipi privirea de pe chipul alb ca hârtia al lui taică-său.

Se apropie încet, îl mângâie pe ceafă, aşa cum făcea de obicei, şi-l întrebă calm:

— De ce eşti supărat, tată? În familia noastră nu e nici un caz dintr-astea, nu?

El scutură din umeri ca trezit din amorțeală.

— Sigur, fata tatei, zise, sigur că nu.

Ea continuă să-l întrebe din priviri, dar el se prefăcu că nu observă sau, preocupat cum era, poate chiar nu observase.

— Şi, în plus, noi, chiar dacă pe departe, suntem rude cu familia Köprülü, nu-i aşa?

— Cum, păru el că se smulge din vis, rude cu Köprülü? Sigur că da, dar în asemenea cazuri chestia asta nu contează.

Ochii i se îngustară şi, odată cu asta, vocea îi deveni şuierătoare:

— În asemenea cazuri e mai bine să nu ai rude deloc.

În clipa aceea bătu cineva la poartă şi intră logodnicul ei, Geladin. În contrast cu ceilalți, chipul lui era atât de liniştit, încât Aleks îl privi o clipă furios, ca şi

când i-ar fi reproşat: Dar tu pe ce lume trăieşti? Chiar n-ai auzit de „Firmanul orb“?

Repede de tot, chiar înainte de a se pune masa, aveau să afle de unde până unde era celălalt atât de calm, cum se explica deci veselia aceea secretă (poate că nu era nici o veselie, dar, pe fondul temerilor lor, liniştea lui părea astfel), aşadar aveau să afle foarte repede ce-l făcea pe ginerele lor să fie atât de sigur pe sine. El nu numai că ştia de decret, dar era mai informat decât toți ceilalți, şi asta pentru că, în urmă cu două zile, îl luaseră din biroul unde lucra şi-l numiseră în Comisia Centrală, cea care trebuia să se ocupe cu aplicarea „Firmanului orb“.

Cuvintele ginerelui produseră un moment de destindere neaşteptată. Era un sentiment de descătuşare, amestecat cu mândria că ginerele lor fusese numit într-o funcție atât de însemnată, dar lucrul cel mai important nu era acesta. Important, întrucât provocase sentimentul acela de siguranță, era gândul, deşi încă tulbure, că acum, când aveau omul lor chiar acolo, în mijlocul răului, acesta avea să-i ocolească fără doar şi poate.

Admirația se vedea nu doar în ochii Mariei, ci şi în cei ai maică-sii, ai soției fratelui, ba chiar şi în cei ai fratelui ei, care, cine ştie de ce, se purtase foarte rece până atunci cu logodnicul soră-sii.

După ce destinsese atmosfera, Geladin fu privit cu mult mai multă prietenie de toți ceilalți. În jurul mesei de prânz discuțiile se însuflețiră, în vreme ce tam-tamul de afară părea venit dintr-o altă lume.

Doar în privirea lui Aleks se ivea, din când în când, o umbră de îndoială.

Îşi fixa ginerele cu privirea, ca şi când ar fi încercat să pătrundă în adâncul ființei lui, sub învelişul de piele şi carne de la suprafață. Şi, după o asemenea privire, îşi puse mâna pe mâna lui şi-i spuse:

— Cred că tu, acolo… o să rămâi curat.

— Cum?! întrebă celălalt, retrăgându-şi atent mâna. Cum adică?

Brusc, privirea îi deveni atentă, întrebătoare.

— Nimic, nimic, râse Aleks şi-l bătu pe umăr. Nimic, fiule. Poate vom discuta altă dată. Se văzu imediat că Aleks regreta fraza aceea, şi apoi, cât mai stătură la masă, deveni limpede că încerca să-şi facă uitată lipsa de tact. Atmosfera redeveni destinsă, ca la început, şi poate că această lipsă de atenție oferi prilejul ca, la sfârşitul mesei, Maria şi logodnicul ei, în loc să se retragă în salon, cum făceau de obicei, unde şedeau şi chicoteau împreună, să urce nebăgați în seamă de nimeni în camera ei.

Chiar nu i-a văzut nimeni, ori s-au prefăcut că nu-i văd? Greu de dat un

răspuns. Maică-sa şi cumnata ar fi putut să nu-i vadă, ocupate cu strânsul mesei. Fratele, imediat după masă, se retrăsese în camera lui, iar tatăl… Poate că nici el nu observase nimic, sau, şi asta e mai probabil, recunoscător ginerelui pentru uşurarea pe care le-o adusese după ultimele zile pline de nelinişte şi, în plus, nedorind să provoace o nouă neînțelegere după cea de la masă, întorsese capul în altă parte, prefăcându-se că nu-i vede. La urma urmei, peste o lună şi jumătate aveau să se căsătorească.

Toba crainicului continua să se audă bătând în depărtare, dând deja alte dimensiuni lucrurilor… În bubuitul acela înfundat, în camera ei de la etaj, Maria, fără să i se opună deloc logodnicului, îl lăsase, după primele săruturi, să o dezbrace şi să facă ce vrea cu ea. Totul se întâmplase în linişte şi cu mare grabă, durerea şi exploziile de extaz alternând într-un noian de simțăminte nemaiîncercate până atunci. Durerea nu i se păruse totuşi atât de insuportabilă pe cât îi spusese soția fratelui, în vreme ce plăcerea, deşi înăbuşită, fusese extraordinară.

O săptămână după aceea, când totul se repetase (puseseră la cale ca el să vină pe furiş, în vreme ce părinții ei erau la o înmormântare), în absența durerii totul i se păruse de-a dreptul dumnezeiesc.

Imediat după asta, Maria simțise că nu mai avea ce să învețe de la cumnata ei despre secretele vieții conjugale. Acum aştepta, cu mare nerăbdare, sosirea logodnicului, dar în săptămâna aceea, în care el nu venise decât de două ori (munca la teribila comisie îi răpea tot timpul), n-au avut deloc prilejul să rămână numai ei doi.

Aşteptase duminica, ziua în care el, conform obiceiului, prânzea la ei, sperând că minunea se va repeta. Îşi terminase repede treburile prin casă, împreună cu cumnata, şi, când aceasta o aşteptase să se retragă împreună ca să mai stea la taifas, ca până atunci, Maria, vrând să se închidă la ea în cameră pentru a savura în linişte dulceața viitoarelor clipe de iubire, îi spusese că o doare capul şi urcase la ea în odaie.

O bucată de vreme se învârtise de colo-colo prin cameră, privise în lungul străzii pe unde el venea de obicei, până ce privirea îi căzu pe lada ei de zestre. În ea, printre zeci de veşminte, cuverturi şi voaluri cusute cu grijă ani la rând, se afla şi o duzină de desuuri de mătase, uşoare şi transparente ca un vis… O, Doamne, cum de nu se gândise până acum să-i facă o surpriză?

Cu ceva timp în urmă, când se întâmplase să vadă desuurile cumnatei puse la uscat deasupra sobei, avusese un moment de uimire. Mai ales că se întâmplase

după primele destăinuiri ale acesteia. Desuurile acelea, aşa fine şi uşoare cum erau, care se aflaseră mai aproape ca orice altceva de actul iubirii şi de amestecul furios al trupurilor, îi păreau pline de mister. Şi-i păreau astfel în comparaţie cu ale ei, care, amorfe şi reci, împăturite în lada de zestre ca într-un sarcofag, îşi aşteptau trezirea la viaţă…

Se apropie cu paşi uşori de ladă, o deschise şi, după ce privi înăuntru câteva clipe, începu să caute cu grijă printre lucruri.

Uite-le, aranjate, cuminţi şi reci… Da, le va îmbrăca unul după altul, le va încălzi, le va sfinţi, le va însufleţi cu parfumul şi gemetele iubirii.

Se dezbrăcă la iuţeală şi, zburând de fericire, le probă pe toate în faţa oglinzii. Ar fi vrut ca în ziua aceea să le îmbrace pe cele mai frumoase. Albastre? Ba nu, pe astea de culoarea piersicii.

Era un model larg, care, după o mişcare mai bruscă, îi lăsă la vedere şi o parte din zona secretă a sexului. Se aşeză pe covor, în faţa oglinzii, cu picioarele desfăcute. Îşi zări sexul în spatele mătăsii şi un val fierbinte de dorinţă o străbătu din cap până-n picioare. Îşi simţi şi gândurile în dezordine, venite parcă de la mare distanţă. Aceasta e poarta de intrare în trupul ei… Trebuie să fie primitoare, cu dantele în forma florii de migdal, la fel ca porţile minunat împodobite la nuntă… Cumnată-sa îi spusese că sexul femeilor nu e la fel, cum nu e nici chipul… Maria era sigură că al ei e frumos şi, în cazul acesta, nu era păcat ca el să nu i-l vadă?

Se ridică şi se dezbrăcă pentru a proba o altă pereche, când i se păru că aude un scârţâit. Întoarse îngrozită capul, dar uşa avea zăvorul pus şi se linişti imediat.

Încercă majoritatea desuurilor, dar se întoarse din nou la cele de culoarea piersicii. Şi le puse, apoi se îmbrăcă complet şi se lungi pe blana de pe sofa. La orice mişcare, mătasea îşi trăda fineţea de abur uşor.

Încercă să nu se mai gândească la asta, să se concentreze la agitaţia de pe stradă, ceea ce se dovedi a fi peste puterile ei. Acum îi era clar că, dacă nu se ducea, după masă, în camera ei cu Geladin, tortura avea să devină insuportabilă.

6

Ca de obicei duminica, prânzul se lua la masa mare din salon. Geladin a sosit la unu şi câteva minute, îmbrăcat într-un costum după moda europeană, cum le

plăcea să se îmbrace în ultima vreme tinerilor din capitală.

— Cum merge treaba? îl întrebă Aleks Ura, după ce s-au aşezat cu toții.

Ginerele zâmbi din colțul gurii.

— Bine… Destul de bine.

A trebuit să treacă minute bune, după generalitățile obişnuite, până să se ajungă la discuția pe care-o aşteptaseră cu nerăbdare întreaga săptămână, despre „Firmanul orb“.

— Sunt multe denunțuri? întrebă fiul lui Aleks, Gjon.

Era blond ca şi soră-sa, deşi atunci când se enerva părul părea că i se înnegreşte.

Geladin făcu o mişcare cu mâna.

— Cum să spun? Nu-s puține.

— Şi cum se decide dacă unul sau altul are ochii aşa… adică deoache? urmă Gjon.

Celălalt zâmbi.

— Se găseşte mereu o metodă ca să-ți dai seama.

— Ca să fiu sincer, mi se pare oarecum dificil, ca să nu spun imposibil.

— Depinde, zise celălalt. De exemplu…

— De exemplu, îl întrerupse Gjon, unuia, din fel de fel de motive, de multe ori subiective, i se par periculoşi ochii cuiva, iar altuia, nu. Atunci, cum se procedează?

Geladin continua să-l privească zâmbind pe cumnatu-său, deşi zâmbetul acela părea puțin forțat.

— Ai dreptate, zise. Dar tocmai ca să se evite încurcăturile, Comisia Centrală, ca şi filialele ei, lucrează pe baza unei circulare interne, unde sunt stabilite în detaliu toate atributele pe care trebuie să le aibă un ochi ca să fie sau nu periculos. Şi aici nu intră doar aspectul exterior, cum ar vrea să creadă unii. – Aici el râse zgomotos câteva clipe. – Uite, eu, de exemplu, am ochii deschişi la culoare, iar după unii ar trebui să fiu deja suspect, aşa încât nici n-ar trebui să mă apropii de poarta Comisiei Centrale, darămite să mai şi lucrez acolo.

Majoritatea celor de la masă dădură din cap. Încă din ziua în care fusese publicat „Firmanul orb“, ei, direct sau pe ascuns, iscodiseră cu atenție orice detaliu din ochii celorlalți, iar acum el nici nu mai trebuia să-şi ridice privirea din farfurie ca să verifice dacă ginerele avea într-adevăr ochii albaştri, cu o uşoară umbră cenuşie, ce-i dădea un aer aspru, masculin.

— Aşadar, nu este vorba doar despre aspectul exterior, urmă el. Există o

mulțime de factori… Iertați-mă, sunt printre oameni apropiați aici, dar sunt câteva secrete de serviciu despre care n-am voie să vorbesc… Pe scurt, ceea ce voiam să spun este că, înainte ca unul sau altul să fie declarat criminal, totul va fi urmărit şi analizat cu atenție, ba chiar, dacă va fi nevoie, cel în cauză va fi spionat o vreme.

— Spionat? se miră Gjon. Asta ne mai lipsea.

— Cum adică?

— Am vrut să spun că mereu se găsesc pretexte pentru a justifica o măsură sau alta.

Gjon, vru să intervină Aleks, dar cuvântul, cine ştie de ce, îi rămase pe limbă. Ginerele, în loc să se supere, zâmbi calm.

— Nu cred că un lucru atât de simplu pentru un stat, cum este supravegherea cetățenilor săi, justifică atâta tevatură, răspunse.

— Fireşte, interveni în cele din urmă şi Aleks. Cât timp vor exista state, va exista şi supraveghere. Şi nici o cârmuire nu ascunde asta.

Gjon asculta încruntat. Totuşi, în timp ce vorbea, pe chipul lui Geladin nu se vedea nici o urmă de satisfacție şi Aleks simți un val de recunoştință pentru asta. Ori de câte ori îşi amintea o veche şi ciudată expresie, adusă de ei probabil din Albania – „în casa fetei, ginerele nu face umbră“ –, el îşi repeta în gând: dar ginerele meu e diferit.

— Treaba cu supravegherea poate fi aşa cum spuneți voi, zise Gjon. Totuşi, pe mine nu mă puteți convinge că există o metodă exactă – cum să mă exprim? –, ştiințifică, pentru a nu da greş în aplicarea firmanului.

Geladin nu-i răspunse şi, pentru un moment, clinchetul tacâmurilor în farfuriile de porțelan făcu liniştea să pară şi mai grea. Degeaba îl fixa Aleks pe fiu-său cu o privire plină de reproş.

— Eu cred că forța reală a firmanului vine chiar de la asta, urmă Gjon.

— De la ce? întrebă cumnatul.

Gjon nu-i răspunse imediat. Poate pentru a evita avertismentul din privirea lui taică-său, încerca să se uite peste capetele celorlalți, spre uşile de cristal dinspre hol.

— „Firmanul orb“ este, fără îndoială, decretul care a zgâlțâit din temelii statul nostru, continuă Gjon. Şi, ca să reiau discuția de unde am lăsat-o, eu cred că forța lui uriaşă stă tocmai în ambiguitatea lui. În fața „Firmanului orb“ fiecare îl bănuieşte pe celălalt, nimeni nu e scutit de îndoieli şi orice individ începe să se simtă vinovat. Tocmai în această derută totală stă puterea lui.

— Iar eu cred că forța fiecărui decret imperial stă tocmai în justețea lui, zise Geladin fără nici un dram de enervare în glas, ceea ce-i făcu pe ceilalți să răsufle uşurați.

— E adevărat că au existat scrisori anonime care-l învinuiau pe vărul marelui vizir Muhtar paşa? interveni în discuție soția lui Gjon, mai mult pentru a schimba cursul discuției.

Geladin ridică din umeri.

— Nu ştiu, răspunse, s-ar putea să fie bârfe.

— Tot aşa a fost bănuit, anul trecut, vizirul Basri, spuse Gjon. S-a spus că sunt bârfe, după care s-a aflat adevărul, iar vizirul a sfârşit în ştreang.

— Se poate întâmpla şi aşa, interveni Aleks Ura, hotărât de data aceasta să nu mai îngăduie astfel de discuții la masă.

Fusese întotdeauna de acord cu purtările libere, îi ironiza pe cei care interziceau femeii să ia parte la discuții, după cum se împotrivise mereu fanaticilor care țineau la obiceiurile asiatice, şi totuşi lucrurile acestea aveau şi ele o limită. Nu era destul că Gjon se ciondănea cu ginere-său, acum se băga şi nevasta lui în vorbă.

Răspunsurile lui Geladin deveneau din ce în ce mai scurte, şi poate că ar fi reacționat mult mai ferm dacă n-ar fi simțit, din când în când, privirile împăciuitoare ale Mariei.

Lui Aleks nu-i scăpa duioşia din ochii fiică-sii. Era cu totul altceva dacă o comparai cu momentele de dinaintea logodnei, când nu-şi ascundea atracția pentru Geladin. Sau cu sclipirile afectuoase de mai târziu, când în priviri i-a apărut o tandrețe mai profundă, cu o tentă enigmatică. Dar acum era altceva. Privirea îi era învăluită într-un abur ciudat şi extrem de vulnerabil, atât de vulnerabil, încât el începuse să evite s-o privească în față de teamă să n-o rănească.

În urmă cu două săptămâni, după un prânz ca acesta, i se păruse că le aude paşii urcând spre camera ei de la etaj. A avut un şoc, dar n-a privit după ei, ca omul care încearcă să evite o imagine nedorită… Ziua căsătoriei nu era departe, iar el era din ce în ce mai fericit cu alegerea făcută. În vremuri ca acestea apare de la sine dorința să te închizi între zidurile casei, să stai împreună cu familia în jurul focului, în timp ce afară urlă vântul uscat al pustiei. Şi asta cu atât mai mult când ai alături pe cineva cum era ginerele lui – o sursă neprețuită de noutăți venite direct din inima statului, tocmai în perioada în care ai nevoie să ştii mai multe, iar zvonurile şi cleveteala sunt atât de periculoase… Fiul său şi nora cea

uşuratică nu puteau prețui asta şi nu făceau altceva decât să-l supere pe invitat. Dar el îşi va impune propriile reguli în situații ca aceasta. Şi va începe chiar de acum, ducând discuția în direcția cea bună.

— Şi când va începe aplicarea decretului?

Auzind aceste cuvinte, lui Aleks Ura nu-i veni să-şi creadă urechilor. Deschisese gura să spună altceva, cu totul altceva, ceva vesel, cât mai departe de tema zilei, aşa încât să schimbe complet atmosfera din salon, dar, iată, fără să i se supună, gura lui făcuse exact contrariul. Te-ai hodorogit, îşi spuse, nu poți să-ți mai ții nici propria gură în frâu, mai rău ca femeile.

— Aplicarea? răspunse ginerele, ridicând din umeri. Cred că repede. Ba chiar foarte repede, adăugă imediat. Poate chiar săptămâna asta.

— Aşa? întrebară două-trei voci.

— Este adevărat că şi orbirea se va face diferențiat? întrebă soția lui Gjon. Se zvoneşte că într-un fel se va proceda cu nobilii, într-altul cu oamenii de rând.

— E normal să fie aşa, interveni Gjon. Ca peste tot.

— Se mai vorbeşte despre orbirea la soare, urmă tânăra nevastă. E prima dată când aud aşa ceva. E o metodă nouă, cu siguranță, nu-i aşa?

Aleks Ura se pregăti să intervină, dar, spre uimirea lui, ginerele zâmbi îngăduitor.

— Nu e deloc nouă, zise, dimpotrivă, poate că e cea mai veche.

Şi începu să vorbească despre un deşert uitat de lume şi câteva hoteluri sau vile luxoase dincolo de mare, unde condamnații aveau să-şi petreacă liniştiți ultimele zile cu lumină. Într-o dimineață, într-una dintre diminețile acelea în care cerul e mai limpede ca oricând, vor fi aşezați pe nişte jilțuri, cu fața spre soare, şi acolo, în câteva clipe…

— Treabă curată, nimic de zis, zise Gjon. Nici sânge, nici cleşti înroşiți în foc sau alte barbarii dintr-astea.

— Totuşi, mie mi se pare că metoda asta e cea mai dureroasă, zise soția lui Gjon. Să te afli între strălucirea cerului şi a mării, şi dintr-odată să le pierzi pentru totdeauna…

— Poate că preferi metoda cealaltă, să fii ținută trei luni într-o hrubă, cu ochii legați? zise Gjon.

— Poate e mai bine aşa, îi replică soția. Ai timp să te înveți cu întunericul.

— O, nu, făcu Gjon. Trebuie să fie o tortură cumplită… Cu capul vuindu-ți de gânduri.

— Dacă țineți la mine, lăsați discuțiile astea, zise doamna gazdă. N-aveți ceva

mai vesel de vorbit?

Şi aduse la masă platoul cu dulciuri, fără a uita să amintească că erau pregătite de Maria.

O bucată de vreme o lăudară cu toții, iar Aleks nu-şi ascunse admirația pentru „floarea albastră a familiei“, cum îi plăcea să-i spună singurei lui fiice. Doar Gjon nu spuse nimic. Înfulecă două bucăți de prăjitură, părând că e cu gândul aiurea.

— Oamenii vorbesc câte-n lună şi-n stele, zise gânditor în cele din urmă. Sunt unii care spun că toată campania asta împotriva deochiului e o tâmpenie inutilă, în care nu cred nici cei care au pornit-o.

— Ce vorbe-s astea? îl contră Aleks. Eşti sau nu eşti în toate mințile?

— Nu le spun eu, tată, răspunse Gjon. Lumea vorbeşte. Se spune că toate astea au scopul de a distrage atenția de la dificultățile economice.

— Destul, îl întrerupse Aleks, nu-ți permit să vorbeşti aşa!

— Dar nu vorbesc eu, tată.

— Eşti vinovat că le asculți, zise Aleks, cu vocea tremurându-i de supărare.

Pe chipul ginerelui nu tresări nici un muşchi.

— Hm, făcu Gjon, o fi şi asta o vină. Dar, din câte ştiu eu, nu s-a dat nici un decret pentru asta, să-i spunem „Firmanul surd“, care să acuze urechile trădătoare.

Aleks deschise gura pentru a spune din nou „destul!“, dar hohotele ginerelui, asurzitoare de data asta şi absolut neaşteptate, acoperiră ultimele cuvinte ale lui Gjon.

— „Firmanul surd“, ce ți-a trecut prin cap, Gjon!

Râseră cu toții, dând impresia că ar fi făcut orice pentru ca acest moment de respiro să se prelungească mai mult decât era normal. Îl prelungiră deci cât de mult se putea cu „oh-uri“ şi „ah-uri“, apoi, când hohotele se mai stinseră, întinseră mâinile după dulciuri, făcând zgomote nefiresc de puternice cu vesela.

— În realitate există o legătură ciudată între organele omului şi stat, zise Gjon, îndată ce se făcu din nou linişte. Privirile tuturor se îndreptară spre el, majoritatea implorându-l din ochi: Nu ne nenoroci, Gjon!

Dimpotrivă, ginerele îl privea în continuare cu aceeaşi expresie binevoitoare, ca şi când l-ar fi îndemnat: ia să vedem ce idei trăsnite ți-au mai venit. Ceilalți nu îndrăzneau să intervină în discuția lor. Gjon spunea că observase cum, în general, statul avea ce avea cu câteva dintre organele omului, cum ar fi, de exemplu, testiculele în cazul eunucilor (Maria şi cumnată-sa nu mai ştiau încotro

să-şi întoarcă privirile, în vreme ce mâinile li se întinseră simultan spre platoul cu baclavale), fără de care nici nu pot fi imaginate miile de haremuri din țară, care, la rândul lor, îi scot din amorțeală pe supuşii celui mai mare stat al lumii. Sunt de acord cu tine, îi răspundea Geladin. Ba chiar o să mai adaug alte câteva exemple, cum ar fi muții, atât de necesari unor servicii secrete, sau surdomuții, o adevărată comoară în asemenea cazuri… Din câte ştiu eu, nu există orbi în slujba statului, spunea Gjon, decât în cazurile când se pretind a fi astfel. Desigur, răspundea celălalt, dar asta e valabil pentru toate handicapurile. Falşii muți, de exemplu, au adus în câteva rânduri mari servicii statului, mai ales în ambasadele străine.

Uşurat că discuția celor doi tineri se desfăşura aproape prieteneşte, Aleks simți că i se face somn. Maria îşi mijise şi ea ochii, dar din cu totul altă cauză. Discuția despre organele omului, în loc să-i diminueze dorința, i-o ațâțase mai mult ca oricând.

7

Vineri, încă din zori, bubuiră din nou tobele, anunțând că „Firmanul orb“ începuse să fie aplicat.

Îngroziți, cu părul în dezordine şi ochii ieşiți din orbite, oamenii, treziți la ora aceea matinală, încercau, din spatele obloanelor, să înțeleagă ceva din comunicat. Ce spune? Ce spune? se întrebau în şoaptă unul pe altul. Taci, să auzim! Mi se pare că pronunță nume, nume…

Numele primilor voluntari fură cunoscute încă de dimineață. Cu titluri mari, imediat după ce se aflase că a început aplicarea decretului, ziarele au dat lista celor care s-au prezentat primii la orboficii, suma acordată fiecăruia drept recompensă, ca şi cea a pensiei viagere.

O parte dintre ziare au publicat declarația unui anume Abdurrahim, funcționar de protocol în capitală, care spusese, printre altele: „Mi-am sacrificat ochii cu tot dragul. Cu excepția satisfacției avute că am putut face ceva spre binele statului, îi sunt recunoscător «Firmanului orb», care m-a scutit de chinurile conştiinței provocate de ideea că ochii mei erau o sursă de nenorociri“.

În afara listei de nume, ziarele nu dădeau amănunte despre numărul exact al acestora, nici despre locul în care se aflau sau în ce fel se făcuse *orbirea* (de

câteva zile, cuvântul acesta era pe buzele tuturor).

Unii spuneau că ar fi sute, alții se jurau că-s mii şi că ar fi ținuți izolați, în lagăre uriaşe.

Între timp, în afară de latura festivă a campaniei, continuau, la vedere sau pe ascuns, vânarea deochitorilor, stabilirea vinovăției celor care scăpaseră până atunci vigilenței poporului sau căutarea acelora care, după ce fuseseră demascați, reuşiseră să se ascundă. Mai erau şi aceia care li se plângeau tuturor după ce aflau că fuseseră denunțați, sau doar credeau asta, şi astfel, torturați de gândul vinovăției, trezeau bănuielile celorlalți şi se demascau singuri.

Marți, crainicii repetară apelul ca deochitorii să se prezinte singuri, pentru că în felul acesta nu aveau decât de câştigat. „Profetul a spus că nu e vinovat cel care s-a născut aşa“, strigau ei. „Vinovat e cel care ascunde asta.“

Cronicile ziarelor au început să redea diverse întâmplări legate de deochi. Un oarecare Selim fusese prins asupra faptului în timp ce, ascuns într-un tufiş, privise strâmb spre un pod în construcție, încercând să-i doboare una dintre arcade. Fusese legat şi orbit imediat de către muncitorii şi trecătorii care se aflau întâmplător acolo. Ziarul nu vorbea despre metoda de orbire, dar se înțelege că era una dintre cele „trei groaznice“, dacă n-o fi fost alta, inventată pe loc, mai dureroasă decât cele cunoscute.

Dar, în timp ce ecoul „Firmanului orb“ se simțea când mai puternic, când mai slab în presă, la orboficii agitația era permanentă. Curierii voluntari veneau şi plecau cu bilețele, veşti şi dispoziții noi, apoi, abia ajunşi, plecau imediat în altă parte, cu chipurile transfigurate de fericire sau, alteori, morocănoase, pentru a-şi da mai multă importanță.

Identificarea deochitorilor atinsese punctul culminant. Orboficiile se întreceau la numărul de cazuri depistate, iar uneori, când pe undeva lucrurile se împotmoleau, funcționarii, stând seara, târziu, sub lumina lămpii cu petrol, cu fețele descompuse de supărare, îşi aminteau numele vreunui vecin din cartier sau de pe stradă, care părea să aibă ochi *din aceia*, dar care lor le scăpase.

Alteori, în orboficii ferestrele rămâneau luminate până la miezul nopții, iar localnicii, care stăteau în apropiere şi nu puteau să adoarmă până nu se stingeau lămpile acolo, îşi şopteau unul altuia: Ce mama naibii fac ăia de n-au plecat? Ce blestemății mai pun la cale, lua-i-ar naiba să-i ia!

Între timp se întețiseră amenințările la adresa celor care bârfeau gloriosul „Firman orb“, ceea ce nu-i împiedica pe oameni să-l ia şi mai mult peste picior. Îl criticau, îl batjocoreau, profitând de titlul lui, îl botezaseră „decretul

întunericului“, „decretul orb“ sau „firmanul negru“. Acelaşi lucru se întâmpla şi cu cei care răspândeau zvonuri, reacția statului împotriva lor nefăcând altceva decât să le dea apă la moară. Căci pe zi ce trecea acestea deveneau tot mai cumplite. Iată, în ultimele zile începuse să circule un zvon despre marele vizir. Se spunea şi despre el, deşi era mâna dreaptă a suveranului, că existau bănuieli cum că ar avea ochii *din aceia*. O scrisoare anonimă afirma aşa ceva. Cu o spaimă ciudată, care aduna în ea şi teamă, şi curiozitate, ba chiar şi un soi de satisfacție (uite că sunt loviți şi cei mari, nu doar cei mici), oamenii nu pregetau să comenteze această ultimă noutate. Cum se poate să fie bănuit chiar marele vizir… Nu e nimic de mirare aici, răspundea careva. Că doar n-o fi prima oară când se întâmplă…

Şi se mai spune ceva, şi anume că tot acest balamuc cu deochiul n-ar fi avut decât un singur scop: căderea marelui vizir… A, scuză-mă, dar tot ceea ce afirmi n-are nici o noimă. Dac-ar fi aşa, dacă sultanul ar fi vrut să-l zboare pe marele vizir, cine i-ar fi stat în cale? Parcă puțini mari viziri s-au culcat cu capul pe umeri şi s-au trezit fără el?… Ehei, asta a fost pe vremuri, acum s-a schimbat treaba. Acum statul nu mai taie capete, ca odinioară. Acum lucrurile se fac cu tact. În plus, tu uiți că marele vizir a fost pus acolo la insistențele clanului Köprülü. Şi poate ştii că nu poți să te pui cu ei. Ca să-l poți demite pe unul susținut de ei îți trebuie sprijin şi dinăuntru, şi din afară. Pentru că se află şi acolo…

Uite, aşa se bârfea peste tot. Dar nu erau combătute doar bârfele. Erau la fel de primejdioase şi ironiile gratuite, aluziile şi vorbele spuse în răspăr.

La unul dintre orboficiile din centrul capitalei a fost convocat într-o după-amiază de sâmbătă cunoscutul poet Tahsin Kurtogllu. În prezența mai multor martori, după ce i se spusese la început că i se făcea o mare onoare că, grație renumelui său, nu era chemat la anchetă, ci la un orboficiu, i s-a cerut socoteală pentru câteva versuri publicate în urmă cu două săptămâni, ca şi pentru două-trei glume spuse între prieteni.

În ceea ce priveşte versurile, poetul s-a apărat cu înverşunare, mai ales în cazul unuia dintre acestea, „m-a ucis arcul, nu săgeata“, care i-a fost prezentat ca deosebit de periculos. El a explicat că este un vers de dragoste, dedicat unei femei care avea o minunăție de sprâncene. Iar în ce priveşte ideea că sprâncenele (arcul) ar fi fost mai periculoase decât ochii (săgeata), asta n-avea nici o legătură cu mărețul „Firman orb“.

Cei care l-au ascultat cu neîncredere i-au amintit atunci de un alt poem,

extrem de sumbru, care începea cu versurile: „Viața ne desparte, mormântul ne uneşte, în desiş pasărea oarbă ciripeşte“, despre care poetul n-a dat vreo explicație precisă, repetând disperat că acestea nu au nici o legătură cu statul, ci cu o suferință personală, martor fiindu-i însuşi Allah.

Atunci, pentru ca întâlnirea cu poetul să nu ia o întorsătură neplăcută, unul dintre acuzatori scoase din buzunarul jiletcii un bilet pe care erau notate, pare-se, vorbele cu dus şi întors rostite de scriitor pe ici-colo. Se vedea că omul nu e deprins cu cititul, dar, culmea, vorbele acelea, silabisite greoi, în loc să ducă acuzațiile în derizoriu, le-au sporit gravitatea. „În data de şapte, luna aceasta, la o cină cu prietenii, ai afirmat că bezna lumii va căpăta dimensiuni uriaşe după aplicarea decretului. În doisprezece, ai spus, la cafenea, că există un echilibru între zi şi noapte, lumină şi întuneric, între ceea ce se vede şi ceea ce nu se vede, iar acest echilibru se va strica odată cu începutul campaniei. Ai mai spus, de asemenea, şi asta e cel mai grav, că suma tuturor ochilor din lume, de circa un miliard şi ceva, constituie, după părerea ta, ceea ce se poate numi «ochiul întregii lumi», ochi care slăbeşte după ce sunt orbiți o mulțime de oameni, şi, mai ales, atenție voi, ceilalți, când sunt orbiți cei mai luminați dintre ei.“

După fiecare frază rostită de oficialul orboficiului, Tahsin Kurtogllu dădea din cap că nu-i adevărat. Iar când celălalt termină de citit, poetul negă totul, repetând că acelea nu sunt decât invenții şi calomnii ale confraților lui invidioşi.

Cuvintele lui, în loc să liniştească mulțimea, mai mult o înfierbântă. Oamenii începură să vocifereze, unii de acolo cerând chiar: Destul l-ați lăsat să bată câmpii, merită *tibetana*. Tibetana, tibetana, strigară şi alții, dar unul dintre funcționari, după ce făcu semn mulțimii să facă linişte, ținu un discurs foarte scurt în care sublinie generozitatea statului, care se limita de data aceasta să-i dea lui Kurtogllu doar un avertisment sever. Numai că aceasta este ultima atenționare, adăugă oficialul, arătând cu degetul spre poet.

Supărați nevoie mare că le scăpase şi de astă-dată, după ce fuseseră siguri că acum i se înfundase, fanaticilor nu le mai rămase altceva de făcut decât să-l huiduie în vreme ce ieşea pe uşă. Îi strigară că nu merită atâta generozitate din partea statului, că este nerecunoscător şi că într-o bună zi va muri ca un câine turbat. Apoi, pentru că purta părul lung, îi strigară în urmă haimana, declasat şi golan.

Devenise deja clar pentru oricine că avalanşa de denunțuri şi scrisori anonime depăşise orice limită, şi, când pe stradă apărea furgonul poştal, oamenii îl urmăreau curioşi, convinşi că jumătate din corespondență conținea asemenea

mesaje.

Într-o asemenea zi plină de tensiune, Maria, după ce închise uşa camerei, se apropie de fereastră pentru a-şi privi iubitul care ieşea în stradă. I se păruse puțin schimbat față de alte dăți, ceva mai tensionat. Chiar şi discuția de la masă se derulase mai poticnit, cu toate eforturile tatălui ei de a o anima.

Iată-l! Îl urmări cu privirea până ce silueta lui dispăru sub coroana arborilor de pe trotuar şi-şi spuse din nou: E ceva cu el.

Se gândi la fel de fel de lucruri – prea multă muncă, intrigi, mustrări de conştiință –, până ce, în final, îşi zise: poate că nu-i nimic. Oare nu se întâmplă uneori să te trezeşti fără nici un chef, să te mai şi întrebe cineva: ce-i cu tine azi, nu ți-e bine? Cu siguranță că asta i s-a întâmplat şi lui.

Pe jumătate dezbrăcată cum era, se apropie de oglindă şi se privi o vreme, admirându-şi când un sân, când pe celălalt. Uite, pe cel din dreapta avea două pete vinete, amintire de duminica trecută. Iar petele de azi aveau să apară peste două-trei zile… O vreme îşi scrută pântecul neted, vârtejul negru de deasupra pubisului, apoi se aşeză pe covor, cu picioarele desfăcute, şi-şi privi sexul. Liniştit, îşi zise, ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic.

Nu-şi putea desprinde privirea de la linia înşelătoare care-i despărțea cele două buze trandafirii. Ca două buze mute… Deşi, cu puțin timp înainte parcă erau nebune, lunecoase şi pline de viață.

Incredibil! îşi spuse. Şi-n clipele acelea îi trecu prin minte că sexul femeii este lucrul cel mai greu de descifrat pe lume. Buzele acelea mute nu vor povesti niciodată ce s-a întâmplat acolo.

Recunoscătoare, mâna îi mângâie pântecul, părul de sub el, apoi chiar sexul. Câteva clipe mai târziu simți că-i e frig şi se ridică să se îmbrace.

Şi totuşi, el avea ceva, îşi zise din nou în vreme ce-şi prindea o clamă în păr.

8

Campania împotriva deochiului ajunsese la apogeu. Ca un râu ieşit din albie, ea se lățea cu fiecare zi, cuprinzând în vârtejul ei nenumărate destine omeneşti.

Nu erau spionați permanent doar deochitorii. Odată cu ei erau suspectați cu acelaşi zel şi cei considerați sau bănuiți ca fiind apărătorii lor, care boicotau în secret „Firmanul orb“, apropiații sau rudele lor. Alții erau acuzați de lipsa

vigilenței, indiferență ori lipsă de zel. Se întâmpla ca acuzații să-i atace cu aceleaşi cuvinte pe acuzatorii lor. Nebunia se aştemea ca un nor negru peste imensul stat. Se vorbea fără ocoliş despre reglări de conturi şi lupte politice între clanuri. Alte voci susțineau că vor fi luați la întrebări şi unii dintre cei care păreau de neatins în această campanie, funcționarii care se ocupau cu aplicarea „Firmanului orb“. Se zvonea că deochitorii reuşiseră să pătrundă în orboficii, ba chiar şi în Comisia Centrală, şi de acolo, profitând de funcție, bramburiseră totul.

Aha, iată că ce ne-am închipuit noi, ba chiar ce am şi afirmat în câteva rânduri, că unele lucruri par ciudate, se confirmă, spuneau oamenii. Fireşte, fireşte, doar că suveranul e corect. Ai slujit cu credință, uite-ți răsplata pe care o meriți, dar, vai, ai greşit, eşti vinovat, indiferent de merite, o să-ți primeşti şi tu pedeapsa.

Că bine spui. Slavă Domnului că-l avem, lungi-i-ar Allah zilele, fără el s-ar duce naibii lumea. Ai auzit ce s-a întâmplat ieri în față la „Tabir Sarai“?…

În fiecare zi se întâmplau lucruri pe care nu ştiai cum să le categoriseşti. Lovitura, la fel ca fulgerul de primăvară, îşi schimba adesea direcția şi pârjolea acolo unde nu te-ai fi aşteptat. Mulți devotați ai regimului, chiar dintre aceia care se bucuraseră la început şi se grăbiseră să pornească vânătoarea, se treziră într-o dimineață legați fedeleş în arest. Aceste lovituri înşelătoare, pe care unii le credeau a fi ezitări ale statului, iar alții, intenționate, cu scopul de a produce confuzie, îi făcură şi pe cei mai încrezători să-şi plece capul. S-a văzut că în nenorocirea asta nimeni nu putea să se simtă apărat.

Se zvonea că va fi declarat erou un băiat de cincisprezece ani, ucis de unchiul lui pentru că-şi denunțase tatăl. Cei veniți din provincie povesteau că deochitorii se înmulțiseră incredibil acolo şi că era ceva banal să fie lăudat fratele care-şi pârâse fratele, ori soția – soțul. Ceilalți îi ascultau în linişte şi nu era nevoie să-i întrebi dacă au văzut sau nu deochitori în capitală, căci asta era limpede după cum zâmbeau.

Ziariştii, turbați că nu li se permite să asiste la vreo orbire din categoria celor violente, venețiană sau locală, şi nici să meargă în locurile izolate unde erau orbiți nobilii, se învârteau de colo-colo în căutarea vreunei tibetane. Numai că acestea erau mai rare decât celelalte şi, în plus, victimele erau atât de îngrozite, încât, chiar şi atunci când nu leşinau, după smulgerea ochilor nu mai erau în stare să spună nimic.

Şi pentru că singura lor speranță erau condamnații prin metoda europeană, aşteptau zile întregi la uşa încăperilor în care nefericiții aceia erau orbiți în linişte

şi întuneric. Nu-i lămurea nimeni câte zile sunt necesare pentru orbirea completă, unii spuneau cinci săptămâni, alții şapte, ba mai erau unii care îi luau şi peste picior: Ehei, vinul bun se face în timp etc., etc.

Oricum ar fi, încă din săptămâna a patra, ziariştii, împreună cu rudele victimelor şi o mână de curioşi, se postaseră la porțile unui fost depozit de orez al armatei, pe unde urma să iasă primul grup de nefericiți.

Şi ei au ieşit, într-adevăr, după a cincea săptămână, dar spectacolul care a urmat a fost atât de groaznic, încât unii dintre privitori au rămas şocați. Orbii păşeau cu brațele întinse, căutând, probabil, zidurile. Unii îşi duceau palma la frunte, cine ştie de ce, alții întorceau capul spre locul de unde se auzeau strigăte, gemete ori bâiguieli. Fiule, fiule, unde ți-e lumina ochilor, plângea o femeie. Se auzeau peste tot vaiete şi ocări. Blestemele, deşi locul era plin de turnători, răsunau mai tare ca orice. Ți-aş da ochii mei dacă aş putea, dragul mamei, se văita o altă femeie. Mânca-i-ar pământul, Doamne, pe ăia care ți-au stins lumina ochilor. Să nu mai apuce ziua de mâine, feciorașul mamei. Sări-le-ar ochii de n-ar mai vedea lumina zilei, fiule.

Rudele îşi căutau apropiații în grupul de orbi. Unii aduseseră cu ei bastoane, iar alții arvuniseră trăsuri. Erau orbi care se sprijineau de brațul servitorilor, dar cei mai mulți plecau pe picioarele lor, ținuți de mână de rubedenii. Câțiva erau cărați în spate de apropiați.

Mulțimea s-a burzuluit la ziariştii care încercaseră să le pună câteva întrebări victimelor. Când unul dintre ei a fost lovit peste față, ziariştii şi-au pierdut orice speranță şi s-au retras mai încolo, încercând să găsească în mulțime vreun orb pe care nu-l aştepta nimeni.

Nici aceştia nu erau puțini. Uşor de recunoscut, păşeau cu capul plecat încotro îi duceau picioarele. Câțiva dintre ei îşi suceau gâtul într-o parte sau alta ca să audă vreo voce cunoscută. Abandonați încă de pe acum, se chinuiau să înțeleagă ce se întâmplă. Despre unul, un bărbat înalt, al cărui gât, întorcându-se într-o parte şi-n alta, părea şi mai subțire, cineva spuse fără să-i pese că-i auzit: săracul, l-a lăsat nevasta, iar el habar nu are.

Curioşii începură să se rărească, iar ziariştii o luară la picior spre vechea biserică, din hrubele căreia se zvonea că va ieşi un alt grup de orbi. Oamenii spuneau că fix sub zidul acesteia fusese găsită o pietricică, ce se bănuia că fusese ochiul împietrit al unei aristocrate de pe vremuri. Alte zvonuri înspăimântătoare şi greu de crezut circulau de-a valma prin marele oraş. Iar printre ele, asemenea unei crenguțe luate de valurile tulburi, apărea din nou, perfid şi insistent, acela

despre marele vizir.

9

Observaseră cu toții, desigur, că părea nervos, dar de spus, i-a spus-o ea, atunci când s-au închis în odaie.

— Ai slăbit. Aşa de mult munceşti?

— Mult, îi răspunse el. Şi repetă imediat: Mult de tot.

— Vino să te relaxezi…

Nu se mai jena de el şi, aşezându-se prima pe pat, îl luă mai întâi în brațe, apoi îl încolăci cu picioarele ei albe. Şuieratul ei ritmic, uniform, se transforma din când în când în geamăt.

Puțin după aceea, liniştit, bărbatul îşi fixă o vreme privirea pe vânătăile rotunde de pe coapsa fetei. Ea aştepta să-i spună ceva despre ele, dar el, spre mirarea ei, o întrebă altceva:

— Ați apelat vreodată la familia Köprülü pentru vreun favor?

Ea ridică din umeri fără a-şi putea ascunde uimirea.

— Niciodată, din câte ştiu eu. De ce?

— Uite-aşa… Mi-am amintit că la voi în casă n-am auzit niciodată pomenit numele lor.

— Aşa e. Suntem rude cu ei, dar de departe. Şi apoi, tata, cu mândria lui…

— Înțeleg, o întrerupse el, fără a-şi lua privirea de la vânătăile ei.

Ea îl mângâie pe piept.

— E ceva cu tine, îi spuse încetişor.

El se strădui să-i evite privirea.

— N-am nimic.

— Ai mustrări de conştiință pentru ceea ce faci?

Bărbatul dădu din cap în semn că nu.

— Deloc. N-am nici un motiv… Dimpotrivă…

— Ce vrei să spui cu asta?

— Of, ce întrebări tâmpite pui şi tu!

— Aşa? făcu ea ofensată şi vru să se depărteze, dar el îi trase cearşaful cu care fata încerca în zadar să-şi acopere pântecul. O luminiță ciudată, aproape sadică, din privirea lui o făcu să-şi uite supărarea şi să-i privească mai atent chipul. El îi

fixa acum pubisul, ca şi când atunci l-ar fi văzut pentru prima oară.

— Peste trei săptămâni o să ne căsătorim, zise ea, o să stăm ore întregi aşa.

— Da… Aş putea să mă-nvoiesc zilele astea…

— Într-adevăr? Ce bine… O să ne trezim târziu, aşa că o parte din noapte… putem să nu dormim… E minunat, da, e minunat să facem… să facem dragoste, cum se spune acum… pe jumătate adormiți, noaptea, în beznă…

El tresări, ca şi când ar fi sărit din somn.

— Noaptea, în beznă…, aproape că strigă.

— Şşt, mai încet, zise ea. Ce-i cu tine?

— Noaptea, în beznă…, repetă el, de data asta mai încet.

Ea îl mângâie o bucată de vreme pe gât, pe tâmple.

— Tu ai ceva, îi spuse din nou în şoaptă, aşa cum îi vorbeşti copilului în somn. Cred că înțeleg ce ai…, îi şopti la ureche, dar nu trebuie să te îngrijorezi pentru asta… Tu nu faci decât să aplici legea… lasă-i să-şi facă griji pe cei care au pornit toată furtuna asta… înțelegi?… Ei să-şi facă griji… Hai acum să ne iubim din nou… sufletul meu!

La fel ca şi ultima oară, Maria îl însoți cu privirea până ce dispăru după colț. Era frig şi cerul părea cenuşiu şi ursuz. Câteva sclipiri, care-i sugerară nişte fulgere reci brăzdând cerul acela mohorât, se dovediră a nu fi altceva decât reflexele pe care geamurile trăsurilor le trimiteau de pe stradă.

În câteva rânduri vru să meargă lângă sobă să se încălzească, dar renunță. De o bună bucată de vreme îi stăruia în minte imaginea câtorva rodii sălbatici pe malul unei mlaştini, un loc anonim până atunci, botezat în ultima vreme Balta Orbilor. Se zvoneşte că acolo sunt aruncați ochii scoşi cu tibetana, îi spusese într-o zi fratele ei.

Întotdeauna se găseşte câte o mlaştină pentru fiecare grozăvie, îşi spusese ea. La început umblase vorba că bogătaşul evreu Heqim ar fi cumpărat ochii scoşi, i-ar fi păstrat în spirt şi i-ar fi vândut apoi spitalelor din Europa, dar mai apoi i se interzisese, pentru că, prin ei, străinii ar fi putut pătrunde, cine ştie cum, în spiritul secret al statului otoman.

Afară pomii gemeau sub vânt. Ea îşi repetă în gând ultimele cuvinte ale discuției cu el şi se întrebă care era de fapt adevăratul lor sens. Dar dacă starea lui de azi avea legătură chiar cu familia ei? Cu vreun pericol care-l amenința pe taică-său, sau pe Gjon, sau… Şi ce rost a avut întrebarea despre rudele din clanul Köprülü?

Lacrimile îi curgeau şiroaie, când, oricât ar fi vrut să se mintă singură, se trezi că nu ştie pe cine să plângă mai întâi, pe ai săi, sau pe el… Îi ceru iertare Maicii Domnului pentru ezitările ei, îl dojeni o clipă pe Dumnezeu, care o pusese în fața unei încercări atât de grele, apoi îi ceru şi lui iertare şi plânse din nou.

Puțin mai liniştită, îşi aminti din nou de Balta Orbilor. Căruțele care duceau acolo coşurile cu ochi erau urmate, cu siguranță, de corbi. Probabil că din ele căzuse, vreodată, un ochi, şi corbii ştiau asta.

În urmă cu două luni, de ziua ei, Aleks făcuse ceva ce nu-i stătea în obicei: cântase un vechi cântec albanez. Şi cântecul acela povestea chiar ultimele cuvinte ale unui oştean mort, care îi ruga pe corbi să nu-i mănânce ochii.

Maria îi ceru din nou iertare Sfintei Fecioare, de data asta pentru păcatul săvârşit. Luă toată vina asupra ei, absolvindu-şi logodnicul de orice păcat. Apoi i se rugă lui Allah, cerându-i să aibă grijă de omul ei iubit.

Simțea că în nemărginirea cerului există şi alți dumnezei care-i aşteaptă ruga, dar ea nu ştia nici cine sunt şi nici cum ar fi putut ajunge la ei.

10

În cele din urmă a căzut şi marele vizir. La început s-a spus că fusese destituit şi trimis într-o funcție mai puțin importantă, apoi, simplu, că a fost destituit, până ce, în final, cuvântul „destituire“ a fost înlocuit cu „cădere“. Deci nu fusese nici retrogradare, nici trecere într-o altă funcție şi nici demitere pentru lipsă de interes în treburile statului şi, mai cu seamă, în aplicarea „Firmanului orb“, ci pur şi simplu îndepărtare din funcție şi arest la domiciliu în aceeaşi zi cu inculparea lui oficială ca deochitor.

Că marele vizir era nițeluş saşiu, asta o ştiau toți apropiații şi colaboratorii lui. Ceea ce-i mirase pe oameni era faptul că sultanul, cu privirea lui de şoim, nu observase până atunci lucrul acesta. Nici nu-i aşa de uşor, se opunea câte unul. Se ştie deja că ochiul saşiu nu este periculos până ce nu-i folosit în scopuri criminale. Ehei, făcea altul, sunt unele chestii pe care le poți învârti după cum vrei tu.

Discreditarea marelui vizir a continuat cam şapte săptămâni. În fiecare zi apărea o nouă bârfă, iar rarele dezmințiri făceau ca a doua zi acuzele să fie şi mai veninoase. Se apropia orbeşte de prăpastie, şi la fel de orbeşte părea că se

îndepărtează. Nu era clar dacă sultanul îşi măsura cu atenție fiecare pas sau se juca cu el ca mâța cu şoarecele. Unii credeau în prima variantă, şi era de înțeles de ce. Vizirul nu era un funcționar oarecare şi compromiterea lui nu era la îndemâna oricui. Tocmai pentru că era aşa, cea de-a doua tabără, cei care credeau că sultanul se joacă cu el, erau şi mai convinşi de varianta lor. Să dobori un mare vizir e o treabă care nu se întâmplă zilnic, iar măreţul sultan nu avea cum să piardă această ocazie. Avea puține bucurii, iar haremul de multă vreme nu-l mai atrăgea.

Aşa au continuat să existe, aproape umăr la umăr, cele două variante, până ce s-a înțeles că destinul celui mai înalt slujbaş al statului nu mai avea cale de întors.

Îndată după arestul la domiciliu, atunci când mulți oameni – şi cei care-l urau, şi cei care erau mai îngrijorați de soarta lor decât de a lui – au respirat uşurați, s-a răspândit o zicală cunoscută, având însă acum un ton mult mai pesimist ca înainte: Plopul cade odată cu umbra lui.

Marele vizir nu era un singuratic, precum antecesorul lui, şi totuşi când a început să-i fie luat la puricat cercul de apropiați, s-a văzut că umbra plopului era mai întinsă decât se credea. Loviturile date în provincii nu erau mai puține decât cele din capitală. Neamuri mai apropiate sau mai îndepărtate, rude de sânge, dar şi prieteni şi cunoştințe, erau înghițiți cu toții de vârtej. Cutremurul a fost atât de puternic, încât au fost momente în care s-a spus că umbra a fost cea care a atras în cădere şi plopul.

Au mai picat ca popicele alți patru sau cinci viziri. Apoi alți doi, şi, după ei, un altul, cel al poliției secrete, despre care nimeni n-a avut curaj să spună că ar fi şi ultimul, dar care aşa a şi fost.

Imediat după asta, în vreme ce marele vizir fusese dus într-unul dintre locurile speciale, unde aştepta *romana* (aşa îi spuneau acum orbirii după metoda romano-cartagineză), în capitală se împrăştiară iar vechile zvonuri: Oare nu bănuise de la început că adevăratul motiv al acestui cutremur fusese chiar debarcarea lui?

Dacă ar fi aşa, se opuneau ceilalți, după ce fusese atins obiectivul principal, de ce n-a fost oprită campania?

Primii încercau să găsească un răspuns la asta. Continuarea campaniei, încercau să explice ei, este tocmai pentru a-i ascunde adevărata țintă. În plus, mai spuneau, mecanismul groazei, căruia îi trebuise un anumit interval de timp pentru a începe să lucreze la capacitatea maximă, avea nevoie, tot astfel, de timp pentru a încetini şi a-şi opri turațiile.

Cum se întâmplă după orice prăbuşire, trebuia, de asemenea, o vreme până să se aşeze praful ridicat în urma loviturii, cutremurului şi şocului general. Un val de epurări, resimțit de toți ca fiind ultimul, cuprinsese întregul aparat de stat. Oamenii nu se mai gândeau decât cum să scape din furia lui, căci, fiind şi ultimul, părea şi mai turbat.

11

Stăteau lungiți îmbrățişați, ea complet dezbrăcată, el doar pe jumătate. Îi spusese adevărul doar cu puține clipe înainte, iar ea, ca şi când îl aşteptase, nici nu țipase, nici nu plânsese. Albă ca marmura, îi ascultase vorbele, şi doar atunci când îşi lipise obrazul de obrazul lui, el îi simți lacrimile umezindu-i pomeții. Aşa cum se scurge sângele când ți se smulg ochii, îşi zise.

Dacă nu i se va aproba cererea ca orbirea să se facă după metoda medievală europeană (nu îndrăznise să ceară metoda romano-cartagineză, la soare, ca nu cumva să-l creadă un înfumurat), deci, dacă nu i se va aproba orbirea în întuneric, poate i se va repartiza aceea cu piatră acră. Se poate şi mai rău, îi spusese un coleg de birou, gândeşte-te la bizantină, ca să nu mai amintesc de tibetană, cea mai îngrozitoare dintre toate.

— Deci, în ziua în care mi-ai spus că o să te învoieşti, ştiai? întrebă ea.

— Da. Tocmai atunci m-au anunțat că am fost destituit.

— Ah, făcu ea, dar cum de ai tăcut, cum de nu mi-ai spus?

— N-am vrut să te necăjeşti înainte de vreme. Am avut încă un fir de speranță până în ziua când m-au anunțat să nu plec din capitală până ce nu se vor lămuri bănuielile în privința mea. Dar speranța asta s-a stins încetul cu încetul… Denunțul, după cum s-ar părea, a fost aprobat.

— Dar de ce? De ce? aproape că strigă ea.

Îl privea în ochi, analizându-le lucirea aceea cenuşie, ca şi când ar fi vrut să descopere în ea semnul ce-l adusese în pragul nenorocirii.

— Mă întrebi de ce, zise el, cu un zâmbet amar pe chip. Nu fac parte din categoria înțelepților, a celor care văd viitorul mai clar şi mai adânc, şi care sunt indezirabili pentru orice regim autoritar.

O, Doamne, îşi spuse ea. Într-una din seri, tatăl ei rostise aproape aceleaşi cuvinte.

— Deci nu mă văd în categoria acestor minți luminate, urmă el. Şi totuşi, există un motiv pentru care ochii noştri trebuie închişi: ştergerea urmelor.

— Cum? Nu înțeleg, zise ea.

— E simplu, răspunse el. Noi suntem martorii multor fapte care trebuie uitate.

— Cine sunteți voi? întrebă ea.

— Noi, cei care până ieri am slujit în comisiile de orbire. Ochii noştri au văzut o mulțime de lucruri care nu trebuiau văzute, înțelegi?

— Lucruri care nu trebuiau văzute, repetă ea aproape în şoaptă. Lucruri oribile?

— Fără îndoială. Am fost foarte aproape de malaxorul ăsta. Rotițele şi mecanismele lui secrete ne-au îngrozit şi pe noi.

— Bietul de tine, suspină ea, iar el îi simți din nou lacrimile pe obraz, numai că de data aceasta gândul la piatra acră i se păru mai suportabil, ca şi când pielea lui şi-ar fi pierdut din sensibilitate.

— Uneori listele veneau gata făcute direct de sus, urmă el. Ancheta începea după aceea.

— Ce oribil! exclamă ea. Adică toate zvonurile despre reglările de conturi n-au fost vorbă-n vânt.

El dădu din cap în semn că nu.

Fata se strânse toată lângă el.

— Dar ceilalți? întrebă mai apoi. Toți cei care au lucrat acolo vor păți asta?

— Sigur că nu. Sunt vizați doar cei bănuiți că ar fi vorbit.

— Că ar fi vorbit, repetă ea. Ce treabă au ochii cu asta? Asta are legătură cu gura, nu cu…

— Şi gura poate fi amuțită, o întrerupse el. Dacă ochii nu-s suficienți ca să te înveți minte…, adăugă imediat.

— O, Doamne! făcu fata.

Era clar că amândoi îşi aminteau de prânzul când discutaseră despre celelalte organe, dar nu-l pomeni nici unul din ei.

— În plus, chiar dacă nici unul dintre noi nu va fi găsit vinovat, e clar că vor fi sacrificați câțiva.

Ea îl privi şi în ochi i se citi suferința de a nu fi înțeles ce a vrut celălalt să spună.

— Poate că acesta e şi motivul cel mai important, urmă el. Vom fi condamnați pentru ca o parte dintre nemulțumiri să se îndrepte asupra noastră. Înțelegi ce vreau să spun? Oricine ar fi fericit să găsească un vinovat pentru propria-i

nenorocire.

O bucată de vreme linişte a fu atât de adâncă, încât fiecare avu senzația că aude respirația celuilalt.

— Am avut o bănuială încă de când s-a auzit prima oară despre greşelile făcute de comisii, dar am încercat s-o ignor, zise ea.

— Iar colegul meu de birou a spus după primele zvonuri: ne-a sunat şi nouă ceasul.

Tăcură din nou preț de câteva minute. Se auzeau doar mişcările lor pentru a-şi găsi o poziție cât mai comodă unul în brațele celuilalt.

— De asta m-ai întrebat atunci despre familia Köprülü? făcu ea. Sau a fost întâmplător?

— Nu, n-a fost întâmplător. Aproape că-ți ştiam răspunsul. Şi mai ştiam că şi ei au necazurile lor. Totuşi, cum se spune, înecatul se agață şi de un pai.

— Iar eu înțeleg acum de ce atunci când ți-am vorbit despre dragoste pe întuneric, tu ai repetat ca în delir: „noaptea… în beznă…“.

— Da. Chiar de atunci mă imaginam orbecăind în beznă.

Ea îl mângâie îndelung.

— Nu, câtă vreme te iubesc, tu vei fi mereu cu mine.

Lumina tristă din ochii lui părea nesfârşită.

— Şi chiar nu mai e nici o speranță? îl întrebă fata. Nu se mai poate face nici o intervenție?

El dădu din cap pentru a-i confirma bănuielile.

— Dar unde este analizată treaba asta? Unde se ia decizia în cazul tău, de exemplu?

— Poate că nicăieri, răspunse el. Decizia o fi fost luată chiar din prima zi, din clipa în care am aflat că s-a primit denunțul.

— O, da… Ştergerea urmelor.

Ea regretă că-i pusese întrebările acelea prosteşti şi-l mângâie din nou. Gânditor, răspunse şi el mângâierilor ei. Doar ochii îi avea vii, fără a-şi lepăda lumina aceea bolnavă pe care ea o cunoştea deja. Îşi pironi privirea flămândă asupra sânilor ei, a vânătăilor de pe coapse şi asupra pântecului, apoi îi privi pulpele, pe care ea şi le depărtă puțin pentru ca el să-i vadă mai bine calda intimitate.

Se uită aşa ca să şi le amintească pe toate, îşi zise ea.

— Am să trăiesc cu amintirea ta, şopti el, parcă ghicindu-i gândul.

— Am să te aştept, zise fata cu o voce plină de tristețe. Înțelegi, am să te

aştept să ieşi de acolo… O să trăiesc doar pentru tine, pricepi? Simt că voi muri dacă n-ai să-ți aminteşti de mine aşa cum sunt acum… O să mă usuc pe picioare, înțelegi?… N-o să mai am nici viața, nici chipul de acum… O să fiu cea din amintirea ta… Şi să ştii că, dacă tu o să mă uiți, mă voi stinge într-adevăr, asemenea lumânării care se topeşte…

El nu-i răspunse, mulțumindu-se să-i mângâie părțile trupului pe care le privise cu atâta nesaț înainte. Ea observă că, în vreme ce mâna i le atingea, ochii lui rămâneau închişi. Încearcă să vadă cum ar putea s-o facă în întuneric, îşi zise.

Îi veni să plângă, să urle până-n înaltul cerului, şi asta nu doar pentru ceea ce urma să se întâmple, ci mai mult pentru altceva, ceva ce nu putea cu nici un chip să accepte, un sentiment care-i urca din adâncul ființei: teama că n-ar fi putut să-şi țină făgăduiala.

— O să-mi scot şi eu ochii odată cu tine, spuse ea gânditoare. Într-o dimineață senină, în odaie, e foarte simplu… Ca să fim amândoi în aceeaşi lume… Atunci, chiar să şi vreau, n-am să mai pot fugi de tine…

Ultimele ei cuvinte se stinseră în suspine, iar el nu le auzi.

— Prostii, zise el încet. Puțin înainte ai vorbit cum trebuie. Acum de ce spui prostii?

Se mângâiară din nou fără o vorbă, apoi el spuse:

— Putem fi împreună ca ziua şi noaptea. Eu voi fi noaptea ta, iar tu, ziua mea… nu-i aşa?

Dar plânsul o împiedică pe fată să-i răspundă, un plâns înfundat, întrerupt de gemete sfâşietoare, venite parcă dintr-o altă lume.

12

Nu era greu să observi sfârşitul campaniei. Deşi crainicii n-au mai ieşit pe la răspântii să anunțe revenirea la situația dinainte, era clar pentru toți că furtuna trecuse. Mai erau lovituri rare ici şi colo, ca ultimele tunete, dar păreau îndepărtate şi fără forță.

Cele din urmă zile de toamnă începuseră să semene cu cele de dinaintea „Firmanului orb“. Nimeni nu crezuse că urgia se va potoli atât de repede. Tuturor li se păruse că va continua întreaga iarnă, iar la sfârşitul ei, văzând cum se stinge de jur împrejur, oamenii vor rosti vechea vorbă din bătrâni: Ce-a lăsat

iarna, a luat moartea.

Numai că, din motive necunoscute, răul dăduse înapoi. Ca şi când nici n-ar fi existat vreodată, orboficiile fuseseră închise unul după altul, în timp ce cafenelele erau pline de oameni, pe chipurile cărora se citea bucuria că scăpaseră dintr-o mare primejdie. Cuvinte cumplite precum „deochitor“, „orboficiu“ şi „tibetana“, care cu puțin timp înainte li se păruseră că aveau să-i însoțească toată viața, erau repede date uitării.

Vânătăile de pe şoldurile Mariei se estompau şi ele încetul cu încetul. Tot aşa cum se estompează poate şi chipul meu în creierul lui, îşi spunea ea. Oare ce face el acolo, în bezna hrubelor, legat de mâini şi de picioare? Aşa se spunea, ca să nu-şi poată smulge legăturile de pe ochi, erau încătuşați precum condamnații la moarte.

O cunoştință le povestise ce se întâmplă în catacombele acelea.

Întinşi la rând, unul lângă altul, aşa le treceau zilele şi nopțile. Unii dintre ei se rugau şi se tânguiau fără întrerupere, alții plângeau, când în linişte, când pe tăcute. Uneori, plângeau cu toții până ce osteneau de atâta plâns. Alții vorbeau singuri ore întregi. Erau şi dintre aceia care se revoltau, strigau ca nebunii, blestemau cumplitul decret, până ce în final se linişteau din nou, cereau iertare, milă, se rugau ca Allah să sporească zilele sultanului împărat. O altă parte, căzuți în delir mistic, aşteptau ziua de pe urmă, pentru a se elibera, spuneau ei, de imaginile acestei lumi false.

Mai erau şi cei care picau în delir, şi aşa, haotic, țineau discursuri ore întregi. Declarau că lumea e mai frumoasă astfel, în întuneric, şi că, dimpotrivă, au mai multă lumină în cap aşa, în bezna aceea. Acum înțelegem, spuneau ei, că nu ochii aduc lumina în țeasta omului, ci, dimpotrivă, ei o sting pas cu pas, ca un opaiț spart, sărăcind creierul.

Aşa ziceau unii, dar majoritatea stăteau tăcuți, ca muții, şi făceau din când în când nişte mişcări anapoda cu mâinile, de parcă ar fi vrut să-şi rupă o pânză de păianjen de pe frunte.

Oare el ce-o face acolo? Reuşea oare să-i păstreze neatins chipul în amintire, sau imaginea ei începea să i se destrame?

Involuntar, Maria îşi pipăia obrajii, colțurile buzelor, ca şi cum destrămarea aceea ar fi putut trece din imaginația lui în carnea ei. Îşi privea apoi trupul, locurile unde se aflaseră vânătăile, dispărute între timp, iar gândul trist că totul pe lume este trecător o acapara în întregime.

Îi promisese că-l va aştepta, deşi ştia că nu va fi deloc aşa. O să-l aştepte, într-

adevăr, în gândurile ei nu-l va da niciodată uitării, dar asta-i altceva. Încă din prima duminică, când el lipsise, iar prânzul se desfăşurase într-o linişte de moarte, pentru că toți şi-au dat seama că el se afla acolo de unde nimeni nu se mai întoarce aşa cum a plecat, ea a înțeles perfect că între ei totul se sfârşise.

Ultima şi singura veste de la el era că petiția pe care o făcuse cerând să fie orbit după metoda europeană fusese aprobată.

Este inutil să te mai gândeşti la el, îi spusese taică-său. Eşti prea tânără ca să-ți iroseşti viața alături de un orb. Şi, în plus, tu înțelegi că nu a fost orbit de Dumnezeu sau de vreo boală, ci de stat…

Ea nu-i spusese nimic, urcase doar în camera ei şi acolo începuse să-l plângă şi să-l jelească.

Se simțea liniştită totuşi că-i oferise tot ce-a avut de oferit. Mai mult de atât n-ar fi putut face pentru el.

Se apropia iarna, cu nopțile ei lungi şi mohorâte, iar ea simțea că de acum încolo el avea să fie cu adevărat noaptea ei, somnul poticnit, regretul permanent. Uneori i se părea că sentimentul de culpă pluteşte în jurul şi în afara ei, în primele vânturi ale iernii, în zgâlțâitul geamurilor şi-n tot zbuciumul vieții.

13

Pe la mijlocul iernii, orbii umplură pe neaşteptate străzile şi cafenelele. Mirați, oamenii se opreau pe trotuar şi le urmăreau cu privirea mersul şovăitor. Deşi trăiseră luni întregi cu spaima „Firmanului orb“, acum, când îi vedeau consecințele, se opreau în loc muți de uimire.

O vreme, li se păruse că victimele decretului dispăruseră în noapte şi uitare şi că nu-i vor întâlni pe străzi şi pe la răspântii decât pe orbii mai vechi, cu ale căror chipuri şi bocănit pe caldarâm erau obişnuiți. Numai că, iată, odată cu primele zile geroase, apăruseră deodată, umplând străzile încruntați, orbii cei noi.

Aveau ceva specific în gesturi, ceva care-i deosebea de cei vechi, o mişcare ciudată a picioarelor, iar toiagul de care se ajutau la mers, lovind trotuarul, părea că tropăie amenințător.

Nu s-au obişnuit încă, spuneau unii. Orbirea i-a lovit brusc, nu încetul cu încetul, cum se întâmplă de obicei, aşa că nu s-au adaptat încă la noua lor

condiție. Dar cei care-i ascultau dădeau neîncrezători din cap. Doar asta să fie?

Dar ceea ce i-a uluit pe toți a fost eliberarea lor în masă. Lucru care n-a fost, cu siguranță, o coincidență, şi nici rezultatul vreunei înțelegeri între ei, cum ar fi vrut să se creadă cei care văd în toate doar comploturi împotriva ordinii de stat. Fusese pur şi simplu momentul în care cei mai mulți dintre ei voiseră să revină la viață, să uite de rănile căpătate în timpul mutilării, ori de şocul psihic prin care trecuseră.

O parte dintre ei, aceia care fuseseră orbiți prin metoda aristocratică, solară, intrau şi luau loc în cafenea sau ceainărie cu chipuri solemne şi pline de demnitate. Tot aceştia, în afara recompensei şi pensiei consistente, erau avantajați şi de aspectul normal al ochilor. Dar majoritatea decăzuseră complet. Se îmbrăcau jerpelit, cu haine vechi, iar în loc de pantofi purtau nişte saboți de lemn, al căror bocănit le dădea un aer şi mai tragic.

Nu doar cei orbiți violent erau astfel. Printre zdrențăroşi erau şi dintre aceia care se duseseră la orboficii cu surle şi trâmbițe, aşa cum, printre cei mutilați cu forța, erau şi câțiva care se îmbrăcau bine, chiar mai şic decât înainte, fudulindu-se peste tot, ca şi când ar fi vrut să-i sfideze pe cei din jur cu găurile negre de pe chip.

Şi atât de mult se cruceau unii de găurile acestea, încât îi lua cu amețeală, de parcă sub picioarele lor s-ar fi căscat nişte gropi adevărate.

De ce naiba se poartă aşa? se întrebau unii şi alții. De ce nu sunt strânşi de pe stradă, ca să nu le strice ziua celorlalți cu găurile lor îngrozitoare?

Dar nimeni nu le dădea atenție acestor bârfitori. În cafenele şi ceainării nu numai că numărul orbilor creştea de la o oră la alta, ci, auzind ştirile din ziare citite la mesele vecine, ei îşi spuneau unul altuia: Slavă Domnului că statul nu mai are probleme, aşa încât sacrificiul nostru a fost de folos. Păcat că nu vedem ce se întâmplă, zicea un altul, dar, oricum, chiar dacă nu vedem, ne dăm seama şi ne bucurăm împreună cu voi.

Unii nu spuneau nimic, ci şedeau stingheri ca nişte bufnițe, iar alții, urmând tradiția orbilor, îşi luaseră câte un instrument muzical cu care îşi acompaniau două-trei versuri de dragoste sau eroice compuse chiar de ei.

Numărul orbilor creştea mereu şi odată cu asta şi împotrivirea celorlalți. Se zvonea despre un decret care avea să-i adune pe cei mai mulți dintre ei într-un loc izolat şi pustiu (parcă puține locuri dintr-astea avea împărăția?), ca măcar străinii să nu-i mai vadă. Aceştia vorbeau despre ei aşa cum se comentase în trecut despre valul de imigranți care, din cauza războaielor, plecau din țările

vecine şi căutau adăpost în generosul stat otoman.

Alții credeau altceva. Această nouă populație nu avea nimic în comun cu năvala unor imigranți sau a unor secte persecutate, pentru că ea nu venea de nicăieri. Fiind astfel, ei cereau mai mult decât adăpost şi pâine – pretindeau căință şi virtute.

Se-nțelege că statul nu lua în serios nici una din tabere. Între timp, în ultima zi de vineri din decembrie, chiar în aceea în care, printr-un decret special, erau iertați toți aceia care fuseseră orbiți prin violență, cârmuirea a organizat un prânz de binefacere, „sadaka“, cum se numea în limba țării, pentru toți cei ce căzuseră victimă „Firmanului orb“, fără excepție.

„Prânzul de împăcare“, cum i-au spus mai târziu, cu ironie, gurile rele, a fost amenajat în grajdul imperial, singura incintă în care puteau să încapă mesele pentru atâtea mii de invitați.

Din toate ungherele oraşului, orbii au dat buzna spre locul acela cu un bocănit asurzitor de bastoane şi de cârje, într-un asalt atât de vijelios, încât gărzile au fost obligate să întrerupă circulația în zonă câteva ceasuri bune.

Deşi zeci de funcționari au ieşit să-i întâmpine, intrarea în sala mare şi, în special, ocuparea locurilor la mese s-au transformat într-un adevărat asalt. Unii răsturnau scaunele, alții căutau un cotlon în care să-şi pună lăutele pe care, cine ştie de ce, le luaseră cu ei, iar cei mai mulți bâjbâiau agitați după farfuriile cu mâncare, pe care le vărsau pe ei sau le scăpau pe jos.

Se spunea că printre ei, zdrențăros şi cu o cârjă de lemn ca şi ceilalți, fusese văzut împingându-se să ocupe loc la masă chiar fostul mare vizir.

La festin, într-un loc special, se aflau înalți oficiali ai curții, ai guvernului şi ai Sheh-ului Islamului. Fuseseră invitați, de asemenea, ziarişti şi diplomați ai ambasadelor străine.

Unul dintre oficiali începu să țină un discurs, dar, pentru că majoritatea orbilor începuseră deja să mănânce, partea cea mai mare a discursului fu acoperită de zgomotul asurzitor făcut de linguri în farfurii. Totuşi, frazele care vorbeau despre necesitatea sacrificiului făcut în numele binelui general şi, mai cu seamă, textul scrisorii suveranului, care îi invita pe toți să uite cele întâmplate şi să rămână fideli statului, se auziră de bine, de rău.

Însuflețiți de felurile gustoase, şi îndeosebi după halvaua cu alune, deşi erau năclăiți cu sosuri şi murdari, mulți dintre orbi au început să zdrăngăne din lăută.

De la masa lor pusă mai la o parte, oficialii, ziariştii şi diplomații străini urmăreau totul în linişte.

— Orice rău e spre bine, cred că aveți şi voi expresia asta, îi spuse consulul german celui francez.

— *Mais, oui, certainement*, răspunse celălalt.

— Decretul acesta, intitulat atât de cumplit şi de intraductibil, în afara abuzurilor deja cunoscute, a dus la o înflorire a folclorului, care, conform observațiilor mele, a avut parte de un recul înainte de asta.

— O, chiar aşa? făcu francezul, privindu-l mirat. Apoi îşi aminti că celălalt îi spusese demult că este pasionat de poezia rapsozilor locali, aşa încât, înainte de a-i părea cinice, cuvintele celuilalt i se părură mai degrabă ciudate.

— Ca să vă convingeți, trebuie doar să vă uitați în jur.

— *A, oui*, zise francezul, fără a-şi lua privirea din mijlocul sălii, acolo unde hărmălaia făcută de orbi ajunsese insuportabilă.

Octombrie, 1984

Furtul somnului imperial

I

În a patra săptămână de la urcarea pe tron, când, marți seara, noul sultan, Djem, şi-a aruncat ochii pe raportul secret cu evenimentele zilei din capitală (una dintre cele mai mari satisfacții pe care i le dădea puterea supremă), răsfoind alene paginile, ale căror litere, cu toate că îi instruise pe grămătici, erau la fel de mari, lucru obişnuit în ultimii ani din cauza vederii slabe a răposatului său tată, Turhan (în acest moment îşi imagină cum o să-l certe mâine pe grămăticul-şef: ia ascultă, dacă nu înțelegi că eu, lăsând la o parte venerația față de memoria lui, cel puțin ochii îi am mai buni decât el, am să te trimit chiar mâine la mina de la Karakarvun), atenția deja diminuată i-a fost atrasă de o frază în care era vorba despre furtul unui dosar de la Palatul Viselor.

Ia te uită, îşi zise. Nu erau de ajuns literele acelea uriaşe, care-i răpeau evenimentului orice urmă de mister, acum trebuia să fie inclusă în raport şi întâmplarea aceea banală, rânduită, culmea, imediat după sinuciderea tinerei soții a lui Irfan paşa, destituit în urmă cu o săptămână din funcția de ministru de externe şi internat la Konya.

Lăsă pagina deoparte (literele acelea imense i se păreau uneori un mod pervers şi diabolic de a-i aminti că nu trebuie să schimbe nimic din politica lui taică-său, şi-şi spuse că jumătate din oraş nu era preocupată decât de asta), lăsă aşadar pagina la o parte, încercând să-şi imagineze cum vedea tăică-său lucrurile din jur şi, fără nici un motiv, îşi opri din nou privirea pe punctul şaptesprezece din raport, furtul dosarului.

Pe jumătate adormit, reciti rândurile peste care trecuse în grabă: „În noaptea de luni spre marți, a fost furat din arhiva Palatului Viselor dosarul cu somnul sultanului Aziz, primul eveniment de felul acesta din anul 1701 încoace“.

Aha, ia te uită la asta, îşi zise tânărul suveran, după care spuse cu glas tare: „Fireşte“. Fireşte că nu e ceva banal. Acum i se părea chiar că visul bunicului său, dacă nu în deschiderea raportului, putea fi pus măcar înaintea bârfelor

despre vărul lui, Remzi, şi, fără îndoială, mult înaintea boacănei vizirului Mazllum la nunta fiului patriarhului Athanasis, când, intrând chipurile din greşeală în toaleta femeilor, a vrut s-o violeze pe soția ambasadorului Maltei.

Hm, făcu iar, ca şi când ar fi vrut să-i ceară iertare bunicului său pentru neghiobia funcționarilor curții. Dacă ar fi fost dosarul lui taică-său, ar fi fost pus, cu siguranță, în capul listei, ba chiar şi în titlul raportului.

Şi totuşi, gândul că nu fusese furat dosarul tatălui său îi dădu un pic de linişte.

„Despre furtul dosarului au fost anunțate imediat ministerul de interne, serviciul special al armatei, ca şi cele două poliții secrete din capitală."

Sultanul îşi încreți buzele, cum făcea de obicei atunci când, fără voia lui, apărea ceva care-i trezea interesul. Lăsă paginile raportului pe măsuță şi privi afară.

Luminițele capitalei, puține la ora aceea înaintată, licăreau în depărtare. I-ar fi fost lesne să-şi imagineze furtul unei comori sau răpirea unei femei, dar în nici un caz că ar fi putut fi furat visul unui sultan mort cu mulți ani în urmă.

Şi ce pot face, oare, cu el? se întrebă moțăind. Pleoapele îi atârnau grele ca de plumb şi sună după Ibrahim, bătrânul servitor, care-l ajută să se dezbrace şi-i acoperi picioarele cu velința.

În vreme ce bătrânul îi aşeza perna sub cap, tânărul sultan îşi aminti din nou de hoți şi-şi spuse că ceea ce ar fi putut face cu dosarul furat era oarecum asemănător cu număratul galbenilor sau mângâiatul femeii răpite, despuiată deja în fața lor.

— Ibrahim, ce se întâmplă când se fură dosarul cu somnul unui rege? întrebă printre căscaturi.

A trebuit să treacă o bucată de timp până ce bătrânul servitor să poată pricepe întrebarea stăpânului. Nu se ocupase întreaga viață decât cu patul lui, cu pieptănatul şi aerisitul velințelor mițoase, cu cusutul şi descusutul saltelelor, cu parfumatul lor. Îşi privi aşadar uluit stăpânul, ca şi când l-ar fi întrebat cu ce-i greşise de-l chinuia aşa, acum, când era cu un picior în groapă.

— E vina mea că te întreb pe tine, zise enervat sultanul, du-te şi te culcă, dar înainte de asta, cheamă-l pe Iusuf.

Bătrânul atinse încă o dată perna cu mâna, ca pentru a se convinge că cel puțin din partea ei n-avea să i se întâmple nimic rău, şi se înclină uşor.

— Cum ți-e voia, Luminate.

Nu peste mult timp se ivi Iusuf, cu groaza întipărită pe chip. Era mai bătrân ca Ibrahim şi, cu toate că se ocupa de mulți ani cu transcrierea viselor împărăteşti,

nu-şi amintea să mai fi fost chemat vreodată la ora asta pentru a pune pe hârtie vreun vis. Bătrânul sultan, care abia murise, la fel ca şi ceilalți dinaintea lui, din câte auzise el, îşi povesteau visele dimineața, înainte sau după cafea.

De ani buni, în fiecare dimineață, Iusuf aştepta, cu instrumentele de scris în mână, într-una dintre cămările vecine cu dormitorul sultanului, până ce unul dintre servitori intra la el şi-i făcea semn că nu, adică stăpânul nu visase nimic în noaptea aceea.

Sultanul dinainte visa din ce în ce mai rar. Dar chiar şi atunci când se întâmpla să-şi țină minte visele, nu povestea decât începutul sau sfârşitul lor. În ultima vreme nu-şi mai amintea nimic, aşa că-i spunea: Am avut un coşmar, dar nu mi-l mai amintesc. Iar în hârțoagele lui, Iusuf scria aşa: coşmar uitat.

În vreme ce tânărul sultan, după patru săptămâni în care îl ignorase, ca şi când n-ar fi visat nimic, iată că-l chema pe nepusă masă, la o oră atât de târzie şi plin de nerăbdare. Iusuf nu-şi putea ascunde surprinderea. Mai de oboseală, mai de teamă, mâinile îi tremurau amarnic, astfel că instrumentele de scris scoteau nişte zgomote de-a dreptul enervante.

— Neghiobule, îl ocărî sultanul, de ce-ai venit cu ele? Ți-ai închipuit că-s vreun senil care se culcă odată cu găinile şi te chem să-ți povestesc visele? Asta ai crezut, bătrâne?

Iusuf mormăi ceva, în vreme ce încerca să țină cu o mână călimara, s-o împiedice să mai tremure. Încă nervos, sultanul îşi spunea în vremea asta că printre obiceiurile învechite la care trebuia să se renunțe rapid, acesta cu transcrierea în fiecare dimineață a viselor sultanului avea prioritate.

Adevărul e că de mult, dar mai ales în lunile în care tatăl său fusese bolnav, simțind că nu mai are mult până să-i ia locul, gândul că multe dintre vechile practici, inutile şi caraghioase, trebuiau desființate, sau măcar modernizate, îl preocupase insistent. Numai că, urcând pe tron, chiar dacă impulsul acesta nu-l părăsise, nu mai era la fel de presant ca înainte. Ori de câte ori îşi amintea de schimbările imaginate pe atunci (o parte dintre ele le descoperea în rapoartele poliției secrete, unde, printre murmurele de nemulțumire ale oamenilor, erau şi fraze ca aceasta: degeaba am aşteptat ceva de la tânărul sultan, e la fel ca taică-său, promite şi promite, că doar nu-l doare gura), deci, ori de câte ori dădea peste nemulțumiri ca acestea, cu o parte dintre ele fiind chiar şi el de acord, îşi spunea în sinea lui: e timp, e timp pentru toate.

Într-adevăr, chiar din primele zile ale domniei a avut probleme neprevăzute, o parte dintre ele fiind legate de noile numiri în funcții. La prima vedere, totul

părea simplu, dar nu era deloc aşa. Sinuciderea soției ministrului de externe a fost consecința acestora şi, după toate probabilitățile, n-avea să fie singura. Auzise că, odată apărută, moda sinuciderilor avea nevoie de două anotimpuri ca să se stingă.

— Aşadar, zise, amintindu-şi de prezența scriitorului de vise, ce poți să-mi spui?

Bătrânul făcu o scurtă plecăciune:

— Nu ştiu de ce m-ai chemat, Prealuminate.

Sultanul Djem îşi aminti că nu-i pusese încă întrebarea la care se gândea.

— Ascultă, îi zise, arătând cu mâna spre raportul lăsat la capul patului. Am citit acolo că de la Palatul Viselor a fost furat dosarul cu visul bunicului meu, Aziz.

Pronunțase cuvintele cu o indiferență evidentă, chiar puțin amuzat. Doar ochii, în timp ce vorbea, îl fixau pe celălalt.

— Ce crezi tu despre asta? îl întrebă, sprijinindu-se în cot.

Chipul nemişcat al bătrânului arăta limpede deznădejdea din adâncuri care-i apăruse pe buze, se ridicase ca un nor pe obraji şi-i umpluse ochii cu teamă şi tristețe.

— E ceva rău, Luminăția Ta, zise fără grabă. Ceva foarte rău.

— Şi de ce, mă rog? întrebă suveranul, cu speranța că tonul său indiferent îl va elibera de neliniştea pe care i-o treziseră cuvintele bătrânului.

— Nu ştiu să vă explic, Prealuminate, răspunse scriitorul de vise cu o voce obosită. Pot doar să vă spun că nu e un lucru bun.

Sultanul Djem îşi schimbă cotul în care se sprijinea.

— Asta ne mai lipsea acum, spuse cu acelaşi zâmbet pe față. Câteva vise furate de un nebun, mare grozăvie!

— Eu n-am pronunțat cuvântul grozăvie.

— Hm, grozăvie, ceva rău, e cam acelaşi lucru, îl întrerupse sultanul. Cu atât mai mult cu cât dosarul era al bunicului meu. Să fi fost al lui taică-meu, treacă-meargă, dar aşa…

Privirea lui Iusuf rămăsese la fel de pierdută.

— N-are importanță al cui e, zise. Este un somn… Adică o uşă deschisă… Ca şi când cineva îți deschide creierul şi se uită înăuntru… Este somnul cuiva din familie… Acelaşi sânge…

Vorba scriitorului de vise devenea tot mai neclară.

— Nu te înțeleg, îi spuse sultanul. Vorbeşte mai desluşit.

Grămăticul dădu din cap pentru a spune probabil că lucrul acesta e imposibil. Dar privirea întrebătoare a suveranului nu prevestea nimic bun.

— Am vrut să spun… că… somnul este ca sângele… toate se găsesc în el… chiar şi peste o mie de ani… semnele rămân… şi mesajele… complet…

— Bătrâne, strigă sultanul, mi se pare c-ai luat-o razna.

Privirea grămăticului era plină de o tristețe ostenită.

— Pedepseşte-mă, stăpâne, zise încet.

— De ce? întrebă sultanul, fără mânie. De ce să te pedepsesc, Iusuf?

Şi repetă întrebarea până ce grămăticul spuse „nu ştiu“.

Cum ar fi putut să ştie el motivele unui suveran? Şi de ce i-ar trebui un motiv pentru a-şi pedepsi un supus?

— Bătrâne, tu îmi ascunzi ceva, zise sultanul Djem după un timp. Spune-mi adevărul, iar eu îți jur de pe acum că te iert. Spune, aşadar, îmi ascunzi ceva?

Iusuf dădu din cap că da.

— E ciudat, spuse sultanul, privind în fugă ceasul de pe perete. Se apropia miezul nopții, iar el ştia că acesta este momentul cel mai bun pentru a smulge mărturisiri. Eşti primul care-mi spune în față că-mi ascunde ceva. Te prețuiesc mult pentru asta, Iusuf. Iar acum, ca să-mi dai satisfacție până la capăt, spune-mi: ce-mi ascunzi?

De nerăbdare, ochii sultanului păreau şi mai albaştri.

— Totul, Luminăția Ta, zise liniştit Iusuf.

Sultanul îşi schimbă din nou cotul de sprijin.

— Adică ce? întrebă aproape în şoaptă, parcă de teamă să nu-l facă pe celălalt să se răzgândească.

Dar teama sa era inutilă. Înainte de a-şi repeta întrebarea, grămăticul începuse să vorbească. Avea o voce monotonă şi calmă. Oamenii asta fac, ascund câte ceva. Chiar față de ei înşişi. Iar când ascunzi de tine ceva, imaginează-ți cum fac cu alții. Hotărârea de a transcrie pe hârtie visele stăpânitorilor nu fusese de bun augur pentru stat. Pentru că din ele puteau răzbate întâmplător la suprafață unele adevăruri care n-ar trebui să iasă niciodată la lumină. Pentru asta, Palatul Viselor fusese mereu o țintă pentru ambasadele străine. Cu ani în urmă, poate că auzise şi el, câțiva tâlhari încercaseră să fure leşul sultanului Aziz, la trei zile după înmormântare. Prinşi, răufăcătorii au recunoscut că adevărata țintă fusese capul mortului, care avea să fie trimis într-o țară europeană pentru a i se studia creierul. Era un vechi obicei, căruia creştinii îi spun „autopsie“ – sinistru, ca multe dintre obiceiurile lor. Voiau aşadar să cerceteze creierul suveranului pentru

a descoperi ceea ce nu reuşiseră să descopere o mulţime de spioni de-ai lor. Şi uite că nici acum, după aproape patruzeci de ani, nu renunţaseră la ideea asta. Atunci n-au reuşit să-i deschidă creierul, dar uite că acum i-au furat somnul.

Sultanul Djem aproape că-i vedea aievea aplecându-se deasupra dosarului cu visele bunicului său, cu lamele subţiri de cuţit sclipindu-le orbitor în mâini. Ce vor face cu ele? se întrebă, şi în momentul acela înţelese că era gata să aţipească.

— Bine, pleacă acum, îi spuse grămăticului. Vreau să dorm.

Prostii, îşi zise, simţind că celălalt ieşise din cameră. Prostii şi tâmpenii de boşorogi. Din cauza lor treburile statului au luat-o la vale în ultimii ani. Făcuse bine că nu-şi povestise nici un vis în cele patru săptămâni. Adevărul e că visase ceva, iar unul dintre vise şi-l mai amintea şi acum: La intrarea în Geamia Albastră, după rugăciune, nu-şi mai găsea încălţările lăsate printre cele ale celorlalţi credincioşi.

Se întoarse pe partea cealaltă. Trebuia neapărat să doarmă. A doua zi avea să fie foarte încărcată. Urma să-l primească pe ambasadorul englez pentru o discuţie importantă privind modernizarea armatei. Marele vizir ceruse un nou împrumut germanilor. Se aştepta o înţelegere secretă cu ruşii în legătură cu popoarele din Caucaz… Iar ei încercau să-i umple capul cu tâmpeniile lor… Visele bunicului său, putrezit cu tot cu oase în pământ… Un nebun, cine putuse să fure dosarul ăla?

Şi-i închipui din nou pe hoţi aplecaţi deasupra somnului bătrânului sultan, cu nişte şorţuri albe medicale legate în faţă, dar de data asta totul îi părea cât se poate de normal. Şi nu tresări nici chiar când unul dintre ei, probabil şeful lor, îşi apropie cuţitaşul alb şi strălucitor să-l taie.

Sultanul Djem dormea.

II

În ultima săptămână din mai, dosarul cu visul sultanului Aziz îi ieşise complet din preocupări, ba chiar şi uitase să mai întrebe de el. Şi-l scosese din minte, aşa cum ai alunga o insectă sâcâitoare, până ce, joi dimineaţă, îşi aminti brusc de el. Poate că vântul, venit de dincolo de pustiurile Crimeii, sau, mai exact, urletul câinilor de stepă, adus de el, purtat peste apele Mării Negre, urletul acela sinistru venit cine ştie de unde, dintr-o disperare fără margini sau dintr-un icnet de vifor,

ce se jucase cu nervii lui întreaga noapte, poate că el îi răscolise gândurile.

— Dosarul! îi strigă în faţă marelui vizir, îndată ce-l zări intrând în biroul său. Deşi îşi ţinuse nervii în frâu, abţinându-se să-i arunce cu călimara în frunte, îşi imagină firicelele de cerneală şiroindu-i pe frunte, transformându-i chipul într-o mască. Aş putea să-l lovesc cu hangerul, ca înaintaşii mei, iar masca aceea să fie de sânge, îşi zise. În loc să-i arate un dram de recunoştinţă pentru îngăduinţa sa, marele vizir avea o privire rece, cu un punct îngheţat în pupilă. Dosarul furat cu somnul bunicului meu, urlă iar. Nu mi-ai spus nimic despre el.

— Tocmai pentru asta am venit, răspunse celălalt, deschizându-şi geanta şi scoţând de acolo un morman de hârtii. Ochii de linx, emblema poliţiei secrete, imprimaţi pe antet, semănau atât de bine cu cei ai prim- ministrului, încât ai fi putut crede că acesta îndrăznise să şi-i transforme pe ai săi într-un simbol al statului, ca şi când n-ar fi ştiut că emblema fusese schimbată acum o sută de ani în urma unei trădări.

Sultanul privi nemulţumit textul.

— Şi concluzia? întrebă.

— Încă nimic, stăpâne. Dar avem indicii că vinovaţii vor fi prinşi. Între timp, veţi găsi aici câteva lucruri interesante, adăugă imediat.

Mirat, sultanul îi observă zâmbetul. Gândul că celălalt îndrăzneşte să zâmbească în vreme ce sultanul era furios puse stăpânire pe el şi-şi reţinu cu greu avertismentul „ai grijă“.

— Aşa? zise cu o voce şuierătoare.

Vizirul rămase o grămadă de vreme în picioare, aşteptând să i se permită să plece sau o nouă izbucnire de furie. Dar, spre uimirea lui, sultanul Djem îl întrebă dacă auzise şi el urletele din noaptea trecută.

— Nu, Mărite, răspunse marele vizir. Am fost foarte obosit şi am dormit adânc.

Sultanului i se păru că-i vede iar zâmbetul şi strigătul „ai grijă“ îi răsună din nou în cap, mai tare ca oricând.

— Acum să mă laşi să citesc, zise calm.

Raportul despre dosarul furat era amplu. Arestări la Palatul Viselor. Creşterea supravegherii ambasadelor. Dublarea controalelor la punctele vamale. Percheziţii inopinate la domiciliul celor bănuiţi că ar fi în opoziţie, la birourile societăţii de cărbune, la cele paisprezece bordeluri din Galata, la sediul sectei bektaşiene, la uzina de tunuri şi la biserica armenească, unde se spunea că fuseseră găsite arme.

Raportul îl captiva din ce în ce mai mult pe sultan. Erau notate acolo toate

furturile descoperite întâmplător în timp ce erau supravegheați cei bănuiți că ar fi furat celebrul dosar. Fuseseră prinşi astfel cei care au dat lovitura la Banca Islamică şi, imediat după asta, autorii altor furturi, care poate că altminteri n-ar fi fost prinşi, cum erau cei care prădaseră Hanul Nou, birourile salinei de la Marea Neagră, ori cei care furaseră şarpele prințesei Meyrem, şi chiar scrisoarea de dragoste a unui hoge, despre care a mărturisit chiar el după ce s-a căit. N-au scăpat nici cei care furaseră bijuterii şi blănuri scumpe, ori biciul cu care răposatul sultan îl bătuse pe ministrul de externe cu o zi înainte de semnarea tratatului cu Vaticanul. Au fost dibuiți şi hoții care furaseră sculele de lucru ale altei bande de hoți, furt care, în loc să ducă la alte dezvăluiri, a bulversat totul, pentru că tâlharii i-au amețit în asemenea hal pe polițişti, încât aceştia au început să se bănuiască unul pe altul, până ce au fost destituiți şi înlocuiți cu alții, dați afară şi ei cu ceva timp înainte din cauza aceloraşi infractori.

Sultanul Djem începu să râdă în hohote mai ales când ajunse la partea care descria ce se descoperise în urma supravegherii cafenelelor, a birturilor de mâna a doua şi a ambasadelor. Şi leşină de râs atunci când întâlni, printre altele, numele frumoasei şi elegantei soții a ambasadorului italian Pepé, care, după fiecare întâlnire de taină cu vizirul Ali, mergea la medicul Elahim, iar acesta, la rândul lui, luat la întrebări de poliția secretă, povestise că biata femeie venea cu dosul făcut ferfeniță de degetele vizirului. Câteva minute bune sultanul îşi şterse lacrimile, în vreme ce se întreba dacă vizirul fusese atât de tâmpit, încât să nu-şi scoată inelele sau să-şi taie unghiile înaintea întâlnirilor amoroase. Scrise pe marginea raportului: „Să fie supravegheat vizirul“, în vreme ce umerii încă i se mai zgâlțâiau de râs.

În cele din urmă, râsul îi dispăru de pe chip şi fu înlocuit la început de nelinişte, iar mai apoi de tristețe. Îşi aminti vuietul vântului din noaptea trecută, pe marele vizir care, chipurile, nu auzise nimic şi-şi spuse din nou: „Atenție!“

Neîncrezător, răsfoi mai departe raportul. Era ceva ce nu-i plăcea, dar nu ştia nici el ce. Poate dorința lor de a-l distra. Acum, nici râsul lui de adineauri nu-i mai făcea plăcere. Vor să mă ducă cu preşul, se gândi. În raport erau fel de fel de istorioare, dar despre ceea ce-l interesa pe el, de ce fusese furat dosarul cu vise, nimic.

Lăsă paginile pe măsuță şi se plimbă o vreme prin odaie. Fixă îndelung florile şi gratiile de la fereastră. Nu fusese nevoie să se cațăre pe ziduri şi nici să ucidă gărzile ca să ajungă la el. Găsiseră, pare-se, o cale mult mai sigură pentru a ajunge acolo unde nici gândul lui nu putea pătrunde – în cămăruța cea mai

ascunsă din creierul lui…

În acest punct, tocmai în momentul în care-şi imagina cele două zone ale creierului său, una închisă în cealaltă, iar „ei“, printr-o breşă a craniului, puteau pătrunde acolo urmând firul descoperit în visul bunicului său, deci, tocmai în momentul acela, îşi pierdu şirul gândirii, iar epuizarea şi tristețea îl acaparară complet.

III

Ude de ploaie, gratiile de la fereastră îi păreau şi mai negre ca de obicei. Se apropie de uşă, apăsă pe clanță şi, la fel ca de sute de ori până atunci, uşa nu se clinti.

Pe fereastră se zăreau, ca de fiecare dată, o parte a Bosforului şi aceleaşi păsări negre ca gratiile.

Îşi pusese toate întrebările posibile: Cine m-a închis aici? Dacă sunt prizonier, de ce nu mă duc la închisoare şi mă țin în palat?, şi multe altele, până ce a înțeles că servitorul care-i aducea mâncarea era un surdomut de la direcția a IV-a.

Spuneți-mi, cel puțin, ce regim e afară, strigase agitat într-una din zile.

Era primăvară, asta se vedea. Dar nici zborul păsărilor, nici culoarea mării, ba chiar nici fâlfâitul crucilor pe vasele creştine ce treceau prin strâmtoare nu-i dădeau vreun răspuns despre ce se întâmpla dincolo de ziduri.

Când, într-o dimineață, sosi marele vizir, împreună cu trei miniştri, cu un decret care trebuia semnat, se miră mai mult de calmul lui decât de sosirea celorlalți.

Semnă în linişte decretul şi, numai atunci când ei se pregăteau să iasă, îi întrebă cu un glas răguşit:

— Sunt sau nu sunt sultan?

Miniştrii îşi plecară capetele, iar marele vizir zâmbi la fel ca atunci când vorbiseră despre urletul vântului.

— Eşti şi nu eşti, îi răspunse din prag.

Când uşa se închise, începu să strige. Se război cu întreaga lume, îi numi nerecunoscători, trădători, îi blestemă, îi amenință, ceru îndurare.

Într-o altă zi, când îi aduseră la semnat un alt decret, se întâmplă la fel. El semnă calm, apoi întrebă cu jumătate de glas:

— S-a terminat ancheta dosarului?

Marele vizir îl privi țintă. Rosti un abia bănuit „încă nu“.

Acum era sigur că găsiseră dosarul şi lucrau zi şi noapte la descifrarea lui.

Bunicule, gemu într-o noapte. Cum m-ai visat? Şi mai apoi, când se opri din plâns, zise: Ce ai cu mine, bunicule?

Uneori spera că cercetarea dosarului avea să-i aducă mântuirea. Dar avea şi zile când devenea apatic. Ca să descifrezi somnul unui om trebuie ani, sau poate chiar decenii. Se spunea că în mânăstirile din Tibet există cărți despre asta. Dar erau scrise într-un alfabet necunoscut, iar călugării care-l cunoşteau orbiseră de la strălucirea zăpezii.

Când veniră pe la începutul verii cu un teanc de decrete, printre miniştri îl zări şi pe vizirul Ali.

Semnându-le, nu-şi dezlipi privirea de la inelele de pe lungile lui degete. Continuă să le privească şi după ce termină de semnat, ceea ce-l nelinişti pe vizir. Ceilalți, văzând ce se întâmplă, aşteptară ca sultanul să strige la ei.

El se apropie într-adevăr de vizir, dar în loc să se enerveze, în loc să urle „inelele mele“ sau ceva asemănător, în privirea sultanului apăru o curiozitate jucăuşă, aproape copilărească. Imediat după asta, se apropie şi mai mult de celălalt, ca pentru a-i studia mai bine degetele, şi brusc începu să râdă în hohote, un râs în urma căruia ori te prăbuşeşti fără vlagă la pământ, ori izbucneşti în plâns.

Tirana, mai 1995

Neamul Hankonaților
Cronică de familie

1

Cu două zile înainte ca Basri Hankon să cumpere terenul de casă, a avut loc procesul lui cu Jahja Toro pentru Țarina Mierlelor, cum se numea postata de loc pentru care între cei doi exista o nestinsă duşmănie. Cum vechile hrisoave nu puteau delimita clar hotarul (în plus, un pârâu care trecea pe acolo încurcase şi mai mult lucrurile), judecata a hotărât că trebuia decis prin jurământ. După vechiul obicei, jurământul s-a făcut la locul cu pricina, la Țarina Mierlelor, în prezența cadiului Gjirokastrei, Abdulkadir efendi, în dimineața zilei de marți, 20 martie 1703. Basri Hankon a jurat strâmb şi a câştigat procesul. Înainte de venirea cadiului cu slujbaşii stăpânirii, şi-a mânjit tocurile încălțărilor cu clisă din ogorul lui, vecin cu cel al lui Toro, pentru care se judecau, iar când cadiul, rămas împreună cu slujbaşii în mijlocul Țarinii Mierlelor, l-a îndemnat să se jure pe sfântul Coran, Basri Hankon a rostit fără să-i tremure glasul: „Mă jur pe acest sfânt Coran că pământul aflat sub picioarele mele este pământul meu".

Şi aşa, Țarina Mierlelor, prea mică pentru o duşmănie atât de mare, a fost lipită moşioarei lui Basri. Ogorul acesta, ca toate moşiile lui Basri, ale lui Jahja Toro şi ale celorlalți din jur, făcuse parte din timarul spahiului Sinan Bejogllu, acordat prin decret împărătesc acestuia drept plată de război după campania din Ungaria. Cât trăise, spahiului Sinan i se dusese buhul în oraşul Gjirokastra pentru numeroasele manevre pe care le făcuse cu o parte dintre pământurile timarului său. Lucru justificat, de altfel, căci de la fiecare mişcare spahiul câştigase o taxă de vânzare egală cu o zecime din valoarea pământului vândut. Se ştia că în uriaşa împărăție toți timarioții făceau acelaşi lucru, numai că ar fi fost imposibil să găseşti undeva un altul mai încurcă-lume decât Sinan Bejogllu. Atât de adevărat a fost lucrul acesta, încât la moartea lui, când timarul, tot prin decret imperial, i-a fost transferat spahiului surd Turhan, erou al luptei de la Kârk-Kilise, a fost practic imposibil să găseşti hotarele ogoarelor şi țarinilor

aflate pe cuprinsul timarului. Totul fusese făcut harcea-parcea, aşa încât până şi judecătorii din Gjirokastra, vestiţi pe tot cuprinsul statului otoman pentru competenţa lor, n-au fost în stare să se descurce în harababura lăsată de Sinan. Chiar în momentul acela Basri Hankon a profitat de zăpăceala generală şi a deschis procesul contra vecinului său pentru Ţarina Mierlelor, proces pe care l-a câştigat, cum se cunoaşte, chiar dacă din momentul acela lumea a început să-l socotească sperjur.

2

În realitate, nimeni nu ştia de unde a venit Basri Hankon în oraşul Gjirokastra. Până atunci, acolo nu existase nimeni cu numele acesta. Unii spuneau că ar fi coborât din Lungeria, alţii, din munţii Tepelenei. Un lucru era sigur: acest înaintaş al Hankonaţilor coborâse de undeva şi, asemenea pârâului care se umflă când coboară la şes, tot astfel i se-ntâmplase şi lui de când ajunsese în Gjirokastra. S-a ivit mai întâi cu câţiva saci cu sare, încărcaţi pe spinarea unui catâr, şi a continuat să umble aşa vreme de doi-trei ani. Vindea sare la stânele de iarnă din jurul oraşului, până ce a reuşit să deschidă o prăvălioară în vecinătatea Hanului Vechi. Imediat după asta a cumpărat, pe bani puţini, o aripă a unei case pe jumătate dărâmate din cartierul Palorto. A reparat la repezeală dărâmătura aia, de unde, într-o dimineaţă, au răsunat voci de femei şi copii. Era familia lui, despre care până atunci nu ştiuse nimeni nimic şi despre care, la fel ca şi despre el, unii spuneau că ar fi coborât din Lungeria, iar alţii, din munţii Tepelenei.

Patru ani mai târziu, Basri Hankon s-a hotărât să ia în arendă o parte din timarul lui Sinan Bejogllu, aflată în vecinătatea oraşului. A luat apoi ţarina mlăştinoasă a unui creştin, la graniţa cu ogorul lui Jahja Toro, din păcate pentru acesta din urmă, şi pentru o vreme, pe lângă munca câmpului, a continuat să se ocupe şi cu vânzarea sării.

3

Terenul pe care Basri Hankon l-a cumpărat pentru casă, imediat după ce a câştigat procesul, era o coastă despădurită, plină de bolovani şi mărăcini. Oricine

l-ar fi văzut ar fi strâmbat din nas, dar el era bucuros nevoie mare. Uite, pe coasta asta o să înalț o casă cu două etaje, spunea. Voia o casă mare, cu porți duble, cu pivnițe, cu rezervor de apă şi alte acareturi, cu camere de iarnă şi cuhnie, cu cel puțin cinci-şase hornuri.

A crezut că, adăugând peste moşioara lui Țarina Mierlelor, va fi în măsură să facă față cheltuielilor pentru casă, dar n-a fost să fie aşa. Oamenii, care ştiau treaba cu jurământul mincinos, şuşoteau că Basri Hankon nu se va bucura niciodată de spor şi belşug în casă. În vreme ce el, care era la curent cu tot ceea ce cleveteau vecinii, clătina din cap şi mormăia: „Ştiu eu de unde-mi vine mie ghinionul. Nu de la jurământul strâmb, ci de la *ceza*“. Era vorba despre taxa pe care o plăteau ghiaurii pentru pământ. Basri Hankon era musulman şi, conform Şeriatului, era scutit de taxa pe pământ, dar nenorocirea făcea ca ogorul acela să fi aparținut cândva unui creştin, fiind deci supus taxării. Conform legii, chiar şi atunci când pământul îşi schimba stăpânul, vechea taxă rămânea, ca un blestem, în cârca noului proprietar.

Adevărul e că Basri Hankon ar fi ajuns sărac lipit dacă n-ar fi avut Țarina Mierlelor. Deşi nu era nici a treia parte din ogorul lui de dinainte, ea l-a ținut în viață, fiindcă pentru ea nu plătea nici o dare. Pământul meu m-a nenorocit, spunea Basri, în vreme ce pârlita de țarină mă ține viu.

4

Temeliile casei lui Basri Hankon au rămas aşa doi ani la rând. De sub ele ieşeau din când în când şoareci şi scorpioni. Las’ să iasă, spunea el, aşa fuge necazul de om.

Când la dugheană, când pe câmp, muncea ca un bivol. Taxele au crescut din nou în 1709, iar el nu reuşea să adune banii pentru casă. Dintr-o socoteală pe care o făcu înțelese că scoate mai mulți bani din sare decât din recoltă şi, doi ani după asta, cu excepția Țarinii Mierlelor, pe care o cultiva, lăsă pârloagă cealaltă parte a câmpului. Spahiul Turhan era într-adevăr surd, dar înțelegea totul, iar legile le cunoştea bine. În anul al treilea, pe baza legii care interzicea lăsarea ogoarelor pârloagă, rupse învoiala cu Basri Hankon şi-i dădu terenul unui creştin din cartierul Varosh. Aşa încât moşioara reveni din nou la vechile hotare, iar Basri rămase doar cu Țarina Mierlelor.

Culmea e că, scăpat de sarcinile pământului şi rămas doar cu o postată de ogor, care era bună, în comparaţie cu celelalte, şi pentru că avea ieşire la drumul mare, Basri Hankon se puse din nou pe picioare.

5

Lucrările la casă s-au reluat în luna aprilie. S-a renovat fundaţia, s-au adâncit groapa bazinului şi borta pivniţei. Sacrificiul la temelii s-a făcut pe 28 aprilie: un berbec negru cu două perechi de coarne. Toamna a găsit zidurile cât statul de om. Anul acela a fost cu profit pentru Basri Hankon. Salinele mari din nord, proprietatea sultanei-mamă, i-au fost date în folosinţă paşalei din Berat. Ceea ce a sporit comerţul cu sare în acea parte a statului. Basri Hankon a câştigat grămezi de bani. Nu se mai ducea aproape deloc la Ţarina Mierlelor. Îşi trimitea fiii. El se ocupa doar cu sarea. Nu pot renunţa la sărătura asta, spunea aproape în glumă. Catârii lui duceau acum sarea nu numai la stânele de iarnă din jurul Gjirokastrei, ci până la Saranda, ba uneori chiar şi mai departe, la Ioannina.

6

Ridicarea casei s-a prelungit cu şase ani. Basri Hankon se ducea zilnic să-i supravegheze pe zidari. Se îngrăşase, păşea greu. Şi totuşi nu lăsa nimic la voia întâmplării: stâlpii, calitatea varului, plăcile de piatră de pe acoperiş, nici măcar pragurile uşilor.

În anul al patrulea, la Gjirokastra a izbucnit holera. Lucrările au stagnat luni de-a rândul. Din cauza molimei, preţul varului a crescut de patru ori. Era folosit împotriva holerei. Înainte de a reîncepe lucrările, Hankon a aşteptat să scadă preţul varului.

În anul al şaselea s-a pus al doilea acoperiş, zăbrelele la ferestre, pietrele de moară pentru măcinat grâul, ţevile pentru umplerea cisternei cu apă, hambarul pentru grâne, poarta cea mare cu drugul de lemn ce avea să fie tras noaptea. Nimeni nu i-a văzut când s-au mutat în casa cea nouă, aşa cum nu-i văzuse nimeni coborând din Lungeria sau din munţii Tepelenei. Într-o dimineaţă din toamna aceea, din toate cele şase coşuri ale căsoiului ieşea fum. S-au aprins

focurile la Hankonați, spuneau vecinii de la deal şi de la vale. Era pentru prima dată când le spuneau Hankonați.

Căci nu degeaba se zice că „fumul ține casa“.

7

Proviziile din cămara de iarnă: brânză 112 ocale. Unt 11 ocale. Grâu 14 chintale. Porumb 2 chintale. Ulei de măsline 6 burdufuri. Măsline 2 butii. Zahăr 2 chintale. Bulgur 60 ocale. Pastramă 140 ocale.

Basri Hankon deschidea din când în când caietul în care înşirase cifrele acestea şi, cine ştie de ce, clătina din cap. Nu era clar ce-l bucura şi ce-l nemulțumea din asta.

Într-o noapte a plesnit unul dintre vasele cu brânză. Întreaga familie a sărit din pat din pricina bubuiturii. Mirosul de saramură urca din pivnițe în odăi. A plesnit ochiul rău, a spus nevasta lui Basri.

Într-o altă noapte au sosit primii musafiri. Repetând mereu acelaşi ritual: au coborât din munte, nevăzuți de nimeni, de-ai fi putut crede că-s nişte umbre ce se dădeau drept oaspeți, doar pentru a confirma tradiția, iar Hankonații să-şi poată onora numele de casă primitoare.

8

Cisterna s-a umplut cu apă în prima noapte din decembrie. Mai plouase şi înainte, dar ploile acelea fuseseră cu tunete şi fulgere, iar Hankonații, după vechiul obicei, nu voiseră ca cisterna să se umple, de prima dată, cu apă din aceea năvalnică. Au aşteptat o ploaie liniştită, mocănească, şi doar în prima noapte din decembrie, când a început într-adevăr o asemenea ploaie, au apropiat pâlnia de jgheabul colector, rugându-se Domnului ca viața neamului lor să curgă de acum înainte liniştită şi fără oprelişti, la fel ca ploaia aceea.

9

În următorii zece ani scurşi după isprăvirea casei s-au căsătorit cei cinci băieți şi singura fată a Hankonaților. Basri Hankon a murit imediat după nunta celui de-al treilea. Moartea lui a produs mai mult linişte decât tristețe. Când băieții au plecat să cumpere loc în cimitir, au simțit o amărăciune aidoma cu aceea din ziua în care se semnaseră actele de proprietate. Apoi, când sicriul ieşea pe poartă şi cineva a rostit vechea zicală: doar din casa pustie nu iese mortul, ei au priceput că aşteptaseră de mult moartea aceea, şi asta nu pentru că le fusese greu cu bătrânul, ci pentru că de ceva vreme începuse să-i îngrijoreze faptul că până atunci o cam ignoraseră. Era ca şi când, în absența morții, nici viața nu avea mare valoare. Acum, când îi lovise necazul, simțeau că sunt o casă adevărată. Cu porți mari, cu proprietăți, dar mai ales cu mormântul acela din Cimitirul Socului. Era o iarnă geroasă, cu război. Luptele izbucniseră departe, la granița de nord a statului, dar nimeni nu ştia unde anume. O parte dintre timarioții plecați într-acolo nu se mai întorseseră. Basri Hankon a fost îngropat în vechiul cimitir musulman. I-au pus două pietre pe mormânt, cum se făcea de obicei, una la cap, cealaltă la picioare, pentru a arăta că oricât s-a zbuciumat şi a hălăduit în viață, când colo, când dincolo, ca un tigru flămând, locul lui în lumea asta nu era mai mare decât bucata de pământ dintre doi bolovani.

O săptămână mai târziu a murit bătrâna lui mamă, şi, în aceeaşi iarnă, nevestele celor doi feciori mai mari au născut băieți. Văduva lui Basri, Sabeko, era bolnavă, iar bucuriile, în loc s-o aline, o întristau mai mult. Au consultat-o mulți doctori, unul dintre ei sosit tocmai de la Sofia, dar nu i-au dat de capăt bolii. Spunea că are coşmaruri. Când unul dintre medici i-a cerut să le povestească, ea s-a străduit cât s-a străduit, dar n-a rostit decât câteva vorbe fără cap şi coadă. Singurul din care se mai înțelegea câte ceva a fost acela în care i se arătau încălțările pline de noroi ale lui Basri. Fireşte că medicul, care nu ştia povestea cu jurământul strâmb, n-a priceput o iotă.

10

După moartea tatălui, Hankonații cei tineri s-au pus pe treabă pentru a-şi spori câştigul din negoț. În anul acela a ieşit noul regulament pentru comerțul cu sare, unde taxa la vânzare, de la o *akce* la trei măsuri de sare, cum fusese, s-a majorat la o *akce* şi jumătate. Asta i-a supărat la început, ba chiar s-au gândit să

abandoneze negoțul, dar apoi şi-au amintit de porunca tatălui lor, ca, oricum ar fi mers treaba, să nu renunțe la sare, şi aşa au şi făcut.

Odată cu taxa pe sare le-a mai căzut pe cap o nenorocire: singura lor soră a fost gonită de bărbatu-său. Au făcut tot ce se putea face pentru a convinge familia soțului s-o primească înapoi, dar fără folos. Unii spuneau că cearta pornise din pricina zestrei, alții aveau o variantă diferită. Atunci, frații au încercat s-o mărite din nou, la repezeală, ca să scape de ruşine. Dar asta nu era ceva ce să faci bătând din palme. Vechile familii din oraş îi priveau cu neîncredere pe aceşti venetici, porniți să facă orice pe grabă. Lor nu le plăcea pripeala asta. Zilele se depănau cu iuțeala lăsată de Dumnezeu, în vreme ce Hankonații păreau că vor să le schimbe cursul. Iar lucrul acesta nu-i era nimănui pe plac. Nu degeaba spuneau bătrânii: Cățeaua care se grăbeşte fată pui orbi.

Izgonirea fiicei din casa bărbatului o făcu să se prăbuşească şi mai tare pe bătrâna şi bolnava ei mamă. În cele din urmă, cadiul Abdulkadir, bărbat văduv de şaptezeci şi doi de ani, slujbaşul care judecase pricina de la Țarina Mierlelor, a cerut-o de nevastă pe tânăra gonită de soț. I-au dat-o imediat. Cadiul era om învățat, cărțile lui ocupau locul pe care ar fi încăput jumătate din recolta Hankonaților. S-au bucurat cu toții, cu excepția bătrânei mame, Sabeko, căreia bucuria, ca de fiecare dată, îi făcea mai rău ca supărarea. Au consultat-o din nou o sumedenie de medici sosiți tocmai de la Alagehisar, fără a-i putea spune de ce boală suferă. Au dus-o din nou la bătrâna Kadâné, i-au dat să fumeze haşiş, să mănânce carne de arici şi urzici fierte, dar starea ei nu s-a îmbunătățit. Visa mereu încălțările lui Basri. Merg, spunea, se duc departe şi nu le pot ajunge.

Unul dintre medici spuse că încălțările acelea, dacă chiar existaseră, trebuie îngropate adânc pentru a n-o mai chinui pe bătrână. Le căutară prin toate ungherele căsoiului, dar n-au dat de ele. Cum s-ar părea, bătrâna văduvă le ascunsese.

11

Odată cu noul valiu sosi şi o iarnă cumplită. Grinzile acoperişului scârțâiau de ger ca şi când ar fi fost vii. Pe vechiul valiu se spunea că-l exilaseră la Kârk-Kilis. Nu se ştia de ce. Unii spuneau că din pricina răutății lui, alții, dimpotrivă – pentru că se purtase foarte omenos.

Valiul cel nou a pietruit drumul spre Ioannina. Cărăuşii s-au bucurat. Hankonaţii au mai cumpărat doi catâri pentru a căra sarea. Tot în anul acela, fratele cel mare, Hatib, s-a despărţit de ceilalţi. Nu şi-a construit altă casă, ci a ridicat câteva odăi în aripa de apus a căsoiului, care şi fără ele era destul de mare. N-a izbucnit nici o ceartă pentru împărţirea acareturilor, deşi ar fi fost mai bine să fi izbucnit. În locul ei, în gospodărie s-a instalat luni de zile o mânie surdă, începând de jos, de la cisterna de unde umpleau găleţile cu apă, şi până sus, în odaia unde se bea cafeaua. Asta i-a distrus bătrânei văduve şi bruma de sănătate pe care o mai avea. S-a închis în camera ei, de unde n-a mai ieşit. De data asta nici pe medici nu i-a mai primit. Atunci, pentru a o linişti, i-au spus că fraţii s-au împăcat. Ceea ce, cum se poate bănui, i-a făcut şi mai rău. A murit după trei zile. Totul a decurs conform obiceiului. Au adus bocitoare s-o jelească, pentru că nurorile nu ştiau încă s-o facă după tradiţie, şi au îngropat-o alături de soacră-sa, de bărbatu-său şi de copilul celui de-al doilea fiu, mort cu un an în urmă, înainte de a împlini anul. Ningea atât de tare, încât cu greu au găsit mormintele.

Acum, Hankonaţii aveau patru morţi în Cimitirul Socului, cum i se spunea cimitirului orăşenesc din cauza tufişurilor de soc care se înmulţiseră de jur împrejurul gardului de fier. Dar cele patru morminte nu erau destule pentru ca ei să poată fi socotiţi localnici.

12

După moartea bătrânei Sabeko, fraţii s-au separat. Doar Ţarina Mierlelor şi dugheana de sare le-au păstrat în devălmăşie, fiecare cu partea lui. Asta a făcut ca şi duşmănia, care a mocnit mult timp între ei, să nu iasă pe faţă. Cumnatul lor vârstnic, cadiul Abdulkadir, a tras sforile ca totul să se rezolve cu binişorul.

Casa s-a extins şi mai mult. În aripa de nord au construit câte două odăi pentru fiecare dintre fraţii mai mici. Acum, flăcăii, care aveau în jur de douăzeci de ani, se rătăceau mai mereu prin coridoarele întunecate ale căsoiului.

Abdulkadir a murit în vreme ce aranja treburile cumnaţilor. Aşa încât sora lor, Shano, a rămas văduvă. A cerut-o un militar. Fraţii s-au adunat, s-au sfătuit şi i-au dat-o. La puţin timp după aceea, omul a fost chemat la oaste şi a plecat să lupte cu răsculaţii din nordul Albaniei. Se zvonea că acolo poşta nu

funcționează.

13

Din capitala sangeacului a sosit o ordonanță cu reguli noi privind negoțul cu păcură, cărbune, sare, dar şi reglementări la măsurarea mătăsii şi folosirea cântarelor. Au fost anunțate, de asemenea, noile taxe comerciale. Pentru orice măsură (fructe, orez, miere, unt, caş), câte două *akce*. La o căruță de lemne, două lemne. La patru berbeci tăiați, o *akce*. La un cal vândut, vânzătorul şi cumpărătorul, fiecare, câte două *akce*. Taxa locului pentru a vinde la târg, pentru femei, o *akce*, pentru bărbați, două *akce*.

În cartierul de jos au venit şi s-au stabilit câteva familii mari din nord, cu două religii: catolici şi musulmani, în acelaşi timp. Toți erau curioşi să-i vadă. Apoi au fost dezamăgiți. Oameni ca toți oamenii: cu nas, cu gură şi ochi. Doar vorba, ca la toți veneticii, era altfel. O singură nedumerire, cum să înghesui două biserici în acelaşi suflet? Poate că din cauza asta erau atât de încruntați.

Unul dintre noii veniți a cumpărat o pârloagă vecină cu Hankonații. I se spunea Ali Shkreli, dar se zvonea că de fapt ar fi Ali Shën Karli, deşi după slujba de la biserică mergea să se roage la geamie. Cât trăieşti, tot auzi, ar fi spus Sabeko dacă ar fi trăit, găsind astfel încă un motiv de supărare.

14

Împreună cu decorațiile, a sosit şi vestea morții pe câmpul de luptă a celui de-al treilea soț al surorii Shano. A fost mare jale. Femeia a ținut doliu un an întreg. În martie s-a măritat din nou. De data asta cu un slujbaş de la vamă. Doi dintre frați, cel de-al doilea şi cel mai mic, n-au fost de acord. Nu se ştie de ce. Disperată să aibă copii, a rămas pentru prima oară gravidă cu bărbatul ăsta, al patrulea. A născut o fată.

În timpul ăsta, în neamul Hankonaților se născuseră o mulțime de copii. Numai dugheana de sare rămăsese la fel. I se adăugase doar o magazioară în spate, unde erau încărcați catârii.

15

În 1729, decretul împărătesc pentru darea în exploatare a salinelor a întârziat. Nu se ştia de ce. În fine, a fost publicat pe la sfârşitul lui aprilie. Pe 8 mai, conform obiceiului, a început treaba la saline, dar întârzierea decretului a dăunat mult comerțului. Câştigul a scăzut simțitor. Hankonații n-au strâns nici jumătate din proviziile pentru iarnă. Şi, ca şi când asta n-ar fi fost de ajuns, nevasta fratelui cel mai mic, a lui Kaskapan, a murit de o boală căreia i se spunea „ariciul negru". Era cea mai frumoasă dintre nurorile Hankonaților. Medicii au operat-o în două rânduri. I-au scos mai întâi jumătate din sânul stâng, dar asta părea că l-a turbat şi mai tare pe „ariciul negru". S-a ofilit, sărmana, de tot. A murit la sfârşitul toamnei aceleia. În chinuri mari. Au îngropat-o lângă socru şi soacră.

Doliul părea că-i apropie din nou pe frați. Au trudit mai mult ca oricând pentru a recupera pierderile din sare. Țarina Mierlelor, mănoasă ca de fiecare dată, a dat recoltă bună de porumb. Se părea că au depăşit oarecum necazul cu doliul, când s-a întâmplat ceva la fel de neprevăzut: cel de-al treilea frate, Bardhush, a anunțat că va pleca în hagialâc la Mecca. Au încercat să-l facă să se răzgândească, dar a fost imposibil. Casa a căzut iar în doliu. Nevastă-sa şi copiii plângeau zi şi noapte. Dar el era greu de scos dintr-ale lui. Se zvonea că un hoge, cu care stătuse mult în ultima vreme, era cel care-l convinsese. A plecat spre sfârşitul celei de-a treia toamne, într-o zi cu vânt, singur-singurel, pe drumul Ioanninei.

16

A murit sultanul. Statul întreg a intrat în doliu, din provinciile în care oamenii se îmbracă în alb, până aici, unde la doliu se poartă negrul. Numele noului sultan a ajuns foarte târziu. Se zvonea despre o lovitură de stat care ar fi izbucnit în capitală, pe care marele vizir o descoperise în ultimul moment.

De la Bardhush, nici o veste. Bărbatul lui Shano a fost închis pentru corupție la vamă. I-au dat o sută şi unu de ani. Nu era nici o speranță să mai iasă viu de acolo. Imediat după ce l-a părăsit, Shano s-a întors acasă împreună cu fata. A rămas acolo trei luni. La începutul anului s-a măritat pentru a cincea oară. De data asta, bărbatu-său era mai tânăr ca ea. Pentru a-şi da consimțământul, l-au

aşteptat pe fratele cel mic, Kaskapan, să se întoarcă de la Ioannina, unde plecase cu caravana cu sare. În ultima vreme îl trimiteau mai des în călătorii, ca să uite de moartea nevesti-sii. El s-a întors, dar părea complet debusolat. Era gata să aprobe orice, aşa încât e evident ce-a spus despre măritişul soră-sii. N-avea însă de gând să se însoare. Se spunea că acolo, la Ioannina, se îndrăgostise de o fată tânără. Pentru ea începuse să se îmbrace ca flăcăii şi să poarte pălărie după moda franțuzească. Dar avea momente când nu-i intra nimeni în voie. Privea aiurea şi stătea posomorât, de parcă ar fi fost bătut în cap. Despre drăguța din Ioannina nu pomenea nimic, dar cei care se pricepeau la chinurile amorului puteau să jure că ăsta era motivul. Până atunci, în oraşul nostru nu se mai întâmplase să se îndrăgostească cineva. Se țineau minte patru epidemii de ciumă, şapte de holeră, cinci cutremure, dar despre o boală ca asta, ce-şi lasă semnele pe chipul omului, nici bătrânii nu-şi aminteau nimic, şi nu-şi aminteau să le fi povestit nici părinții, şi tot aşa pe rând.

17

Îmbătrânind, fratele cel mare, Hatib, s-a îngrăşat la fel ca taică-său. Era încruntat ca el şi neînduplecat cu ceilalți. Mergea rar la dugheana de sare, dar nimeni n-avea curaj să-l contrazică. Fratele al doilea, Muqerrem, care-l înlocuia la conducerea treburilor, nu-i semăna fizic deloc. Era înalt şi roşcovan, dar nici el nu era prea vorbăreț. Şedea toată ziua la tejghea, iar de Țarina Mierlelor se ocupa în principal fratele al patrulea, Didin. La vremea culesului, când era multă treabă cu sarea şi nu-l puteau ajuta, tocmeau un om pentru una sau două luni.

După perioada de doliu, au reparat dugheana şi au mărit-o. În afară de magazia din spate, au mai ridicat un depozit. I-au pus acoperiş nou. În plus, au bătut la intrare o firmă pe care au scris: „La Hankonați: comerț angro cu sare“.

18

Pe neaşteptate, a murit Hatib. Într-o dimineață geroasă, din latura de apus a casei s-au auzit urletele nevesti-sii. Murise în toiul nopții, fără să dea vreun semn. Când soția a vrut să-l trezească la cafeaua de dimineață, era rece de-a

binelea.

A fost jale mare. Au venit şi cei care până atunci n-au avut nici o treabă cu Hankonații. Cum se întâmplă adesea cu veneticii, moartea este cea care-i apropie pas cu pas de localnici. Cu ocazia asta, Hankonații aveau acum în cimitirul oraşului nouă morminte (şase mari şi trei mici, de copii). Nu erau puține, dar nici multe nu puteai spune că sunt.

La două săptămâni după moartea lui Hatib, frații rămaşi, împreună cu Shano, s-au adunat la sfat şi au hotărât ca, după cum cerea obiceiul, fratele cel mic, Kaskapan, să se însoare cu văduva lui Hatib. Numai că el nu voia nici în ruptul capului. Şi nici ea, deşi părerea ei nu conta. Mai apoi s-a aflat că femeia se certase toată noaptea cu frații, plânsese, încercase să se înece în cisternă, dar ei fuseseră de neclintit. Noaptea aceea rămăsese de pomină în familia Hankonaților. Luminile se aprindeau când în aripa de apus, când în camera de oaspeți, când în latura de nord, unde erau odăile fraților mai mici. Cum au reuşit să-i convingă, numai Dumnezeu ştie. Se spune că, la sfârşit de tot, Kaskapan ar fi zis: Biata mea soție, în mormânt lângă Hatib, eu, cu nevasta lui, în pat.

Toată săptămâna aceea a plouat mărunt, ziua şi noaptea. Nu degeaba se spune: Femeia văduvă, ca noaptea fără lună. Nouă luni mai apoi, ca şi când ar fi rămas grea din disperarea ploii aceleia mocăneşti, văduva a născut o fată. I-au spus Roxana, un nume ciudat, cum nu se mai pomenise prin părțile acelea. S-a zvonit că aşa o chemase pe fata de care se îndrăgostise Kaskapan la Ioannina.

19

A sosit un firman împărătesc de la Istanbul care interzicea fărâmițarea ogoarelor timariote. Au fost cercetate, printre altele, unul câte unul, actele cu care fuseseră vândute părți din vechiul timar al lui Sinan Bejogllu şi, la fel ca-n alte dăți, judecătorii s-au încurcat rău în ele. Au deschis fel de fel de registre şi dosare, dar, cu cât le cercetau mai mult, cu atât mai greu le era să se pronunțe. Atunci au procedat ca în celelalte rânduri, au închis totul şi au lăsat lucrurile aşa cum erau. În timpul acesta, cele cinci procese mergeau înainte de douăzeci şi ceva de ani şi, după cum se părea, n-aveau nici o şansă să se încheie. Cât despre Țarina Mierlelor, deşi judecătorii au fost, de câteva ori, cât pe ce să rezolve încurcătura, situația a rămas, ca şi până atunci, la fel de neclară.

Taxele pe sare au crescut din nou. În plus, drumurile străbătute de caravane au devenit nesigure. Vreme de două ierni, Hankonații au dus-o rău de tot. Hambarele erau pe jumătate goale. De la Bardhush, nici o veste.

Între timp, s-au logodit cei doi fii ai lui Hatib. Cel de-al treilea, pe care-l chema Basri în amintirea bunicului, era tare bolnăvicios. Au logodit-o şi pe fiica cea mare a lui Muqerrem, la Dunavatul de Sus. Fata lui Hatib, Hato, era foarte urâtă şi n-o voia nimeni. Copiii celorlalți fii erau încă mici. Cât despre Shano, ea n-a mai făcut copii nici cu ultimul soț. Cinci bărbați şi abia de făcuse o fată. Era îngustă-n şale. După moartea celui de-al cincilea soț, nu s-a mai întors la frați şi nici nu s-a mai măritat. A devenit procesomană. Adevărul e că avea procese cât pentru o sută de ani, începând cu încurcăturile pentru partea care i se cuvenea din casa celui de-al doilea soț, Abdulkadir, şi până la moştenirea de la ultimul soț, contestată de familia lui. Câteodată câştiga, alteori pierdea, dar oricum ar fi fost, nu se lăsa păgubaşă. Se spunea că fiica ei, Selmana, era la fel de urâtă ca verişoară-sa, Hato, dar avea noroc şi începuse deja să fie cerută de nevastă. Numai că Shano nu se grăbea.

20

O mare nenorocire a căzut pe capul Hankonaților în ultima decadă a secolului. A izbucnit războiul între paşalâcul Shkodrei şi cel al Beratului pentru salinele din nord. Nici decretele sultanului, nici vizirii trimişi unul după altul nu i-au putut împăca pe cei doi guvernatori certăreți. În cele din urmă, Bushatliii din Shkodra au ocupat cu forța salinele şi au devenit stăpânii lor. Aşa încât toate caravanele din sud au fost blocate. Hankonații erau disperați. La început s-a zvonit că sultana-mamă avea să-i pedepsească pe Bushatlii şi va deschide din nou drumurile pentru negoț, lucru care nu s-a adeverit. Drumurile au rămas închise. Sarea a început să vină acum dinspre stepele din Karabogdan. O aduceau caravănarii armeni, care erau mai şmecheri decât evreii, şi nici n-au vrut să audă de vreo învoială cu Hankonații.

Aceştia şi-au închis dugheana. Falimentul era aproape. Țarina Mierlelor, oricât de rodnică ar fi fost, nu-i putea hrăni pe toți. Nici ajutoarele sau împrumuturile luate de la Shano nu le puteau opri prăbuşirea. Casa lor falnică părea lovită de doliu. Nici zgomot de oale nu se mai auzea. Hambarele erau aproape goale. Cade

şoarecele şi-şi sparge capul, cum spune o vorbă veche. S-au dus Hankonaţii, şopteau oamenii, atât le-a fost.

Dar ei au rezistat. I-a salvat ceva ce nici prin cap nu i-ar fi trecut cuiva: ţiţeiul. Se spune că ideea i-ar fi venit lui Kaskapan. Şi-a amintit de călătoriile lui cu caravana de sare. Într-o dimineaţă de aprilie, trei dintre fraţi au plecat într-o direcţie necunoscută, călare pe catâri. Au lipsit zile întregi. Când s-au întors, erau bucuroşi nevoie mare. Din negustori de sare deveniseră negustori de ţiţei. Casa lor mare era iarăşi plină de gălăgie.

Dughenei i-au făcut câteva reparaţii rapide. Au dărâmat magaziile pentru sare, şi în locul lor au adus câteva rezervoare imense, ale căror închizători de fier scârţâiau când se umbla la ele. Cântarul mare, care nu le mai trebuia, l-au vândut. Acum, de jur împrejurul clădirii nu mai sclipeau bobiţele albe de sare, ci apăruseră câteva pete închise la culoare, ce uneori păreau de-un liliachiu închis, alteori măslinii. Câteodată nu erau nici aşa, nici aşa, ci aveau nişte sclipiri sinistre, venite dintr-o altă lume, şi asta mai ales în lumina lunii.

Şi tabela de la intrare au schimbat-o. În locul celei vechi, deja ruginită, au pus una nouă: „La Hankonaţi: comerţ de ţiţei angro şi en détail“. Se-nţelege că Suleiman Kristo, care era singurul negustor de ţiţei din Gjirokastra de când se ţinea minte, a turbat de necaz.

Acum Hankonaţii au început să miroasă a ţiţei. Şi nu numai bărbaţii şi băieţii care lucrau la magazin, ci şi casa lor, ograda, ba chiar şi femeile lor, care nu ieşeau niciodată din curte.

21

Din capitală au sosit noile taxe, dar cea pentru ţiţei a rămas neschimbată. În casa Hankonaţilor era din nou voie bună. În cursul anului au avut loc trei nunţi, una după alta. S-a măritat fiica cea mare a lui Muqerrem şi s-au însurat ambii fii ai lui Hatib. Nunţile băieţilor s-au făcut cu tam-tam şi, ca să arate că acum erau mari şi tari pe piaţa ţiţeiului, au aprins atât de multe torţe, încât toată uliţa, de la Piaţa Veche, unde erau miresele, şi până la Hazmurat, era luminată ca ziua. În toiul petrecerii a fost împuşcat, din întâmplare, cel de-al patrulea frate, Didin.

Cât despre fata lui Muqerrem, ea, la fel ca şi mătuşa Shano, a luat un militar. Chiar a doua zi după nuntă, el a luat-o şi au plecat la Paşaliman, unde era angajat

de ani buni la baza maritimă.

Cu toate cheltuielile de nuntă, bunăstarea Hankonaților sporea zi de zi. Față de sare, la care se puteau calcula exact cantitățile vândute, prețul țițeiului avea destule fluctuații greu de prevăzut. În afara lămpilor obişnuite din casă, oamenii cumpărau din ce în ce mai mult lămpi mari, lampadare, cum li se spunea, pentru ocazii deosebite. Un asemenea lampadar ardea, într-o singură noapte, o cantitate de petrol egală cu cea folosită de opaițele sărăcanilor într-o jumătate de an. În plus, după nunțile fiilor lui Hatib, între casele bogate s-a iscat un soi de concurs, care să aprindă cât mai multe lampadare la nunți. Aşa încât, din când în când, oraşul era luminat a giorno de *masalale* (cum mai erau numite lampadarele în ultima vreme). Deştepți, Hankonații, spunea imamul Ali. Folosesc nunțile copiilor ca să facă reclamă la propria marfă.

22

Şi sorei Shano îi mergea bine. Din toată mulțimea de procese, uneori câştiga jumătate de casă într-un loc, alteori pierdea o baie în altă parte. Dar mai mult ieşea în câştig. Nu avea o casă a ei, ci câte ceva pe ici, pe colo. Aşa că era peste tot şi niciunde. În ultima vreme începuse să închirieze camere întregi, ba chiar şi jumătăți sau sferturi de casă. Poate că a fost primul locuitor al oraşului care a dat camere cu chirie. Fiică-sa, Selmana, era cerută mereu în căsătorie. Dar Shano nu se grăbea nici acum. Am fost măritată de cinci ori, spunea, mă pricep la astea. În plus, cu cât s-o mărita mai târziu, cu atât mai aproape o s-o am la bătrânețe.

Şi pentru că nu le poți avea pe toate, anul s-a încheiat cu o supărare. A murit fratele al patrulea, Didin. Fusese cel mai cuminte dintre Hankonați. Şi s-au mirat toți că tocmai el a fost împuşcat la nuntă. Fără rana aceea ar fi trăit mult şi bine. Pentru că fusese cel mai liniştit nu numai în neamul lor, ci printre toți cunoscuții. În afacerile cu sare şi cu țiței nu se amestecase deloc. Fusese lăsat să se îngrijească de Țarina Mierlelor, şi de ea se îngrijise zi şi noapte, până-n ultima clipă.

23

După moartea lui Didin se făcură câteva schimbări în casă. Văduva lui, ca şi

soția lui Bardhush, cel plecat în hagialâc, s-au mutat împreună cu copiii în aripa de apus, în odăile în care, înainte vreme, locuise Hatib cu ai lui, în timp ce Kaskapan a ocupat aproape toată partea de nord. Cel de-al doilea frate, Muqerrem, a rămas acolo unde era, iar camerele de iarnă, eliberate în urma mutărilor, au fost ocupate de fiii lui Hatib, proaspăt însurăței, fiecare câte una. Din pricina văduvei şi a orfanilor lui Didin, ca şi a copiilor şi nevestei lui Bardhush, care era tot văduvă, ca şi cumnată-sa, ba chiar şi mai şi, căci o omora aşteptarea, laturii de vest a casei a început să i se spună de atunci „Colțul orfanilor“, denumire pe care ceilalți au încercat în zadar s-o interzică.

24

Veniturile Hankonaților creşteau lună de lună. Țițeiul nu era ca grâul sau bumbacul, ploua sau era senin, pe ger sau pe arşiță, el ieşea la fel din pământ. Iar noapte şi întuneric sunt şi vor fi mereu, fără să se termine vreodată, aşa că oamenii vor cumpăra mereu țiței pentru lămpile lor.

Averea Hankonaților era mai mare ca oricând. Proviziile pentru iarna anului 1789 erau cea mai bună dovadă. Brânză 6 putini mari. Unt 40 de ocale. Grâu 12 chintale. Ulei de măsline 12 cazane. Măsline 4 putini. Zahăr 5 chintale. Bulgur 60 ocale. Pastramă 500 ocale. Nuci, migdale, alune 4 chintale. Miere 2 ulcioare. Fructe de India, struguri uscați de Grecia, fistic 4 chintale. Fasole, ceapă, usturoi 130 ocale.

Înstăriți, într-adevăr, dar la ce bun, căci nimeni nu le bate la poartă, bârfeau oamenii.

Şi aşa e, Hankonații nu primeau oaspeți. Se spunea că n-au relații cu ai lor din pricina unei răzbunări. Cine la cine avea datorie de sânge, asta nu se ştia. La început s-a bănuit că ei erau datornicii, drept pentru care se pribegiseră ca să nu-şi plătească tributul de sânge. Apoi s-a spus că era tocmai invers, ei trebuiau să se răzbune şi, dacă nu puteau sau nu voiau s-o facă, fugiseră cu traista-n băț. De ruşine.

Un lucru e clar: când priveau cu nostalgie negurile care urcau coasta muntelui sau coborau de acolo, îşi aminteau cu siguranță de datoria aceea.

25

La sfârşitul anului a fost schimbat valiul. L-au chemat în capitală şi nu s-a mai ştiut nimic de el. Unii spuneau că ar fi fost exilat, alții, dimpotrivă, că i s-ar fi dat o funcție mai mare.

Noul valiu a venit la începutul lui martie. Una dintre gărzile lui a adus, după câte se pare, vestea că în anul acela i se tăiase capul sultanului german, din pricini ce nu se ştiu. Primăvara a fost mai rece ca oricând. Câțiva negustori veniți din Cipru au afirmat că nu germanului îi tăiaseră capul, ci franțuzului. Dar şi asta era greu de crezut. Mai rămânea să vină careva cu vestea că nici germanului, nici franțuzului nu le tăiase nimeni capul, ci spaniolului. Un singur lucru era cert: undeva, în țara aia mare căreia-i spuneau Europa, un rege fusese descăpățânat.

26

Hankonații tocmai îşi băteau capul cum să-şi extindă afacerea (ba chiar se spunea că trebuie să vină un arhitect arvunit pentru treaba asta), când i-a lovit necazul. Pe 30 aprilie, dis-de-dimineață, le-a ars prăvălia.

Un asemenea incendiu nu se mai pomenise în oraş, un foc cumplit, care gemea ca o sălbăticiune. Un foc nemaivăzut, de țiței. Cei care încercaseră să-l stingă se îndepărtaseră îngroziți. În scurt timp, dugheana fusese transformată în cenuşă. Jur-împrejur, locul ardea. Incendiul lăsa în urmă doar scrum.

Marfă blestemată, şopteau vecinii. Se-nțelege că îşi aminteau amănunte de la vechiul proces pentru Țarina Mierlelor, jurământul strâmb al lui Basri Hankon ş.a. Cei mai mulți spuneau că focul izbucnise întâmplător, dar alții îl bănuiau pe Suleiman Kristo, vechiul negustor de țiței, pe care Hankonații aproape că-l ruinaseră.

Odată cu răcirea rămăşițelor prăvăliei s-au rărit şi discuțiile despre ea. A căzut o ploaie care a cufundat peisajul în tristețe şi uitare.

Sarea este mai puțin profitabilă, dar mai sigură, spuneau cei mai înțelepți. În vreme ce țițeiul, aşa repede cum te ridică, tot aşa te şi îngroapă. Căci nu degeaba lăsase cu limbă de moarte bătrânul Basri Hankon: să nu renunțați la sare, băieți! Dar ei nu-l ascultaseră.

27

Dacă nu le-ar fi sărit în ajutor Shano, Hankonaţii ar fi ajuns să-şi ia traista şi să iasă la cerşit. În plus, tot ea i-a ajutat şi în privinţa Ţarinii Mierlelor, pe care ei o abandonaseră după moartea lui Didin.

Din şapte procese pe care le-a avut în anul acela, toate pentru case, a câştigat patru, a pierdut unu, iar două au fost amânate. Cât priveşte Ţarina Mierlelor, de acolo au scos, ca de fiecare dată, recoltă bună. Măcar să avem ce le da copiilor, spuneau ei. Băieţii însuraţi ai lui Hatib, împreună cu fiul cel mic, Basri cel tânăr, stăteau toată ziua pe câmp.

Fiul cel mare al Hankonaţilor, Muqerrem, părea dus dintre cei vii. Poate că i-ar fi dat ascultare, fiind cel mai bătrân şi mai înţelept dintre ei, numai că el tăcea cu încăpăţânare, de parcă-l lovise muţenia. Spune ceva, îl îndemna uneori Shano, spune ceva, frăţioare, nu-i semn bun când omul amuţeşte de viu. Dar el se înverşuna să tacă. Poate că de asta, atunci când se-ntâmpla să deschidă gura, răspândea un miros greu, de pământ. Poate că nici patruzeci de cuvinte n-a rostit până când a închis ochii. Ţi-ai trimis vorbele în moarte înaintea ta, îl jelea Shano.

Acum, cel mai vârstnic dintre toţi a rămas Kaskapan. Dar nici el nu mai era cel dinainte. El, care fusese ca argintul viu şi-ţi fura nasul dintre ochi, cum se zice, acum era de nerecunoscut. Nu doar că umbla jerpelit, dar, când se îmbăta, începea să povestească despre femeia străină de care se îndrăgostise cândva. Apoi se punea pe numărat locurile, puţul lui Malilaj, turnul de răsărit al cetăţii, râpa din spatele Pieţei Vechi, stânca neagră, râul, pârâul lui Ciullo şi aşa mai departe, unde şi-ar fi luat de mult zilele, dacă n-ar fi avut-o pe Roxana, fata pe care i-o născuse văduva lui Hatib. Despre ea se spunea că va fi frumoasa-frumoaselor.

28

Printre toate acestea, atunci când nu se mai aştepta nimeni, s-a întors din hagialâc Bardhush. Revenirea lui le-a adus mai multă tristeţe decât bucurie. Se schimbase complet, aşa încât cu greu l-ai fi recunoscut. Ba chiar unii şuşoteau că nici n-ar fi fost el. Mai spuneau că aşa se întâmplă prin deşertul Arabiei: nisipul îţi dublează chipul. Şi dacă dă Dumnezeu să moară careva în pustietăţile acelea, imaginea lui continuă să bântuie o vreme prin lume.

Aşa sporovăiau oamenii, deşi, dacă l-ar fi întrebat cineva pe el, poate că ar fi fost îndreptățit să spună că cei care se schimbaseră erau chiar Hankonații. Îi lăsase veseli şi bogați, şi-i găsea doborâți la pământ. Sobele din camerele mari erau reci. În prima noapte după sosirea lui au găsit cu greu câteva lemne cu care să facă focul în salonul de oaspeți. S-au strâns cu toții acolo, bărbați, femei şi copii, dar nici la vorbă nu se-ndemnau, şi nici prea bucuroşi nu păreau a fi. Îl priveau pe nou-venit, apoi se uitau unul la altul. Nevastă-sa se abținea cu greu să nu plângă. De ce nu întrebi unde-i Didin, unde-i Muqerrem, unde-s ceilalți, i s-a adresat în cele din urmă Shano. El şi-a ridicat privirea obosită şi a spus: câtă vreme nu-s *aici*, sunt *dincolo*. Apoi s-a rugat o vreme pe covoraş, murmurând întruna, după care a cerut să se culce.

A doua zi s-a dus la cimitir. Hankonații aveau acum acolo paisprezece morminte. S-a oprit în fața fiecărui mormânt. A murmurat şi s-a rugat pentru fiecare. A vorbit mai mult cu ei decât cu cei vii.

Câteva zile mai târziu s-a zvonit că a adus cu el o boală de piele incurabilă. Avea pielea numai răni şi cruste însângerate. Mai bine nu s-ar mai fi întors, spunea nevastă-sa. Fără el, cel puțin eram văduvă. Acum nu ştiu ce sunt.

În oraş au început să-l strige Hagi Bardhush, cum sunt strigați toți cei care se întorc din hagialâc.

29

Au venit noile taxe din capitală, dar Hankonații, pentru prima dată, le-au ignorat.

N-aveau nici ce să vândă, nici ce să cumpere. Catârii îi vânduseră de mult.

Erau amorțiți ca şarpele iarna. Au pornit oamenii să colinde, dar copiii lor nu se vedeau pe nicăieri. Au venit zilele carnavalului, localnicii se buluceau mascați prin oraş, dar ei nici acum n-au ieşit din casă.

Se spunea că nişte călători veniți de departe poposiseră într-o noapte la ei, şi tot aşa pe ascuns plecaseră dis-de-dimineață. Careva a răspândit zvonul că Hankonații se pregăteau să-şi vândă casa şi să plece înapoi de unde veniseră, la munte; numai că datoria aceea de sânge, despre care nu se ştia mai nimic, îi ținea pe loc.

30

Basri Hankon, cel care purta numele lui bunicu-său, era cel mai bolnăvicios dintre fiii lui Hatib. Dar tocmai acest fapt a fost sortit să le aducă o rază de speranță.

Şi iată cum a fost: ca orice beteag, avea un somn chinuit, cu vise şi coşmaruri. În luna decembrie, nu se ştie ce i-a venit că a trimis descrierea unui coşmar la Palatul Viselor, în capitală, acolo unde-şi trimiteau visele supuşii din întreaga împărăție. După patru luni, spre uimirea lui şi a celorlalți, a sosit un mesaj de la Palat, în care i se spunea că visul lui, după ce fusese analizat de comisia respectivă, a fost găsit foarte valoros, pentru că, pe baza interpretării lui, fusese descoperit şi prevenit un complot în oraşul Karagjymryk.

Basri Hankon nici nu ştia că există un asemenea oraş, darămite ceva despre complotul care se urzea acolo. Şi totuşi, pentru visul lui, care a prevenit o nenorocire ce putea lovi împărăția, puternicul Tabir Sarai îi mulțumea şi-i trimitea propunerea să intre în slujba statului. Cu scrisoarea în mână, Basri Hankon s-a prezentat la primărie şi, după un timp, în aplauzele întregii familii, a fost numit funcționar la judecătorie. Era primul din neamul lor care devenea slujbaş plătit al statului.

31

Încetul cu încetul, Hankonații îşi reveneau. Deşi Hagi Bardhush şi Kaskapan erau în viață, frâiele familiei intrau tot mai mult pe mâna nepotului bolnăvicios, Basri Hankon. Şi asta datorită funcției lui de la judecătorie.

Hagi Bardhush şi Kaskapan fuseseră aproape înlăturați de la conducerea gospodăriei. Primul îşi petrecea toată ziua în rugăciuni, iar în puținele ore care-i mai rămâneau îşi ungea pielea cu tot felul de alifii. În vreme ce Kaskapan umbla tot timpul beat. Şi, imediat după al treilea pahar, începea să povestească despre ghiaura de demult.

Aici puțin din salariul lui Basri Hankon, acolo puțin din recolta de la Țarina Mierlelor, unde-i găseai toată ziua pe frații lui Basri şi pe ceilalți nepoți, şi Hankonații au reuşit să strângă o parte din provizii. Dar principalul era salariul. Uite că i-a salvat un amărât de vis, şuşoteau oamenii. Mulți dintre ei au început

să-şi trimită visele adevărate, sau pretinzând că-s adevărate, deşi în realitate erau inventate de ei, în capitala statului. Dar de la Tabir Sarai nu venea nici un răspuns. Conțopiştii care se ocupau cu compunerea scrisorilor au câştigat atunci mulți bani, până ce oamenii s-au plictisit şi au renunțat la asta.

Cât despre Basri Hankon, el declara acum că nu-şi mai aminteşte detaliile acelui vis binecuvântat. Era un câmp prăfuit, presărat cu nişte hârtii zdrențuite şi iarbă țepoasă de jur împrejur – tufe de mărăcini. Doar atât mai ținea minte.

În vremea aceea, ca pentru a încununa revenirea aceea părelnică, s-au căsătorit unul dintre fiii lui Muqerrem şi cele două orfane ale lui Didin. Nunți sărăcăcioase, departe de făloşenia cu care se însuraseră fiii lui Hatib, dar cu multă voie bună, de care avea atât de multă nevoie în anul acela neamul Hankonaților.

32

În primele zile de primăvară au sosit pe neaşteptate câțiva curieri din Istanbul, împreună cu un trimis special al sultanului. În oraş au ajuns pe înserat, iar dimineața devreme s-a aflat că i-au tăiat capul valiului şi că l-au luat cu ei în capitală. O vreme, oraşul a rămas fără valiu.

Pe Hankonați nu i-a bucurat schimbarea cârmuirii. Bănuiau că noul valiu îi va schimba pe slujbaşi. Dar acesta, deşi a venit atât de târziu (şi, de regulă, pentru cârmuitorii care întârzie, ca şi pentru o condamnare întârziată, se fac tot felul de presupuneri sumbre), deci, deşi noul valiu a ajuns la începutul verii, nu a făcut nici o schimbare printre micii sau marii funcționari, cu excepția lui Sheme Turtulli, responsabilul pieței, al cărui post a rămas o vreme neocupat, până când a fost numit acelaşi Sheme Turtulli.

33

În a doua toamnă au izbucnit tulburări în munții paşalâcului vecin, al Vlorei. O săptămână întreagă, drumul de la picioarele oraşului a fost un furnicar de trupe, plecate să înăbuşe răscoala. S-au dus aproape toți timarioții locali, cu valiul în frunte, iar majoritatea nu s-au mai întors.

După încetarea luptelor, ca pentru a mai domoli din bucuria izbândei trupelor împărăteşti, a izbucnit o molimă necunoscută, care a făcut mai multe victime decât războiul însuşi. Pe poarta Hankonaților au ieşit patru sicrie.

Tot în iarna aceea, Basri Hankon s-a însurat. De când lucra ca slujbaş la judecătorie, de când mânca pâinea stăpânirii, cum se zice, câteva familii îl râvneau ca ginere, dar unchii, şi mai ales mătuşa Shano, care avea un cuvânt mai greu de zis decât cei doi amărâți, nu se grăbeau. Nici Basri nu credea că-i venise sorocul. Munca îl făcuse morocănos şi aştepta să fie promovat.

Şi totuşi trebuia s-o facă. Într-o zi, mătuşa Shano se prezentase cu noaptea în cap la uşa casei mari a lui taică-său (aşa veneau de obicei, dis-de-dimineață, când visau ceva frumos sau, mai ales, când aveau vreun coşmar) şi n-a plecat de acolo decât pe înserat. A stat închisă întreaga zi cu cei doi frați, Hagi Bardhush şi Kaskapan, în odaia de oaspeți, punând la cale ceva foarte important. Au priceput cu toții că era vorba despre căsătoria lui Basri Hankon. Afară bătea vântul şi majoritatea coşurilor fumegau. Spre sfârşitul zilei l-au chemat în salon pe Basri însuşi, să-i comunice hotărârea luată. Decizia era surprinzătoare, dar nu ieşită din comun. Căsătoriile între veri primari, pentru a nu împărți averea familiei, nu erau o raritate la Gjirokastra. În acest caz, surprinzătoare nu era soluția găsită, cât urâțenia miresei, a fetei lui Shano, Selmana. Totuşi, Hankonații aveau mai multe motive să se bucure de încuscrirea cu sora mai mare decât ea însăşi. La urma urmei, cu toată revenirea lor treptată, şi a funcției lui Basri, Shano avea o avere de patru sau de cinci ori mai mare decât toată avuția lor.

34

Nunta lui Basri Hankon a avut loc în octombrie. Trecuse mult timp de când, în familia lor, nu mai fusese o asemenea veselie. Nuntaşii umpleau străzile. Toți îşi aminteau ce bine petrecuseră la nunțile celor doi frați mai mari ai lui Basri. Era aceeaşi abundență de cărnuri fripte şi dulciuri. Doar lampadarele lipseau. Nu pentru că ar fi costat cine ştie cât, ci, pare-se, pentru că, de la incendiul care le mistuise dugheana, Hankonații căpătaseră o adversitate cumplită nu doar față de petrol, ci de orice avea legătură cu el. Nu era o întâmplare că, de atunci, gospodăria lor era luminată mai slab decât casele din jur.

La nuntă, în afara familiei şi a neamurilor numeroase, au venit şi câțiva

oficiali, ba chiar şi sfetnicul valiului în chestiuni judecătoreşti, Mafuz efendi. Selmana fusese îmbrăcată şi sulemenită cu multă atenție, dar, cu toate pudrele, şi vopselele, şi picăturile de aur cu care-i umpluseră obrajii şi fruntea, în loc să arate mai bine, era mai urâtă ca niciodată.

Când a venit pentru *seara-ntâi*, cum i se spune primei vizite a miresei la locuința mirelui, parcă, parcă arăta ceva mai bine.

35

După nunta lui Basri, aşa cum era de aşteptat, situația economică a Hankonaților s-a îmbunătățit. Basri şi-a părăsit camera de burlac şi s-a mutat, împreună cu soția, la etajul al doilea din aripa de nord, cedată de Kaskapan, care nu mai putea urca treptele. Acestea erau nişte camere mari, cu pereții reci, greu de încălzit în lunile de iarnă.

Casa avea aproape un secol şi de mult ar fi avut nevoie de reparații. Din cauza problemelor economice, le amânaseră an după an. Numai că, după nunta lui Basri Hankon, era musai să le înceapă. Acoperişul „Colțului orfanilor“ fusese distrus de ploaie şi vânt, iar cel de pe latura de sud nu mai avea nici el prea mult, grinzile putreziseră din loc în loc şi ar fi putut să se desprindă şi să omoare pe careva pe stradă. Iar în aripa de nord, chiar unde se mutase Basri şi unde, un etaj mai jos, locuiau Kaskapan şi fie-sa, Roxana, apăruseră primele stricăciuni. Streaşina acoperişului, zidul de sub ea şi cele două ferestre, care nu se mai deschideau de mult, păreau măcinate de lepră, asemenea pielii scorojite a lui Hagi Bardhush.

Casa dărâmată, moartea la uşă, aşa se spune prin părțile noastre, a zis meşterul. Şi-a început apoi munca de la streaşina care acoperea poarta cea mare cu două canaturi.

36

În martie a căzut o frumusețe de zăpadă. Zăpada nu apucase să se topească pe acoperiş, când s-a aflat de moartea Roxanei. Oricât s-au străduit Hankonații să ascundă adevărul, acesta tot a ieşit la iveală. Fata, la cei şaisprezece ani ai ei, nu

a căzut pe scări, cum s-a anunțat, ci a fost ucisă chiar de ei. Aşa au fost sugrumate, generație după generație, la Gjirokastra, fetele care-şi pierdeau onoarea. Şi ea, precum se bănuieşte, îşi pierduse fecioria. Se zvonea că făptaşul ar fi fost unul dintre tinerii zidari care tencuiau latura de nord a casei. Dar Hankonații au tăcut în privința asta. Au întrerupt lucrările, dar fără să explice de ce, doborâți de durere sau pentru a se descotorosi de meşteri.

Când s-a mai încălzit, iar streşinile au început să picure, frumoasa Roxana era deja în mormânt. O fată mai frumoasă ca ea n-ar fi putut zămisli pântec de femeie, spuneau cei care o văzuseră. Era misterioasă şi ascunsă parcă în spatele unui văl, aşa cum era şi numele ei, adus de taică-său de departe. Cei care au petrecut-o povesteau că se vedea imediat că locul ei nu era aici, în lumea noastră. După ce o priveai, îți spuneai în sinea ta: Frumoasă, frumoasă, dar ce folos, pare că aparține altei lumi.

37

După moartea Roxanei, Kaskapan a decăzut de tot. Băutura l-a pus la pământ, l-a adus în ultimul hal. Se spunea că nu luase parte la uciderea fiică-sii, dar că, beat mort, îi privise pe ceilalți făcând-o. Mai târziu s-au zvonit o mulțime de lucruri, dar niciodată nu s-a aflat care dintre membrii familiei au luat parte la uciderea ei. Iar despre nefericita aceea s-a spus că nici nu crâcnise, strigase doar o dată: Tată! Pe maică-sa n-o pomenise.

Strigătul acela, „Tată!“, de care el îşi aducea aminte ori de câte ori era beat criță, l-a obsedat pe Kaskapan până când l-a băgat şi pe el în pământ. L-au îngropat alături de ea. Mai târziu, cu trecerea anilor, oamenii, amintindu-şi de el, au început să încurce povestea lui de iubire cu femeia străină cu povestea fiică-sii. Şi poate că de vină era numele acela, Roxana, pe care l-au purtat amândouă, folosit de povestitor în ambele cazuri, aşa cum foloseşti o piatră veche într-un zid nou.

38

La sfârşitul acelui an, care s-a nimerit unul negru pentru Hankonați, Basri

Hankon a avut un băiat. Au vrut să-i spună Hatib, în amintirea tatălui lui Basri Hankon cel tânăr şi a fiului cel mare al lui Basri Hankon cel bătrân, dar Shano a insistat să-l boteze Fatri, nume care sugerează un nou destin. Iar asta a făcut-o să se simtă-n al nouălea cer. Ca să nu mai vorbim de Hankonaţi… Şi pe bună dreptate. Încuscrirea asta le pusese averea la adăpost.

În timpul acesta, Shano adăugase avuţiei sale câteva jumătăţi de casă, pereţi de dugheană sau sferturi de baie. Mai şi pierduse câte ceva, în urma vreunui recurs, dar una peste alta ieşise în câştig.

Oamenii erau acum unanim de acord că Hankonaţii erau pe linia de plutire. Aveau, din când în când, şi vreo supărare, cum a fost, de pildă, apariţia unui cântec care se lălăia în ultima vreme prin cârciumi:

Roxana, frumoasă copilă,
Te-au sugrumat fără milă.

Se zvonea că tocmai tânărul zidar îl ticluise. Dar asta era prea puţin pentru a le strica liniştea.

39

Următoarele două ierni au fost atât de geroase şi de urâte, cum nu se mai pomenise de mult. Acoperişurile au îngheţat peste tot şi ţurţurii atârnau ca nişte suliţe. Bătrânii spuneau că asta se întâmplă pentru că secolul e pe sfârşite.

În centrul statului izbucniseră iar tulburări, însă nu ştia nimeni ce şi cum. Timarioţii au fost mobilizaţi în câteva rânduri, dar n-au plecat nicăieri.

Copilul lui Basri Hankon întârzia să vorbească. I-au tăiat nişte bucăţi de hârtie în faţă, au stins cărbuni într-un pahar cu apă, l-au trimis la mânăstirea lui Baba Ali, la Peştera Spiritelor Bune, la bătrâna Hatigé, dar el nu făcea nici un progres. L-au consultat apoi medici vestiţi, l-au trimis la Ioannina şi erau cât pe ce să-l ducă şi la Sofia, ba chiar şi la Istanbul dacă ar fi fost nevoie, dar doctorii le-au spus că se agită degeaba. Micuţul se născuse retardat. Hankonaţii s-au întristat. Mai ales Shano, care se simţea principala vinovată pentru căsătorie. Medicii au spus că băiatul se născuse aşa din cauza legăturii de sânge a părinţilor.

A apărut şi o nouă nedumerire: să mai facă sau nu Basri Hankon copii?

40

După moartea lui Kaskapan, cel mai mare dintre Hankonaţi şi singurul din vechea generaţie rămăsese Hagi Bardhush, numai că pe el nu-l băga nimeni în seamă. Era preocupat doar de rugăciunile şi de leacurile lui. Nici băieţii lui Hatib, fraţii mai mari ai lui Basri Hankon, nu erau mai de Doamne-ajută. Munceau la Ţarina Mierlelor şi ascultau cu capul plecat de fratele mai mic, Basri. Ba chiar şi surorii mai mari, lui Hato, i se auzea glasul atât cât i se aude cucului în toiul iernii. La început s-a ciondănit cu tânăra soţie, cu Selmana, după care a lăsat-o într-ale ei. Cât despre ceilalţi, fii şi neveste, aceştia erau ca o adunătură de surdomuţi, care se învârteau tăcuţi dintr-un colţ al casei într-altul.

41

La sfârşitul verii, înainte de a fi publicate noile taxe, din toate cotloanele oraşului au ieşit scorpionii. Aşa ceva nu se mai ţinea minte de mult. Se mai întâmplase să dea năvală aşa când se dărâma vreo casă, sau când se schimba acoperişul, dar să năvălească aşa în tot oraşul nu se văzuse şi nici nu se mai auzise vreodată.

Se spunea că, la fel ca şi gerurile din iarnă, şi asta avea legătură cu sfârşitul de secol. Căci era penultima vară a lui.

42

Conform sfatului medicilor, Basri Hankon n-a mai făcut copii. Dar asta nu i-a ştirbit cu nimic din autoritate nevesti-sii, Selmanei. Ea era singura femeie cu un cuvânt de spus în casă. Celelalte, cu Hato în frunte, făceau sluj în faţa ei. I-a pus în genunchi pe Hankonaţi fiica lui Shano, se spunea despre ea. Iar asta era, probabil, şi pentru că tânăra nevastă nu avea socru. Soacra ei, fosta soţia a lui Hatib, şi mai apoi a lui Kaskapan, umbla prin casă ca o umbră, mai ales după moartea Roxanei, care le fusese soră tuturor băieţilor ei, dar o soră de factură aparte, venită parcă dintr-o altă lume. Shano petrecea zile întregi în casa

părintească. O influența pe fiică-sa, băga intrigi, deşi se prefăcea că stă deoparte. Coana mare, aşa o strigau toți.

43

La sfârşitul toamnei, Basri Hankon a fost avansat în funcție. Asta l-a făcut şi mai ursuz. O săptămână mai târziu a murit Hagi Bardhush. În ultima vreme părea că-şi pierduse mințile. Nu mai purta încălțări, ieşea desculț prin oraş sau cel mult cu nişte saboți în picioare. Trac-truc făceau dalele de pe stradă sub saboții lui. Era urmat de o şleahtă de copii. După moartea lui, Hankonații s-au mai liniştit.

Bătrânele care l-au spălat s-au îngrozit. Avea răni şi cruste înfiorătoare pe tot trupul. După înmormântare, i-au stropit cu sulf şi var camera în care locuise singur, dar, nici aşa, multă vreme n-a mai vrut nimeni să stea acolo. Aşa că din ziua aceea au ținut-o încuiată şi nu a mai fost folosită decât pentru a-i speria pe copii: Stai cuminte, că te încui în camera lui Hagi Bardhush.

Pe mormânt i-au scris textul pe care-l lăsase cu limbă de moarte: „Aici odihneşte, în pământ, robul lui Allah, grăuntele cel mai neînsemnat din nisipul pustiei, Hagi Bardhush Hankon. A fost peste tot şi niciunde, orb, la fel ca nisipul purtat de vânt. Linişte veşnică sufletului lui“.

44

Sfârşitul de secol i-a luat cu el pe aproape toți bătrânii familiei Hankon. Singura rămasă în viață a fost Shano.

Fuseseră prezise cutremure, inundații, ape negre acoperind pământul, eclipse de soare sau de lună etc., dar nimic din toate acestea nu s-a întâmplat în ziua care a despărțit vechiul secol de cel nou. A căzut doar o zăpadă cuminte, strălucitoare, care a acoperit pământul dintr-o zare într-alta. Nici nu-ți venea să crezi că începuse un veac nou.

Acum Hankonații aveau în vechiul cimitir al oraşului patruzeci şi două de morminte. Şi aproape tot atâția erau şi cei vii. Aşa încât păreau împărțiți în două, unii în pământ, alții deasupra lui.

45

În anul al doilea al noului secol s-a răspândit boala banului. Era mai rea decât frigurile sau vărsatul de vânt. Oamenii erau bine, sănătoşi, însă banul era bolnav rău. Slăbise şi nu avea putere de cumpărare. Nu mai fusese de mult o asemenea boală. Era cumplită, pentru că nu i se cunoşteau cauzele. Se zvonea că piețele se golesc în toată împărăția. De unde o fi venit şi epidemia asta? se minunau toți. Se spunea că ar fi fost nişte savanți ghiauri sau ovrei care-i cunoşteau secretele. Numai că doctori de felul ăsta nu erau prea mulți. Chiar şi numele îl aveau oribil: *economişti*. (Aşa le spune socotitorilor în țările creştine.) În paşalâcurile din jur nu se auzise niciodată de ei. Şi nici în partea asta a statului.

Între timp, criza se adâncea. În multe ținuturi era foamete. Se făceau slujbe, se stingea cărbune, se sacrificau berbeci etc., etc., dar banul nici gând să se înzdrăvenească. Monedele erau la fel ca înainte, lire şi parale. Dar ce folos, căci boala nu ieşea din ele. Era mai rea decât ciuma.

46

Hankonații suportau cu greu criza. Au strâns anevoie jumătate din proviziile obişnuite pentru iarnă. Au redus cafeaua, apoi untul. Copiii şi femeile se mulțumeau cu câteva picături de grăsime în terci.

Lui Basri Hankon i-au mărit salariul, dar banul nu avea valoare. Trebuia să dai dublu ca să cumperi o bucată de carne sau de peşte. E sfârşitul lumii, spuneau.

47

În două oraşe vecine a izbucnit răzmerița. Împotriva lor au fost trimişi timarioții, cu valiul în frunte, aşa cum poruncea ordinul împăratului. Înainte să ajungă acolo, au primit ordin să se întoarcă, de frica tulburărilor din oraşul lor.

A nins mai devreme ca-n alți ani. Răscoalele s-au întins în mai multe provincii ale statului. Supărat, sultanul i-a tăiat capul marelui vizir. El era vinovat, pasămite, pentru toate relele din împărăție. Bine i-a făcut nenorocitului, s-au

bucurat cu toții.

Vizitiul consulului francez, care călătorea spre Ioannina şi s-a oprit să se odihnească puțin în oraşul nostru, a spus că Europa a înnebunit de-a binelea. Erau aşteptate războaie şi masacre nemaivăzute.

48

În ultima noapte din octombrie a dispărut luna de pe cer. Lunarul, care, cum îi spune şi numele, ia o leafă doar ca să stea cu ochii pe ea, a dat semnalul cu întârziere din cauză că l-a furat somnul. Dacă n-ar fi fost bătrâna Kokobobaj, care nu pusese geană pe geană de paisprezece ani, semnalul n-ar fi fost dat deloc şi cine ştie ce nenorociri s-ar fi întâmplat. Îndată după asta, întregul oraş s-a deşteptat din somn, cu rugăciuni şi cu tam-tam, până ce l-au speriat pe ucigă-l toaca şi acesta a eliberat-o. Lunarul a fost dat afară.

Tot în săptămâna aceea valiul şi-a dat demisia din motive necunoscute. Noul valiu a venit imediat, dar s-a dovedit a fi un om fără suflet. Fără a intra bine în pâine, i-a trimis în surghiun pe jumătate dintre slujbaşi. Printre ei, şi pe Basri Hankon. I-a trimis departe, într-o insulă grecească.

Hankonații au dat din nou de belea, ca atunci, când cu prăvălia arsă. Abia de s-a mai întremat banul şi uite, i-a lovit din nou nenorocirea. După plecarea lui, casa lor mare părea aproape pustie. Şi canaturile porții, când se deschideau, păreau că-l jelesc pe stăpânul casei. Nimeni nu îndrăznea să vorbească tare. Doar bâiguielile fiului retardat al lui Basri se auzeau dintr-un colț al casei într-altul.

Săracii de ei, ce rău au pățit-o, îi căina câte unul. Ca de fiecare dată, Țarina Mierlelor i-a ținut în viață.

49

Au venit noile tarife din capitală, care i-au lăsat pe toți cu gura căscată. Schimbate şi încurcate, mai ales taxa pe grâu, pe făină, pe cărbune şi pe porci. De treburile casei se ocupa mai ales Shano. Deoarece cunoştea tribunalele şi pe judecători, a bătut din uşă-n uşă, făcându-se luntre şi punte să-l aducă din surghiun pe ginere şi, în acelaşi timp, nepotul ei.

Iar în cele din urmă a reuşit. Basri Hankon s-a întors din Grecia. După cum s-a aflat mai târziu, nici strădaniile disperate ale mătuşii şi nici peşcheşurile n-au rezolvat problema, ci cu totul altceva. Cine o fi sfătuit-o pe Shano, nu se ştie (sau poate o fi fost ideea ei), dar uite că a trimis o scrisoare la Palatul Viselor, în capitală. Imediat după asta a venit firmanul cu eliberarea lui. Precum se ştie, Palatul avea o mare influență. Se spunea că visul lui Basri Hankon fusese găsit acolo unde se afla depozitat împreună cu alte milioane de vise, după care fusese anunțat guvernul. Ba chiar în firmanul salvator era trecut şi numărul visului.

Pare incredibil, dar şi de data asta un vis i-a scos din necaz pe Hankonați. Acum, Basri Hankon nu doar că nu-şi mai amintea propriul lui vis, dar nici măcar nu mai era sigur că fusese real.

După întoarcerea din exil, în loc să se bucure, devenise chiar şi mai posomorât. I-au dat o funcție înaltă, i-au mărit şi leafa, dar lui tot îi tuna şi-i fulgera. Poate că aşa trebuia să fie în postul pe care-l ocupa acum, îşi spuneau oamenii.

Repede de tot, Hankonații s-au întors la viața dinainte. Cei care-i căinaseră, „Bieții de ei!“, acum şuşoteau: „Bravo lor!“ Dacă n-ar fi fost bâiguielile smintitului, care se auzeau peste tot, poate că ar fi fost cei mai fericiți oameni. Dar Dumnezeu nu-şi revarsă darurile într-un singur loc.

50

În primăvara aceea, în afară de reparațiile la aripa de nord, întrerupte după moartea Roxanei, a fost înlocuită o parte din acoperiş şi refăcută fațada casei. În timpul înlocuirii acoperişului au fost stricate câteva cuiburi de barză, ceea ce le-a amintit de sărmanul Hagi Bardhush, cel care, asemenea berzelor, plecase în Arabia, după care revenise şi murise în țara lui. Pe frumoasa Roxana nu şi-a amintit-o nimeni.

Anii următori au trecut în linişte pentru Hankonați. S-au făcut patru nunți la rând şi tot atâtea sicrie le-au ieşit pe poartă. Ajungând funcționar superior, Basri Hankon a vrut să dea în arendă Țarina Mierlelor. Şi aşa s-a făcut. E sub demnitatea familiei noastre să miroasă a paie şi a bălegar, le-a spus. Pe doi dintre nepoți i-a angajat la stat, iar pe un altul l-a trimis la şcoală. Basri voia ca Hankonații să se desprindă încetul cu încetul de trecut şi să devină o familie de

funcționari. Să mănânce pâinea statului, cum se spunea despre slujbaşi. Dar pe Shano nu reuşeau s-o convingă. Nu renunțați la negoț, îi sfătuia ea. Guvernele vin şi se duc ca norii de pe cer, negoțul rămâne.

Ea însăşi, la fel de vioaie ca-n tinerețe, umbla din tribunal în tribunal. Câştiga şi pierdea, dar mai mult câştiga. Şi la fel ca până atunci, singură cuc, n-avea alt cuib unde să se adune decât casa lui taică-său.

51

Paşalâcul cel mare al Europei înnebunise de-a binelea, precum spusese şi vizitiul consulului francez. Se zvonea că vreo douăzeci de regi porniseră la luptă unul împotriva altuia, orbeşte, fără ca măcar să ştie de ce. Era o vânzoleală şi o harababură de nu se mai înțelegea nimic. Se auzea că un pitic le încurcase pe toate. Un paşă francez, nu mai înalt de doi coți, pe care-l chema Napoleon. Dar până la urmă i-au făcut şi lui de petrecanie. Se mai vocifera că marele nostru sultan stătea deoparte. Stătea şi se uita cum se încaieră zurbagiii Europei. Da' când s-o burzului Preamăritul la ei: destul v-am suportat, scandalagiilor, mi-ați stricat somnul, atunci să te ții! Numai că şi marele sultan avusese necazuri în ultima vreme. Lui, cel căruia i se supune şi pământul, şi cerul, un singur om nu-i dă ascultare, vizirul vecin cu noi, Ali paşa Tepelena.

52

Selmana, stăpâna casei, şi cumnată-sa, Hato, se făceau mai frumoase odată cu trecerea anilor. Fuseseră amândouă urâte în tinerețe, dar mai târziu urâțenia, care la bătrânețe te schimonoseşte de tot, pe ele le ocolea. Nu degeaba spun bătrânii că fiecare vine pe lume cu frumusețea lui şi că, din păcate, oamenii caută frumusețea nu în anii când le-a dat-o Dumnezeu, ci atunci când vor ei. Selmanei şi lui Hato, frumusețea le fusese hărăzită la bătrânețe.

Se îmbrăcau cu grijă, în haine negre, aduse de negustori de la Salonic, îşi vopseau părul şi, când mergeau în vizită la rubedenii, nu uitau niciodată să ia cu ele o țigancă, să le ducă bocceaua cu cămăşile de noapte. Erau fericite că frumusețea le era dată la vârsta aceea, când nu le mai pândea nici un pericol.

Cumnatele şi celelalte femei din casă, şi cele bătrâne, care nu mai rămâneau grele, şi tinerele borțoase, umblau în jurul lor ca nişte umbre.

53

În iarna aceea geroasă în care a fost scos în afara legii vizirul din Ioannina, unul dintre frații lui Basri s-a îmbolnăvit. Era un alt soi de boală, incurabilă. Stătea trist, nu vorbea cu nimeni şi nici nu spunea ce are. L-au văzut o mulțime de medici, dar nici unul nu i-a dat vreun leac. Au spus că ar fi fost bine să-i pună gratii la ferestre şi, în general, să nu-l lase singur.

Mai târziu s-a aflat, după cum se pare, că bietul de el luase parte la uciderea frumoasei Roxana. O uitase atâta amar de vreme şi tocmai acum, după patruzeci de ani, ea începuse să-i apară în vis. Iar asta îl îmbolnăvise. Nu se mai învelea cu cerga, pernele îi luau suflarea şi nici în pat nu mai dormea. După cum se pare, toate acestea îi aminteau de moartea ei. Medicului căruia i se destăinuise i-a spus că fata nu i se înfățişa ca un strigoi, ci, dimpotrivă, părea veselă. Dar asta nu-l ajuta deloc. Ba chiar era mai rău. Mult mai rău, spunea bolnavul. Şi plângea.

54

S-a sfârşit şi cu Ali paşa Tepelena. Praf şi pulbere l-a făcut mânia marelui sultan. Se spunea că numele Albaniei va fi şters de pe fața pământului. Va fi smuls aşa cum smulgi o buruiană, iar în locul lui va fi pus un alt nume. Doamne, ce lucruri îngrozitoare!

În anul acela, Basri Hankon a damblagit. În câteva săptămâni, ditamai omul s-a transformat într-o umbră. Şedea la una dintre ferestrele de la drum şi făcea toată ziua: bla, bla, bla. Nu era chip să-l iei de acolo. Vorbea cu mare greutate şi nu putea să ceară nimic, iar asta îl chinuia mai rău ca orice. Uneori, lângă el venea fiu-său, retardatul, care începea să facă şi el „bla, bla, bla“, ca răspuns, până ce damblagiul lua un toiag şi-l gonea.

55

Damblaua lui Basri Hankon nu era cine ştie ce nenorocire, cum li se păruse lor la început. Avea o pensie mare, şi pensia aceea, împreună cu salariile nepoţilor, plus banii luaţi de pe Ţarina Mierlelor le erau de ajuns Hankonaţilor.

Acum conducerea gospodăriei pica în sarcina Selmanei. Se înţelege că mama acesteia, Shano, era coana mare, cum îi spuneau toţi, adică stăpâna casei.

Hankonaţii sunt conduşi de femei, se şoptea acum. Dar asta nu era ceva de ruşine. În istoria fiecărei familii gjirokastrite existau mereu perioade când, în lipsa bărbaţilor, frâiele le luau femeile. Ba chiar se întâmpla adesea ca tocmai în aceste perioade familiile acelea să fie în culmea bunăstării şi fericirii lor.

Pentru o lungă perioadă de timp viaţa Hankonaţilor s-a derulat în linişte. Săptămânile, lunile şi anii treceau paşnic în bla-bla-urile monotone ale lui Basri Hankon. Nu era nici o toamnă fără nuntă şi nici o iarnă fără mort. Dar înmormântările acestea erau tăcute. Una după alta au plecat din lumea noastră mătuşile bătrâne ale lui Basri şi ale Selmanei.

În salonul de oaspeţi, cu tavanul sculptat, Selmana, Shano şi alte bătrâne, care veneau în vizită sau şedeau câteva zile, sorbeau tacticoase din ceşcuţele cu cafea. La Hankonaţi, cafeaua te unge pe suflet, se spunea despre ei. Ceştile, aduse tocmai de la Izmir, erau din porţelan scump, tava era şi mai preţioasă, cu înscrisuri sfinte din Coran, iar cafeaua nici nu se numea cafea dacă nu era din Yemen. Între două cafele, bătrânele îşi treceau din mână-n mână binoclul familiei, un binoclu vechi, adus de Kaskapan din ţări străine. Ele priveau cât priveau pe fereastră (aşa se şi numea asta: cafea cu binoclu), apoi îl lăsau, oftau şi-şi aminteau întâmplări de pe vremea lor, mai ales înmormântările de atunci.

56

De când începuseră să fie guvernaţi de femei, Hankonaţii prinseseră gustul bijuteriilor, al inelelor scumpe, mai ales. Nu erau nici aşa de bogaţi să aibă unul pe fiecare deget, dar nici aşa de săraci încât să n-aibă pe mână măcar unul.

În casă au început să apară lucruri de valoare, linguri şi furculiţe de argint şi oglinzi de bronz. Li se părea că fără ele, o casă veche ca a lor ar fi părut o construcţie lipsită de temelie. Trecuse vremea primilor Hankonaţi, ce-şi măsurau averea după cantitatea de provizii pentru iarnă. Nu, acum erau dispuşi să mănânce mai puţin, dar luxul să nu le lipsească. Şi, într-adevăr, asta se şi

întâmpla în familia lor.

57

Basri Hankon a murit cuminte, ca un pui de găină. Într-o după-amiază nu s-au mai auzit cunoscutele lui bla-bla-uri, şi asta a fost tot. Înmormântarea a fost fastuoasă, dar rece. Suferința se consumase înainte, în anii cât bolise. Fiu-său, retardatul, mergea în spatele sicriului şi întreba din când în când: de ce nu mai faci bla-bla? Dar, când l-au băgat în groapă, ceva, ceva a înțeles şi el şi a dat să izbucnească-n plâns.

58

Grecia şi-a luat drumul ei. Sultanul i-a răbdat cât i-a răbdat sâcâiala, dar într-o zi n-a mai putut şi i-a spus: du-te învârtindu-te! Şi s-a uitat în urma ei aşa cum te uiți în urma unei femei desfrânate. O să regrete şi o să se bată cu pumnii în cap, dar în urma ei poarta avea să rămână închisă. Las-o să-şi facă de cap acum cu Europa.

Mulți albanezi au turbat şi s-au dus să-i ajute pe greci. A vrut să plece şi unul dintre băieții Hankonaților, dar taică-său i-a pus revolverul la frunte şi i-a spus: ori îți aduni mințile, ori îți spulber creierul.

Din capitală a venit vestea că acum, după trădarea grecilor, sultanul iubea şi mai mult Albania.

După toate acestea, a fost schimbat valiul. Al nostru a fost mutat într-un loc îndepărtat (unii spuneau că ar fi fost întemnițat), cel nou, sosit o lună mai târziu, era foarte bătrân. A făcut ceva schimbări, dar puține. Şi taxele venite în toamnă au rămas la fel. Textul de pe mormântul lui Basri Hankon a fost scris de meşterul Vllasi. Iată-l: „Aici zace Basri, din neamul Hankonaților, slujbaş la stat de rangul al patrulea, care a salvat imperiul de complotul din Karagjymryk. Odihnă veşnică să aibă“.

59

Shano sărise suta, dar mintea o avea în regulă. Ba chiar şi atunci când toți se aşteptau s-o ia razna, ea a făcut ceva nemaiauzit în neamul Hankonaților: a început să dea bani cu camătă, sau cu dobândă, cum se spunea mai nou. Le-a dat Torailor, Xarbailor şi Ceanaților. De la toți lua chitanță în regulă, în care era scris termenul restituirii, procentul dobânzii etc.

Asta a revigorat-o pe bătrână. Avea picioarele bune, doar vederea îi slăbise. I se părea mereu că e seară. Lumea asfințeşte, spunea. Dar şi aşa, pe jumătate oarbă cum era, nu renunțase la procese. Cum venea termenul de judecată, se trezea mai devreme ca de obicei, se îmbrăca de duminică, îşi punea pe creştet năframa neagră şi pleca.

În familie totul se desfăşura în linişte, fără bătăi de cap. Pace în cer şi pe pământ, cum se zice. Hambarul nu era la fel de plin ca altădată, dar luxul nu lipsea din casă. Chiar şi bolile erau mai blânde: gută, dureri de cap, reumatisme după şaizeci de ani. Guta o tratau cu pomezi luate de la Ioannina, durerea de cap cu cărbuni stinşi în apă.

Între timp, în salonul de oaspeți Selmana îşi primea prietenele. Aşezate pe blănuri moi în preajma ferestrelor, ele îşi sorbeau „cafeaua cu binoclu“, apoi vorbeau despre anotimp, despre anii tinereții, fără a-i uita nicicum pe morți.

În vremea asta s-a întors de la facultate unul dintre nepoți, Ebubeqir. Era primul dintre Hankonați care termina o şcoală înaltă. Şcoala era departe, la Istanbul. Învățase să socotească, matematică, cum i se spune. Era de nerecunoscut. O față străină, alte obiceiuri, alte haine. Când se enerva, înjura într-o limbă, când bea, cânta într-alta. L-am pierdut, au spus toți. I-a stricat şcoala creierul. Au avut dreptate Hankonații că n-au iubit niciodată cartea.

La o lună după ce s-a întors, Ebubeqir a spus că familia se îndreaptă spre faliment. Nimeni nu l-a luat în serios, cu excepția bătrânei Shano. Ea a găsit momentul potrivit, când era în toane bune, şi l-a întrebat de ce crede asta. Ebubeqir şi-a ieşit din minți, a strigat la ea, a fluierat, a înjurat în patru limbi, apoi a luat o cretă şi a încercat să-i explice de ce. Shano n-a înțeles nimic din cifrele acelea, dar inima îi spunea că strănepotul are dreptate.

După asta, cei doi au început să stea împreună cu orele. Degetele lui Ebubeqir, după discuțiile cu Shano, erau mereu albe de cretă. Îi strică şi puțina vedere pe care o mai are, spuneau despre ea, o prosteşte. Discuțiile lor depăşiseră curtea casei şi ajunseseră departe. El explica acum de ce se îmbolnăveşte banul şi care sunt primele semne ale acestei epidemii. Explicațiile erau din ce în ce mai ciudate. Îi spunea, de exemplu, că banul nu trebuie păstrat în ladă, sub pământ,

unde moare. Shano îl contrazicea, zicându-i că, îngropat, banul este în siguranță, departe de hoți sau de ochiul pofticios al celui care-l are. El se enerva, clocotea, înjura în şapte sau opt limbi, apoi se aşeza să-i explice că, în pământ, banul nu poate respira, înțepeneşte, în timp ce, dacă-l scoți afară, dacă-l pui în mişcare se înviorează, creşte şi se înmulțeşte ca iepurii în rut. Shano nu înțelegea nimic, dar simțea din nou că strănepotul avea dreptate. În cele din urmă s-a întâmplat ceva incredibil. Ebubeqir a convins-o pe bătrână să-şi investească o parte din bani în construcția unei mori, din profitul căreia avea să-i revină şi ei o parte. A prostit-o Ebubeqir pe babă, spunea lumea, a stricat-o la cap. Dar, un an mai târziu, Shano nu numai că n-a regretat ceea ce a făcut, ci a intrat coproprietar la o altă moară, iar ceva mai târziu a participat cu bani la construirea unei băi pentru femei.

60

S-au anunțat mari reforme, Tanzimatul, cum li s-a spus, dar peste tot au fost primite cu rezerve. Holeră să fi fost şi n-ar fi provocat o agitație mai mare.

Timarele au fost desființate prin decret. A început convocarea bărbaților pentru crearea armatei permanente, care-i va înlocui pe timarioți. Peste tot, plânset şi jale. De la Hankonați au fost înscrişi trei recruți. Se spunea că vor fi trimişi să-şi facă serviciul militar în nisipurile Yemenului. Şapte ani la rând. În ziua în care au plecat i-au jelit mai rău ca pe morți. În săptămânile care au urmat umblau toți ca năuci. Şi-au amintit de sărmanul Hagi Bardhush, cel care călătorise prin ținuturile acelea. Au pomenit şi alți morți. Şi, pentru prima dată după atâția ani, Hankonații n-au mai cumpărat cafea de Yemen.

61

Prima scrisoare de la ei a venit după un an. În vreme ce Ebubeqir o citea, femeile plângeau şi se văitau. Selmana a leşinat de două ori.

Împotrivirea la reforme creştea pe zi ce trecea. Deplasarea trupelor în sus şi-n jos pe drum arăta că izbucniseră răscoale. Se vorbea despre lucruri înfiorătoare. De pildă, unii părinți, ca să nu-şi lase fiii la oaste, şi-i ologeau singuri: le rupeau un deget de la mâna dreaptă sau le zdrobeau genunchii ca să-i lase şchiopi.

Dacă n-ar fi fost suferința cu flăcăii luați la oaste (grozăviile astea au apărut de mult în ceştile de cafea, spuneau bătrânele), deci dacă n-ar fi fost grozăvia asta, Hankonații ar fi avut câțiva ani buni. Shano continua să-şi investească banii în construcții. În afara celor două mori şi a băii, a devenit acționară la un han pentru țărani. Se spunea că bătrâna se bucură, înainte de toate, la gândul viitoarelor procese cu ceilalți acționari. Ebubeqir a asigurat-o că nu va duce lipsă de confruntări în justiție. Adevărul e că o firmă comună prezenta avantajul că-i putea procura dispute şi procese după pofta inimii.

Ebubeqir s-a însurat în anii tulburi ai Tanzimatului. Nouă luni mai târziu i s-a născut un băiat. Au vrut să-i spună Didin, în amintirea lui Didin Hankon, ucis odinioară la o nuntă, dar Shano a insistat să-l boteze Basri, pentru a moşteni numele nepotului şi ginerelui ei. Selmana n-ar fi vrut, dar nici nu voia s-o supere pe maică-sa. Aşa că în casa Hankonaților şi-a făcut apariția Basri Hankon al treilea.

62

În oraş au izbucnit tulburări. A fost incendiat palatul valiului, iar puşcăria şi-a deschis porțile. Dar a venit în grabă o trupă mare de la Paşaliman, care a reinstaurat ordinea.

Valiul a fost schimbat. Au fost deschise, în afară de şcoala turcească, şcolile latinească şi grecească. Şcoală albaneză, nu. Ebubeqir a spus că, atunci când băiatul lui o să crească, nu-l va trimite la şcoala turcească, cum făceau musulmanii, ci la cea latinească, precum catolicii. A înnebunit de tot, spuneau cei care-l auzeau.

Discuțiile despre şcoală erau tot mai aprinse. Cei mai mulți voiau şcoală albaneză. Turnaseră litere de plumb la Veneția şi le aduseseră în lăzi. Se zvonea că semănau cu cele ale franțuzului. Îi trimiseseră apoi carte sultanului, tu, care ai iubit întotdeauna Albania, ascultă-ne şi de data asta: îngăduie-ne literele albaneze şi altceva n-o să-ți mai cerem. Dar sultanul nu a răspuns nici „da“, nici „nu“.

Între timp, un episcop grec a spus că literele albaneze sunt invenția diavolului şi a latinului. S-au strâns episcopi şi preoți, ieşiți de te miri unde, au făcut rugăciuni şi au ars tămâie în biserică, după care au blestemat scârbavnicele litere

şi pe toți cei care le foloseau.

Asta ar mai fi cum ar mai fi, spuneau oamenii. Vechea vorbă „puțin lupul, puțin turcul“ trebuie schimbată cu „puțin turcul, puțin grecul“.

Sultanul a declarat că chipurile nu se amestecă. Balcanicii îi făcuseră destule zile fripte şi nu mai voia să ştie de ei. Eu am alfabetul meu, spusese. Scoateți-vă ochii cu ale voastre!

63

În iarna aceea, Hankonații au avut trei morți unul după altul. A murit pe neaşteptate Ebubeqir, în floarea vârstei. A răcit într-o noapte cu ploaie, i s-au umplut plămânii cu apă, şi în trei zile a plecat dintre cei vii. L-au plâns cum rar poți vedea. Cu patruzeci de mii de lacrimi, cum spune o vorbă. Mai ales Shano. După Ebubeqir a murit idiotul. S-a ținut doliu şi după el, dar asta n-a fost decât o ocazie pentru a-i pomeni pe ceilalți morți. În cele din urmă, spre sfârşitul iernii, a murit Shano. Începuseră să creadă că Domnul o uitase pe pământ. N-a fost jale mai mare în neamul Hankonaților ca atunci. Ninsese şi cimitirul era acoperit de zăpadă. Pătura de nea le înăbuşea suspinele, dar oamenii o luau ca nebuni de la capăt.

64

Plăcile de pe morminte au fost gata după o lună. Pe cea a idiotului scria: „Allah nu i-a îngăduit să spună decât două-trei cuvinte pe lumea aceasta. Restul le-a păstrat pentru cealaltă. Odihnă veşnică!“

65

Ca de fiecare dată după mari înmormântări, în gospodărie s-au făcut schimbări şi s-a reparat jumătate din casă. Şi de data asta s-au avut în vedere vârsta, neputințele, amintirile triste, precum şi duşmăniile pe jumătate ascunse ca tăciunele sub cenuşă.

După mutări, s-au început reparațiile la aripa din dreapta a casei şi la acoperişul porții din spate. Au fost puse rame noi la geamurile din față. Toate acestea au dat casei un aer proaspăt. Numai camera lui Hagi Bardhush a rămas, ca şi până atunci, părăsită.

Selmana, căreia acum i se spunea „coana mare“, conducea gospodăria cu mână de fier. Cu fiecare zi aducea tot mai mult cu maică-sa. În ultimele ceasuri, împreună cu situația proprietăților, aceasta îi dăduse în primire şi procesele, iar Selmana i-a promis că le va urmări, unul câte unul, pe toate. Şi aşa a şi făcut. La început, fără tragere de inimă, ca pentru a-şi respecta cuvântul dat maică-sii, după care le-a prins şi ea gustul.

Când (după cum prevăzuse Ebubeqir) au început primele încurcături cu ceilalți investitori ai băii pentru femei, Selmanei i s-au umplut ochii cu lacrimi. De-ai fi fost vie, mamă, a suspinat ea, aşa cum suspină omul când vede deschizându-se florile de măr, iar persoana iubită nu mai este pe lumea asta să le vadă.

66

După obiceiul vechilor case din Gjirokastra, Hankonații le puneau copiilor numele moşilor şi strămoşilor familiei. Aşa că nu era doar Basri Hankon, al cărui nume îl căpătase pentru a treia oară fiul lui Ebubeqir, ci aproape întreaga generație dispărută a Hankonaților îşi lăsase numele celor vii. Numele se repetau de două, trei ori, aşa că prin casă alergau acum o mulțime de țânci cu numele lui Kaskapan, al lui Hatib, Shano, Didin, al nevestei primului Basri Hankon, Sabeko, al lui Hagi Bardhush etc. Părea că neamul Hankonaților se învârte la nesfârşit în acelaşi loc şi, la fel ca un râu tulbure, vârtejul scoate ba ici, ba colo aceleaşi buturugi. În realitate, ei erau diferiți şi, dacă bătrânii ar fi fost în viață şi ar fi văzut, de pildă, un Kaskapan cuminte şi liniştit, în locul lui Kaskapan de odinioară, aprig ca un trandafir sălbatic, sau un Hagi Bardhush tânăr, îmbrăcat după ultima modă din capitală, în locul lui Hagi Bardhush în galenți de lemn, ar fi rămas cu gura căscată. Dar lumea noastră e rânduită în aşa fel încât generațiile omeneşti vin şi pleacă din ea împreună. Şi slavă Domnului că e aşa, altfel cine ştie ce ce grozăvii s-ar întâmpla.

Doar numele frumoasei Roxana n-a fost dat nimănui. Ca o stea ce se rupe din

locul ei de pe cer şi apoi dispare de pe boltă, numele ei a pierit din amintirea Hankonaților.

67

O vreme, Hankonații au trăit iar de azi pe mâine. Şi asta din pricina cheltuielilor prilejuite de pierderea unor procese. În plus, chiriaşii nu-şi plăteau la timp chiriile pentru jumătățile de odaie şi cotloanele de casă lăsate de Shano peste tot în Gjirokastra. Iar în asta nu era nimic de mirare. Încurcăturile din acte erau atât de mari, încât chiriaşii găseau uşor motive să nu-şi achite obligațiile. La fel de dificilă era obținerea banilor de la mori şi de la baia pentru femei. Selmana ofta uneori: trebuie să ai mintea lui Ebubeqir ca să descurci tot ghemul ăsta diavolesc. Ea simțea că este furată, dar nu ştia cum şi de ce. Iar asta o consuma teribil. Acum înțelegea de ce lăsase Ebubeqir cu limbă de moarte să-l trimită pe fiu-său la şcoala latinească. Doar acolo era învățat vicleşugul cifrelor. Numai că şcoala latinească a fost închisă, parcă dinadins, îndată ce micul Basri Hankon, fiul lui Ebubeqir, a împlinit vârsta să meargă la şcoală. Se zvonea că se va deschide şcoala albaneză, ceea ce nu s-a întâmplat. Ba chiar, din cauza ei, au fost condamnați câțiva oameni şi au fost trimişi în cătuşe tocmai la Çanakkale.

68

De ani buni, în casa Hankonaților nu se întâmplase nimic răsunător, ca odinioară. Li s-a răcit sângele, se spunea despre ei. Vremurile comerțului cu țiței şi sare, torțele de la nunta fiilor lui Hatib, jurământul la Țarina Mierlelor, Roxana, ispràvile lui Kaskapan şi ale lui Hagi Bardhush, visul lui Basri Hankon, ei bine, toate astea le păreau tinerilor Hankonați, celor care moşteniseră numele înaintaşilor, ca fiind nişte întâmplări ireale.

Chiar şi atunci când se petrecea câte ceva, evenimentele erau banale şi vagi. Una dintre nurori, nevasta lui Didin, era stearpă. Ca să poată rămâne grea, au dus-o să doarmă patru nopți la rând în geamia lui Beun. S-a întors complet schimbată şi, după nouă luni, a născut o fată. Din Yemen s-a întors doar unul dintre băieți. Ceilalți doi se sfârşiseră de sete în pustiu. Erau primii Hankonați

îngropați departe de casă, pe un alt continent. Le-a deschis Hagi Bardhush drumul, spuneau. Le-a dus numele până acolo. Moartea lor era urmarea firească. Nevasta lui Didin a cerut din nou să meargă la geamia lui Beun, de data asta cu speranța că va face băiat. S-a dus şi, peste nouă luni, a născut încă o fată. Băiatul care s-a întors de la oaste, Muqerrem îl chema, a încercat să inventeze un alfabet secret al familiei. În ultima vreme, la Gjirokastra erau la modă alfabetele secrete, mai ales în casele de vază. Dar tocmai atunci s-a făcut mare tapaj din cauza unui alfabet albanez turnat în plumb, adus în traistă de cineva. De data asta nu de la Veneția, ci de la Bucureşti. S-au făcut din nou arestări, drept pentru care Muqerrem şi-a ascuns imediat alfabetul. De jur împrejur, de peste tot se auzeau din ce în ce mai des cuvintele „Albania“, „independență“, „renaştere națională“, dar Hankonații nu se băgau în asemenea daravele. Ei ştiau că în spatele acestor cuvinte se află cătuşele. Nu era în firea lor să se pună cu statul. Nevasta lui Didin a plecat a treia oară la geamie. De data asta a rămas mai mult. Numai că a născut din nou o fată. Fiul lui Ebubeqir, Basri Hankon, şedea îndelung în fața mâzgălelilor lui taică-său. Încercau să-l atragă cu altceva, dar el avea numai cifre în cap.

În atmosfera aceasta de plictiseală generală s-a întâmplat ceva ce amintea de evenimentele răsunătoare de altădată: doi bătrâni din Ceanat, soț şi soție, s-au sinucis chiar în noaptea de Crăciun. Motivul: nu au putut înapoia Hankonaților împrumutul luat cu camătă dublă.

Deşi cei doi nu făceau parte din familie, moartea acestora i-a tulburat pe Hankonați ca şi când ar fi fost de-ai lor. Până atunci, indiferent ce se întâmplase în familia lor, totul se petrecuse între cei patru pereți ai casei. Moartea bătrânilor, însă, având loc dincolo de poarta lor, a produs în oraş un val surd de revoltă. Cel mai mult a avut de suferit Selmana. La fel ca pe Shano, părea că şi pe ea moartea o uitase pe pământ. Iar sinuciderea celor doi soți a bulversat-o atât de tare, încât Hankonații au decis să renunțe la cămătărie. Nu o duceau foarte rău, şi totuşi îți dădeau impresia că situația este mai gravă decât era, ceea ce trezea în rândul oamenilor un soi de compasiune.

69

În timpul acesta a izbucnit războiul cu Rusia. A fost mobilizat leatul vechilor

cătane. Se aştepta mare prăpăd. Hankonații l-au petrecut pe Muqerrem, cel care fusese în Yemen. Lacrimile au curs râuri, cum se spune. Luptele se duceau departe, pe nişte câmpii numite stepe, iar veştile veneau greu de acolo. De la Muqerrem nici veste, nici scrisoare. S-a făcut pace, apoi, din nou, război, dar de la el, tot nimic. În cele din urmă războiul s-a încheiat. Cei întorşi de acolo nu-l văzuseră nici viu, nici mort. O fi căzut prizonier, sau s-o fi pierdut prin stepă, spuneau. Sunt nişte stepe prin care, dacă apuci să te afunzi, te apucă deznădejdea, picioarele înaintează singure şi te pierzi de tot. Hankonații nu mai aveau nici o speranță să-l vadă viu. Dar chiar atunci au primit o scrisoare de la el. Mai bine n-ar fi primit-o. Era scrisă în alfabetul secret al familiei. Am ajuns la capătul pământului, scria. Locului ăstuia unde sunt i se spune Kolîma sau Siberia. Este tare frig, măicuțo. Frig şi gheață, ca pe ceea lume. Yemenul e raiul pe pământ. Aici ziua e de şase luni şi noaptea tot de şase. Plângeți-mă de viu şi nu mă aşteptați, măicuțo. M.

Ceea ce au şi făcut, l-au plâns de viu şi nu l-au aşteptat, iar el n-a mai venit, într-adevăr.

70

Hankonații au avut câțiva ani trişti. Scrisoarea de la Muqerrem părea că le strecurase gheață în suflet. Renta de la Țarina Mierlelor era mică. Chiriile, la fel ca până atunci, le adunau cu greu. Au început reparațiile la aripa stângă a casei, dar le-au lăsat la jumătate din cauza costurilor mari. A căzut o parte din streaşina din spate. Au vrut s-o repare la iuțeală, dar au trecut câteva săptămâni şi s-au obişnuit cu ea aşa. La urma urmei e doar o bucată de streaşină, şi-au spus.

Viața se scurgea pe tăcute. Selmana şi-a pierdut memoria. Confunda oamenii, încurca evenimentele, odăile din casă. Basri Hankon cel tânăr stătea toată ziua aplecat peste un caiet plin cu cifre. Se duceau lupte în nordul Albaniei. Apăruseră doi duşmani noi, vasalii Rusiei, Muntenegrul şi Serbia. Voiau să înhațe bucăți din Albania. S-o taie cu jungherul, cum tai berbecul.

71

S-a zgâlțâit pământul. Au fost distruse multe case din cartierele de jos. Casa Hankonaților n-a pățit nimic. Doar o crăpătură la etajul al doilea. S-au bucurat cu toții. Dar bucuria n-a ținut mult. Când au lăsat gălețile în cisternă să ia apă, au văzut că nu mai era nici o picătură. S-a crăpat fundul cisternei. Au chemat îndată meşteri, care au coborât pe funii, în lumina felinarelor. Au găsit locul stricăciunii. Cu ocazia asta, înainte de a astupa crăpătura, au hotărât să curețe cisterna. Au scos cazane întregi de noroi. Din când în când scoteau fel de fel de lucruri găsite acolo: monede de metal, nasturi, o tabacheră de alamă. Au scos apoi oasele unei păsări, ajunsă cine ştie cum în cisternă. La început s-au îngrozit cu toții: De unde să fi venit pasărea aia, dacă nu din întunecimile pământului? Până ce a spus careva că o fi căzut pe acoperiş, iar de acolo, prin jgheaburi, o fi fost dusă de apă şi aruncată în cisternă. Iar altul a zis că i se întâmplase să vadă căzând pe acoperiş, într-o zi cu ploaie, păsări amețite de furtună.

Dar ceea ce i-a îngrozit pe toți, mai mult decât oasele de pasăre, a fost o pereche de pantofi vechi scoşi de acolo. S-au adunat toți în jurul lor şi, galbeni la față ca ceara, au încercat să ghicească ai cui or fi fost pantofii aceia şi de ce să fi fost aruncați în fundul cisternei. Brusc, în liniştea generală, Selmana a spus: n-or fi pantofii bunicului? Se referea la bătrânul Basri Hankon. Selmana habar n-avea ce făcuse în urmă cu două ceasuri, dar vechile întâmplări şi le amintea perfect. Despre jurământul strâmb al lui Basri Hankon la Țarina Mierlelor ştia de la Shano. Tot Shano îi povestise şi despre încălțările pe care răposata ei mamă, Sabeko, nevasta lui Basri, le ascunsese multă vreme cine ştie pe unde, prin cotloanele casei. Încălțările acelea nu fuseseră găsite nici după moartea ei. Şi iată că acum adevărul ieşea la iveală: bătrâna mamă a Hankonaților le aruncase în cisternă.

Descoperirea pantofilor a răscolit vechile amintiri ale familiei. Dintre ei, cel mai impresionat de ele a fost Basri Hankon cel tânăr. Cel care, ca şi până atunci, era adâncit toată ziua în cifre şi calcule. Mulți erau convinşi că într-o bună zi o să-şi piardă mințile. Dar erau şi unii care-şi puneau speranțele în el. Se spunea că, în timpul cât lăsa cifrele deoparte, scria istoria familiei. *Hankonații din tată-n fiu,* aşa-şi intitulase cronica. De asta fusese atât de captivat de povestea încălțărilor lui Basri Hankon, ale cărui tocuri mânjite cu noroi făcuseră posibilă prima nelegiuire a Hankonaților: jurământul strâmb pentru Țarina Mierlelor. A doua nelegiuire fusese, credea el, uciderea Roxanei. Iar a treia, şi cea mai gravă, moartea bătrânilor din Ceanat din cauza dobânzii.

Aşa era Basri Hankon, un om ciudat.

72

Şi anii treceau. Se apropia sfârşitul secolului. A murit Selmana, pe care au îngropat-o cu mare jale, ca pe cei dinainte. Casa lor mare devenea tot mai tăcută. Nevestele îmbătrâneau încet, închizându-şi şi deschizându-şi marile lăzi de zestre, din ce în ce mai goale.

Hankonaţii aveau acum în Cimitirul Socului în jur de şaptezeci de morminte. Deci, majoritatea erau în pământ, iar restul afară, la fel ca nucul, care are rădăcinile mai întinse decât ramurile. Aşa încât, nu de ieri, de azi, se puteau considera localnici.

Acum trăiau din renta de la Ţarina Mierlelor, din pensia celor doi băieţi morţi în Yemen şi ajutorul pentru Muqerrem, pierdut în Rusia, precum şi din fărâmele de chirie de pe proprietăţile lui Shano. Strângerea lor anevoioasă a făcut ca frâiele familiei să-i fie încredinţate lui Basri Hankon. Numai el putea să descurce ghemul socotelilor rămase din vremea lui Shano, acum şi mai încurcate. Spre uimirea tuturor, în răstimpul a două săptămâni el a rezolvat încurcături vechi de o sută douăzeci de ani. Moştenitorii chiriaşilor din casele şi odăile lăsate de ea, precum şi cei ai morilor şi băii pentru femei, erau disperaţi. Şi-au pierdut speranţa că, de acum înainte, ar fi putut să se ascundă în spatele harababurii.

Dar rezolvarea problemei moştenirii era pentru Basri Hankon floare la ureche.

El se ocupa cu altfel de calcule, mult mai profunde şi mai complicate. Îl întrecuse pe taică-său, pe Ebubeqir. Oare ce face? se întrebau toţi. Unii credeau că încearcă să readucă bunăstarea de odinioară a Hankonaţilor. Şi nu numai a lor, ci şi a uriaşului stat turc. Ei bănuiau că, într-adevăr, Basri Hankon punea la punct reforme economice pentru întreaga împărăţie. Ba chiar existau şi dintre aceia care mergeau şi mai departe, legându-i calculele de soarta întregului glob pământesc. În vreme ce alţii susţineau că nici vorbă de aşa ceva. După ei, el nu făcea altceva decât propriul testament. Şi aveau dreptate să se mire: ce fel de testament e ăsta, la care lucra neîntrerupt de optsprezece ani?

Iată, astea se spuneau despre el.

73

Basri Hankon se ocupa, într-adevăr, de propriul său testament, şi asta s-a văzut imediat după moartea lui. S-a dus pe nepusă masă, la vârsta de patruzeci şi doi de ani, cu puțin timp înainte de sfârşitul secolului. Testamentul i l-au găsit pe piept, sigilat cu ceară roşie şi imprimat cu vechea emblemă a familiei.

74

Testamentul lui Basri Hankon, deschis imediat ce rudele s-au întors de la înmormântare, i-a lăsat pe toți cu gura căscată. Şi asta pentru simplul motiv că nu era un document obişnuit, ci un *vakâfnamé*, adică un testament prin care dona tot ceea ce Hankonații realizaseră strângând din dinți vreme de două sute de ani, tot ceea ce obținuseră muncind pe brânci, cu sudoare, sânge, violență, chibzuință şi cazne, unei fundații cu scop umanitar. Toată averea şi agoniseala, începând cu Țarina Mierlelor şi până la antrepriza pentru baia femeilor, adică tot, inclusiv casa părintească, el le dădea de pomană.

Motivele erau explicate de donator în prima parte a testamentului. Basri Hankon scria cu mâna lui că, dacă lumea e ceva iluzoriu, loc de suferință, şi nu de fericire, dacă a trăi pe pământ este cumplit, căci viața este înşelătoare, iar câştigul e pierdere, deci, dacă omul risipeşte ceea ce mănâncă, şi ceea ce îmbracă se rupe, singurul adevăr e că bunul dăruit nici nu se pierde, nici nu se rupe, pentru că este expresia spiritului, iar spiritul nu moare, ci se descarcă asemenea fulgerului dintr-un creier într-altul; aşadar, omul trebuie să se gândească doar la salvarea sufletului său. Deci, după toate acestea, el a decis să lase *vakâf* toată averea şi agoniseala Hankonaților.

În testament erau descrise în amănunt toate proprietățile donate: Țarina Mierlelor, întreaga casă a Hankonaților, cu ograda, terenul prăvăliilor distruse în incendiu, patru case în cartierul Hazmurat, din care Shanto deținea două treimi, două case în cartierul Varosh, din care îi aparținea jumătate, trei case în cartierul Dunavatul de Sus, cu o cincime, alte şapte case din cartiere diferite, din care deținea câte o mică parte, odăi, holuri, jumătăți de cisternă, ba chiar şi porți, puțul cu două jgheaburi de la Podul Zerzebil, împreună cu ghizdurile de piatră, cinci dughene în centrul oraşului, din care avea puțin mai mult de o treime, o prăvălioară în Piața Veche, jumătate din baia lui Paşalliu, zidul împrejmuitor al băii lui Kauri, procentele de 12% şi 15% din veniturile morilor lui Manalat şi

Gemaliu, procentele din venitul băii mari pentru femei, puțul din piața Zeman, patru meri din livada unei case din Gjobek.

Din aceste proprietăți donate în folosul nevoiaşilor, Basri Hankon cerea să se construiască un han micuț la şosea, la zece paşi depărtare de pod. În acest han vor dormi şi vor mânca gratis toți cei care vor trece pe acolo, săraci şi bogați, străini şi localnici, şcolari, bătrâni, dervişi, preoți, evrei, eremiți etc. Lângă han se va afla mormântul lui, cu o placă modestă deasupra, pe care va fi scris un singur cuvânt: „Basri“. Nici un alt cuvânt, nume, data naşterii, nimic. Placa trebuia să aibă o nişă în care să se pună o candelă, aprinsă zi şi noapte, până la sfârşitul lumii.

Din *vakâf* se va stabili o sumă de bani pentru fiecare membru al neamului Hankonaților, în timpul vieții lui, şi după moartea acestuia, a fiului sau fiicei lui, a fiului fiului lui şi aşa mai departe, generație după generație, până ce nu va mai rămâne nimeni şi pântecul lor se va usca. Dar suma de bani era calculată nu pentru un an sau o lună, ci pentru fiecare zi a vieții lor.

Basri Hankon calculase totul în aşa fel încât fundația să poată rezista în vecii vecilor. Erau socotite, cu o exactitate cutremurătoare, toate posibilitățile de creştere a familiei Hankonaților, iar pentru fiecare variantă exista câte o soluție corelată cu întregul, pentru a nu strica armonia construcției. Tot astfel erau stabilite într-un mod ciudat cheltuielile pentru administrarea hanului şi îngrijirea mormântului, plata zilnică a hangiului, care va fi în acelaşi timp şi bucătar, meniurile pentru fiecare prânz şi cină, cheltuielile pentru reparațiile anuale, pentru uleiul şi fitilul candelei, pe o mie de ani înainte etc., etc. Toate fuseseră prevăzute în testament, fără a rămâne nimic pe dinafară. Iar calculele fuseseră făcute nu pentru zeci sau sute de ani, ci pentru mii. Abia acum au înțeles Hankonații de ce i-au trebuit lui Basri Hankon optsprezece ani pentru a pune pe hârtie toată nenorocirea aceea.

75

Primul lucru care le-a trecut prin minte a fost să conteste testamentul. Era firesc, altfel ar fi rămas cu buza umflată. Contestarea testamentelor era ceva obişnuit, dar aici lucrurile nu erau atât de simple. Aveau de-a face cu un *vakâfnamé* şi se ştie că aceste fundații erau apărate de stat şi de religie.

Hankonații treceau prin clipe grele, dar n-aveau de gând să renunțe. Au angajat cei mai buni avocați din oraş (în vreme ce pe medici îi aduceau de departe, avocații de aici erau angajați de la Adrianopol, Sofia şi, uneori, chiar din capitală), deci Hankonații şi-au ales avocați pricepuți şi au deschis procesul.

76

Procesul pentru contestarea testamentului lui Basri Hankon a fost lung şi nespectaculos. Treptat, una după alta, erau strânse dovezi vechi şi noi pentru a demonstra că donatorul fusese bolnav psihic în timp ce întocmise documentul incriminat. Avocații au garantat că aceasta era singura cale pentru a contesta *vakâfnamé*-ul. Ei au încercat să arate că în trecutul familiei apăruseră, din când în când, simptomele nebuniei. Basri Hankon moştenise tocmai acest beteşug.

Au fost aduşi la proces câțiva bătrâni, care, jurându-se pe Coran, au depus mărturie despre fiul idiot al Selmanei şi al lui Basri Hankon, din vechea generație; a fost adus până şi textul de pe mormântul lui, care atesta pe deplin lucrul acesta. Alți martori, şi mai bătrâni decât primii, au declarat despre un alt Hankon din vechea generație, unul dintre fiii lui Hatib, că murise aproape nebun de groaza velințelor. Au fost strânse, de asemenea, alte şi alte dovezi despre ciudățenii mai mari sau mai mici, care dovedeau un singur lucru: că în neamul Hankonaților se strecura uneori şarpele nebuniei.

77

Sfârşitul veacului i-a prins pe Hankonați prinşi în ițele acestui proces. Se spunea peste tot că sfârşitul lumii e aproape. Dar ei, preocupați până peste cap de problema lor, erau mai izolați ca oricând. Procesul acela era pentru ei începutul şi sfârşitul lumii.

S-a zvonit că, într-o noapte, au fost vizitați din nou de oameni coborâți de la munte, care ar fi putut fi rude de-ale lor, dar la fel de bine şi niscai umbre. Ca de fiecare dată, sosiseră în amurg şi plecaseră în zori.

Precum s-ar părea, după aproape două sute de ani, datoria de sânge pe care o aveau, cine ştie pentru ce, acolo, în satul lor, se ştersese. Aşa încât nu mai era o

piedică pentru întoarcerea lor. Dar ei erau de-acum orăşeni şi nimic pe lume n-ar mai fi putut să-i întoarcă în locul de unde plecaseră.

Şi uite aşa a venit şi ultima lună a secolului care se sfârşea. Apoi ultima săptămână. Ultima zi dintre cele două secole a fost una mohorâtă, fără zăpadă, ba chiar şi fără ploaie. Doar din când în când se auzea bubuitul unui tunet, asemenea tropăitului de cal pe un pod.

78

Prima zi a secolului XX. Apoi prima săptămână. Şi prima lună. Procesul Hankonaților mergea mai departe. Judecătorii erau complet uluiți de calculele nesfârşite ale lui Basri Hankon.

Vara a trecut cu el, la fel şi toamna. În cele din urmă, în decembrie, judecata s-a încheiat, dându-le câştig de cauză: testamentul a fost anulat. Hankonații erau atât de sleiți de puteri, încât n-au mai putut nici să se bucure. Judecătorii erau la fel de uimiți. Se spune că, în vreme ce redacta hotărârea definitivă, prin care Basri Hankon era declarat nebun, unul dintre ei ar fi spus: probabil că omul acesta a fost cel mai mare matematician al vremii noastre. Un mare savant, dar la ce bun, ar fi adăugat, un matematician dedicat salvării sufletului… deci inutil… complet inutil…

Tirana, 1977